Новы ЧАС | 19 снежня 2014 | № 48 (417) | «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 12 (100)

Літаратурная Беларусь

Выпуск №12 (100)
(снежань)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas. info

Змест

З новым часам чытання!

Паважаны Чытач!

Перад Табою — незвычайны нумар «Літаратурнай Беларусі».

Незвычайны, як і ўсё перадкаляднае, пераднавагоднае. А яшчэ (так супала!), што і юбілейнае.

Гэта — соты нумар нашага выдання, якое нарадзілася на свет напрыканцы 2006-га і ўступае ў свой дзевяцігадовы ўзрост.

У юбілейным нумары — як даніна памяці — сабраныя тэксты тых нашых знакамітых аўтараў (і матэрыялы пра іх), якія цяпер назаўсёдна ў калядных нябёсах: Рыгор Барадулін, Янка Брыль, Васіль Быкаў.

На сённяшніх літаратурных старонках — творы старэйшын беларускай літаратурнай сябрыны: Міколы Аўрамчыка, Лідзіі Арабей, Ніла Гілевіча, а таксама — тэксты каляднай тэматыкі: вершы, імпрэсіі, аповеды, дэтэктыў...

Шчыра жадаем Табе, дарагі Чытач, здароўя, радасцяў, дабрабыту і шчасця! І прыемных дзён-месяцаў-гадоў з нашым выданнем!

І надалей мы будзем імкнуцца засведчыць, што «Літаратурная Беларусь» — гэта свабодная трыбуна паэтаў, празаікаў, драматургаў, крытыкаў і чытачоў Беларусі.

Гэта альтэрнатыва адабранаму ў незалежнага Саюза беларускіх пісьменнікаў і цяпер падкантрольнаму штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Гэта супрацьстаянне татальнаму замоўчванню вольнага мастацкага слова ў дзяржаўных СМІ.

Гэта фармаванне незалежнай творчай думкі нашай нацыянальнай эліты.

Гэта напамін аб тым, што Беларусь — і дзяржаўная, і літаратурная — стваралася пісьменнікамі, і яна патрабуе іхняй працы і апантанасці.

«Літаратурная Беларусь» — новы час чытання!

Алесь Пашкевіч —
кіраўнік праекта «Літаратурная Беларусь»

НЧ віншуе ЛБ

Рэдакцыя «Новага часу» ад душы віншуе рэдакцыю «Літаратурнай Беларусі» з юбілейным нумарам. Нумарам 100.

Нумарам, які мы можам лічыць своеасаблівым знакам поспеху нашага сумеснага з «Саюзам беларускіх пісьменнікаў» праекту. Мы – НЧ і ЛБ – ад 2007 крочым па жыцці поруч. У добрай супрацы і паразуменні.

Гэта значыць, што мы ў творчы «агарод» адзін аднаго не лезем, не перашкаджаем, не павучаем, не сварымся, не... А дапамагаем, дзе можам, чым можам адзін аднаму. Бо спавядаем адзін і той жа прынцып: свабоды творчасці, свабоды слова.

Дзеля свабоднай беларускай Беларусі, дзеля разняволенага чалавека ў разняволеным грамадстве. Імкнемся наблізіць наш новы час — час дэмакратыі і дабрабыту.

«Літаратурная Беларусь» — свабодная трыбуна для свабодных аўтараў. Пляцоўка, на якой матэрыялізуецца ў друкаваным і электронным фармаце новая сучасная беларуская літаратура, — наскрозь нацыянальная і па ўсіх крытэрах ужо еўрапейская.

Не статыстыкай вымяраецца гармонія слова, але і статыстыка аб нечым сведчыць. Усяго за год (у 12 нумарах — па нумару штомесяц, у апошнюю пятніцу) у ЛБ публікуецца болей за 100-130 аўтараў — празаікаў, паэтаў, публіцыстаў, крытыкаў.

Лічба, якая сведчыць ва ўсялякім разе аб невычэрпным інтэлектуальным патэнцыяле беларускай нацыі і нескаронай моцы беларуская прыгожага пісьменства, што адраджаліся, здавалася б, з попелу, з небыцця пасля знішчальных рэпрэсій, насуперак несупыннаму ціску.

Ёсць літаратура — ёсць нацыя. І наадварот. А, значыць, быць і свабоднай краіне. У тым і палягае наш аптымізм.

Аляксей Кароль,
галоўны рэдактар «Новага часу»

Фота www.pinterest.com

Каляднае

Мэры Крыстмас! Глянь наўкола!
І прыйдзі, святы Мікола,
снегам поўніць далягляды
на Каляды, на Каляды!..
Не праз сінія этэры,
а праз комін у кватэры.
Ды ў шкарпэткі пакладзі
дзівы — о-дзі-ры-дзі-дзі!
Як анёлак б'е ў курантны,
прамаўляю модлы-мантры:
дай нам, Звышні, на Каляды
шчасця ў горад наш праклятым.
Дай нам добрае надвор'е
без глабальных пацяпленняў.
Дай дзівоснае сузор'е,
дзе Венера з Марса млее.
Дай шалёных закаханняў
і каханых найшалёных,
каб у кожным у дыханні
любыя пачуць імёны.
Шчодры вечар. Шчыры вечар —
Добраму святому люду.
Словы простыя і рэчы
зіхацяць прадвеснем цуду.
Калі быў зусім малечай,
я прасіў узяць на плечы
ў таты, мамы і ў дзядулі —
ды круціў з вышыняў дулі.
А цяпер прашу я ў Бога,
бо галоўны Ён Мікола,
каб пакутную дарогу
не разбіла часу кола.
Як раней прасіў я цацкі,
шчанюка і шмат цукерак,
так цяпер прашу я ласкі
боскай і людзей даверу.
Я раней дурнеў на святы,
у зімовай завірусе
кідаў ледзяшамі ў брата
і ў сумёт хавацца мусіў.
А цяпер гляджу я ў неба
кожнаю каляднай ноччу.
Падарункаў мне не трэба,
толькі б, Божа, мне не збочыць...
На Каляды... На Каляды
Беларусі роднай зычу
новай праўды, новай рады,
новага жывога клічу.
Новага-старога сцягу.
Новага-сівога гімна.
Каб на еўрапейскім шляху
ды не згінуць.
Каб зямля нам нарадзіла
Каліноўскіх і Скарынаў.
І каб не ўцякла радзіма
за кардон ці за адрыну.
На Каляды! На Каляды
Казкай поўніць далягляды.
Снегам поўніць туманы.
...А ўначы гучаць званы...

Валярына Кустава

Пад адкрытым небам

Яшчэ Герадот пісаў пра племя будзінаў, якое ў старажытнасці жыло на нашай зямлі недалёка ад мора. У сучаснай Беларусі жыве і працуе іх, магчыма, непасрэдны нашчадак, якому да герадотаўскага імя дадаўся летувіскі канчатак ас. Гэта публіцыст і празаік Яўгеній Будзінас.

Ітое, што ён насамрэч ас (ас у кампазіцыйным афармленні перажытага матэрыялу і ягонай стылёвай апрацоўцы), творца засведчыў сваёй новай экстра-эратычнай кнігай «Давайте, девочки». «У сваёй споведзі, якая распавядае пра каханне, пакуты, надзеі, Яўгеній Будзінас застаўся верным высокай паэзіі, здолеўшы нават пра самае інтымнае сказаць узнёсла і з паэтычным майстэрствам», — выказаўся пра новы раман пісьменніка ягоны цёзка Яўгеній Еўтушэнка.

13 чэрвеня адбылася прэзентацыя кнігі. Яе планавалася правесці ў сталічным Доме літаратара, аднак за два дні да мерапрыемства ў арэндзе залы было адмоўлена. У лісце кіраўніцтва Галоўнага гаспадарчага ўпраўлення (цяперашняга ўладальніка будынка па вул. Фрунзе, 5) спаслалася на... правядзенне рамонтных работ у актавай зале. Канечне ж, аніякага рамонту ў той дзень не праводзілася, ён, відавочна, патрэбен у галовах адказных чыноўнікаў. Як і планавалася, да Дома літаратара прыйшлі запрошаныя на вечарыну госці (больш двухсот чалавек), прыехалі надзвычайныя і паўнамоцныя паслы Летувы, ЗША, ФРГ, супрацоўнікі іншых дыпмісій. Аматары літаратуры селі ў некалькі аўтобусаў... і паехалі ладзіць мерапрыемства ў легендарныя Дудуткі — на прыватнае леціпча Я. Будзінаса. Там — пад адкрытым небам, на ўлонні прыроды — і прайшла прамоцыя кнігі. Вечарыну вялі паэты Сяргей Законнікаў і Уладзімір Някляеў. «Рэжысіраваў» яе Юрый Хашчавацкі. Гучалі раяль, саксафон, гармонік. Выступленні калег Будзінаса чаргаваліся з аўтарскім чытаннем рамана. Гучалі стрэлы «Шампанскага» ды густа пенілася піва...

(«Літаратурная Беларусь» № 1, 2007)

Купалава мара

Кіраўнік Беларусі Аляксандр Лукашэнка 7 ліпеня павіншаваў суайчыннікаў са знамянальнай датай — 125-годдзем з дня нараджэння народнага паэта краіны Янкі Купалы. «Сённяшняя суверэнная Беларусь з высокім узроўнем эканамічнага, навуковага і культурнага развіцця з'яўляецца ўвасабленнем мар вялікага песняра, — адзначыў у віншаванні А. Лукашэнка. — Няхай і ў далейшым творчая спадчына Янкі Купалы будзе для нас прыкладам сапраўднага патрыятызму і самаадданага служэння Радзіме».

Мары вялікага песняра ўвасобіліся? А як жа з Купалавай мовай, свабодай, гімнамі, сімваламі?..

(«Літаратурная Беларусь», № 2–3, 2007)

***

19 жніўня ў Брэсце падчас прэзентацыі сваёй кнігі «Лісты зь лесу» быў арыштаваны малады палітык і літаратар Павел Севярынец. Разам з ім было затрымана 28 чалавек. Кнігу «Лісты зь лесу» Павал Севярынец пісаў у няволі — на «хіміі».

Аўтар пакараны на 15 сутак арышту паводле артыкула Адміністрацыйнага кодэкса — за «паўторнае парушэнне Закона аб сходах і масавых мерапрыемствах». Суд Маскоўскага раёна Брэста прысудзіў Паўлу Севярынцу 15 сутак арышту.

Калі за прэзентацыю кнігі арыштоўваюць — не «квітнее» не толькі літаратура, але і сама дзяржава...

(«Літаратурная Беларусь», № 4–5, 2007)

Заява

Сакратарыята Саюза беларускіх пісьменнікаў

Перад новым навучальным годам дзяржаўнымі службоўцамі былі зменены школьныя праграмы па беларускай літаратуры. Пад ідэалагічную цэнзуру падпаў увесь літаратурны перыяд XX стагоддзя, найперш — 30-я гады (сталінскія рэпрэсіі) і сучаснасць.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў разглядае гэта як акт чарговых рэпрэсій незалежнай беларускай літаратуры. Чыноўнікамі міністэрства адукацыі да вывучэння школьнікам Беларусі прапануецца неаб'ектыўны курс роднай літаратуры, а вартасць літаратурных твораў вымяраецца не іх мастацкасцю, а ступенню лаяльнасці да ўлады ды адпаведнасцю сучаснай ідэалагічнай кан'юнктуры. Сярод выкрэсленых з праграмы па літаратуры — члены Саюза беларускіх пісьменнікаў, які ўжо не першы год перажывае перашкоды ды шальмаванне з боку ўлады. На іх месца ўпісаны малавядомыя прозвішчы аўтараў сумніўна-мастацкіх тэкстаў.

У час, калі родная мова і літаратура пастаўлены перад мяжой вынішчэння, калі беларуская школа пазбаўлена гуманітарнага акцэнту і праз тое — комплексная духоўна-эстэтычнага патэнцыялу, ёй прапануецца яшчэ і барацьба з гістарычнай праўдай ды літаратурнай сучаснасцю.

Сапраўдная нацыянальная літаратура — па-за ўладнай ідэалогіяй і па-над палітыкай. У сучасных манкуртаў ад адукацыі і знішчальнікаў літаратуры ёсць імёны, і яны застануцца на чорных старонках усебеларускага нацыянальнага летапісу!

Верасень 2007

(«Літаратурная Беларусь», № 6-7, 2007)

Прэзентацыя месяца

Кнігі народнага паэта Беларусі «прапісаліся» ў менскім Чырвоным касцёле.

У нядзелю, 7 кастрычніка, там адбылася прэзентацыя пяці кніг народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна. Перад ёй прайшло ўрачыстае богаслужэнне ў гонар Барадуліна і ўсіх беларускіх пісьменнікаў.

Сярод прэзентаваных кніг — новыя дапоўненыя і перапрацаваныя «Ксты» (на беларускай і англійскай мовах), зборнік паэзіі «Быць», кніга перакладаў класічнай паэзіі Кітая, Японіі, Карэі і Вьетнама «Гуканьне паэзіі Усходу», а таксама паэтычны зборнік «Малітва ветру» (пераклады Барадуліна на японскую).

На прэзентацыі прысутнічалі замежныя дыпламаты, беларускія літаратары, навукоўцы і чытачы.

(«Літаратурная Беларусь», № 8–9, 2007)

Парадокс месяца

З 6 да 10 лютага ў нацыянальным выставачным павільёне «Белэкспа» ладзілася XV Мінская міжнародная кніжная выстава-кірмаш «Кнігі Беларусі — 2008». У ёй бралі ўдзел выдавецтвы 17 краін, у тым ліку з Расіі, Украіны, Славакіі, Польшчы, Германіі, Кітая, Індыі, Францыі, Арменіі, Швецыі, ЗША, Ізраіля, Італіі, Казахстана, Венесуэлы, Швейцарыі. Ну і, натуральна, Беларусі. Было шмат прэзентацый, выступаў. А пра народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава ды ягоныя кнігі гаварылі толькі падчас імпрэзаў на тэрыторыі стэндаў Швецыі, Расіі ды Ізраіля...

(«Літаратурная Беларусь», № 16–17, 2008)

Беларуская мова — на мяжы выжывання

Заява Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў

Рэспубліка Беларусь апынулася перад пагрозай духоўнага крызісу, звязанага з ізаляцыяй і знікненнем мовы тытульнай нацыі.

Апошні рэспубліканскі перапіс насельніцтва засведчыў істотнае скарачэнне прыхільнікаў беларускай мовы. За дзесяць гадоў колькасць тых, хто лічыць яе роднай, скарацілася на 20,5 % і склала 53,2% усіх грамадзян Беларусі. І толькі 23 % беларусаў валодаюць роднай мовай — а яшчэ дзесяць гадоў назад іх было 37 %.

Гэта — плён ігнаравання канстытуцыйных нормаў аб дзяржаўнасці нашай мовы і яе шматгадовага выцяснення з афіцыйнага і грамадскага жыцця. Гэта вынік паўторнай постсавецкай русіфікацыі Беларусі і грэблівага стаўлення кіраўніцтва дзяржавы да нацыянальнай культуры і яе найгалоўнага складніка — мовы. Гэта вынік манкурцкага ўладнага прыкладу, які талерантна паўтараецца беларускім грамадствам.

Стагоддзямі лепшыя сыны і дочкі Беларусі захоўвалі сваю мову, праз забароны і забыццё вярталі гэты неацэнны дар свайму народу, распрацоўвалі і ўзбагачалі яго слоўнікавае і выяўленчае багацце, абераглі ў віхурах імперскай і палітычнай залежнасці ад знішчэння, з'ядноўвалі з ім свае творчыя лёсы, чым праславілі і праслаўляюць Беларусь. Дзякуючы вернасці роднаму Слову, за апошняе стагоддзе вырасла вялікая нацыянальная літаратура, сцвердзіўся выдатны нацыянальны тэатр, праз нацыянальную беларускую школу прайшлі мільёны дзяцей — і што ж цяпер? Ліквідаваць усе гэтыя сацыяльныя заваёвы, усе набыткі і дасягненні — і тым самым перакрэсліць гістарычны шлях беларускага народа? Якім дзяржаўным розумам трэба кіравацца, якім патрыятычным сэрцам клапаціцца пра лёс нацыі, якімі мудрымі вачыма глядзець на родную зямлю і на ўвесь белы свет, — каб стаць на шлях нацыянальнага самазабойства?

Сёння беларуская мова, якая зрабіла з народанасельніцтва беларускую нацыю, — на мяжы выжывання. Беларусь — адзіная не толькі ў Еўропе, але і ў свеце краіна, якая не забяспечвае поўнага цыклу адукацыі на роднай мове — пачынаючы ад дзіцячых садкоў і заканчваючы вышэйшымі навучальнымі ўстановамі.

Са стратай сваёй мовы беларускаму народу зноў пагражае небяспекаператварэння ў насельніцтва — краіны, якая мае гонар адносіць сябе да еўрапейскай. Аднак ні ў Еўропе, ні ў Азіі, ні ў Афрыцы няма падобных ганебных прыкладаў адмаўлення ад сваёй «адзежы душы», як назваў родную мову класік беларускай літаратуры Францішак Багушэвіч. Якраз агульнасусветны вопыт яскрава сведчыць: мова краіны — гэта адзін з наймагутных фактараў дзяржаўнай незалежнасці, без якога немагчымыя ні палітычная, ні эканамічная суверэннасць.

Адмаўляючыся ад сваёй мовы, беларусы страчваюць не толькі культурную адметнасць і нацыянальную самабытнасць, але і будучыню сваёй нацыі.

Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў у чарговы раз нагадвае аб недапушчальным і катастрафічным стане беларускай мовы ў нашай краіне і заклікае ўсіх грамадзянаў паўстаць на яе абарону. Нацыянальная мова павінна адпавядаць статусу рэальнай дзяржаўнай!

Далучаючыся да іншых грамадскіх ініцыятыў па ўшанаванні мовы тытульнай нацыі Беларусі, Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў звяртае ўвагу на адсутнасць належных прапаноў па тэрміновым выпраўленні крызіснай моўнай сітуацыі ў сучасных дзяржаўных праграмах сацыяльнага, культурнага і духоўнага развіцця краіны і патрабуе неадкладна распрацаваць і ажыццявіць дзяржаўную праграму па выратаванні беларускай мовы.

Снежань 2010 г.

«Літаратурная Беларусь», № 52, 2010 г.

Заява

Сакратарыята Саюза беларускіх пісьменнікаў

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь прыняло рашэнне (№ 189 ад 25 верасня 2013 года) правесці скарачэнне колькасці работнікаў устаноў культуры.

Сярод прапанаваных мераў – скарачэнне на 20% колькасці кіраўнікоў і спецыялістаў мясцовых органаў у сферы культуры. Літаратурны музей Максіма Багдановіча і Літаратурны музей Петруся Броўкі плануецца далучыць да Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, пазбавіўшы статуса самастойнай юрыдычнай асобы. Штат Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа і Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы скарачаюцца на 25%.

Гэтыя сумнiўныя меры па «аптымізацыі штатнай колькасці работнікаў» варта разглядаць не як паасобныя праявы чыноўніцкай «ініцыятывы», а як сістэмную з'яву і дзяржаўную палітыку, якая разам са скарачэннем колькасці гуманітарных дысцыплінаў ва ўстановах адукацыі, закрыццём бібліятэк і сельскіх устаноў культуры вядзе не толькі да занядбання беларускай культуры, мовы і літаратуры, але і да планамернага і паслядоўнага размывання самой нацыянальнай ідэнтычнасці беларусаў.

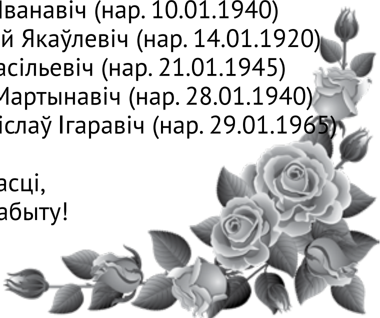
«Літаратурная Беларусь», № 86, 2013

СТУДЗЕНЬСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілеі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

Іпатава Вольга Міхайлаўна (нар. 01.01.1945)
Вальчэўскі Іван Аляксандравіч (нар. 02.01.1945)
Лапушын Радзіслаў Яфімавіч (нар. 03.01.1960)
Трафімчук Мікалай Мікалаевіч (нар. 03.01.1950)
Ляшчун Мікалай Міхайлавіч (нар. 08.01.1955)
Клімуць Яраслаў Іванавіч (нар. 10.01.1940)
Аўрамчык Мікалай Якаўлевіч (нар. 14.01.1920)
Станкевіч Юры Васільевіч (нар. 21.01.1945)
Дайнека Леанід Мартынавіч (нар. 28.01.1940)
Ахроменка Уладзіслаў Ігаравіч (нар. 29.01.1965)

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

Што з намі дзеецца?

Алесь РЫБАК

Не прабачаюць здраду
нашы зоркі.
Ніна Мацяш

Я часта думаю пра свой лёс, лёс калегаў па пяры. І калі начамі не спіцца (не ведаю, старасць таму прычына ці сённяшнія рэаліі так даймаюць), да спазмаў у горле гняце клопат, як быць творчаму чалавеку ва ўмовах дзікага наскоку на ўсё святое, чым жыў не адно дзесяцігоддзе.

Высяленне СБП з Дома Літаратара, 2007 г.

Гэтым святым для мяне было і, пакуль яшчэ дыхаю, застаецца літаратура і служэнне ёй. А з пісьменнікамі, творцамі літаратуры, маладымі ці досыць ужо сталымі, Бог ведае што сёння дзеецца. Перш за ўсё маю на ўвазе тых, хто не вытрымаў прэсінгу ўладаў і ці застаўся ў чаканні лепшых, шчаслівейшых дзён для сваёй творчасці, ці, яшчэ горш, падаўся ў прочкі, г. зн. пайшоў служыць парабкам за тую ці іншую падачку ад пана. Панам тым з'яўляецца новаствораны саюз-клон, які адабраў ад ранейшага Саюза спрадвечны яго назоў, паспрыяў у пазбаўленні ягонай маёмасці, карацей кажучы, пусціў па ветры. І рабілася гэтае беззаконне рукамі ці патуранням, цынічным, з самазадаволенай ухмылкай «А ту іх!» тых, хто яшчэ нядаўна лісліва стаяў перад Броўкам, Танкам, Шамякіным, стаяў перад Радай Саюза пісьменнікаў, абранай з лепшых прадстаўнікоў творчай арганізацыі, і кляўся сумленна служыць літаратуры, быць праўдзівым і справядлівым. І яго прымалі ў суполку пабрацімаў, робячы скідку на няродкую вадочную часам слабіну ягоных літаратурных памкненняў. І ўжо ў гэты ці на наступны дзень ён, навапечаны член, на законных падставах нёс другую заяву, каб яго зафіксавалі ў дакументах як сябра Літаратурнага фонда з усімі вынікаючымі адсюль наступствамі: правам на кватэру, набыццём машыны, таннай пуцёўкі ў Дом творчасці, на хутчэйшае прасоўванне ў друк сваёй прадукцыі.

Я пішу гэтыя радкі з чыстым сумленнем адносна сябе: ніякіх з пералічаных даброт я не скарыстаў, хоць працаваў у апараце Саюза пісьменнікаў сем гадоў з ранку да позняга вечара. Калі ж адыходзіў на рэдактарскую пасаду ў выдавецтва «Мастацкая літаратура», многія ўдовы памерлых пісьменнікаў групкай прыйшлі ў Дом літаратара і па-свойму дзячылі мне за клопат пра іх слязамі шкадавання, а адна з іх падпісала на двухтомніку мужа не толькі маё прозвішча з вялікай літары, але і слова чалавек. І гэта было для мяне самай высокай ацэнкай.

Многія, хто ў тыя гады наведваў Саюз пісьменнікаў толькі дзеля таго, каб парагатаць ці так памянціць языкамі, гэтай лайдацкай звычкі не пазбавіліся і сёння. Пры сустрэчы адзін з адным, сытна ікаючы, разважаюць: «Ат, што яны, штатнікі тыя, рабілі? Балаўства адно...» І не бачылі ці не хацелі бачыць, што ў Доме літаратара, які падпарадкоўваўся Саюзу пісьменнікаў, няспынна, зімой і ўлетку, віравала жыццё, праводзіліся сотні розных мерапрыемстваў мясцовага і міжнароднага маштабу, працавалі секцыі, абмяркоўвалася творчасць маладых празаікаў і паэтаў, арганізоўваліся паездкі пісьменнікаў на выступы ў працоўных калектывах, пісаліся віншавальныя адрасы юбілярам і пісьмы-хадайніцтвы аб іх узнагароджанні... Карацей кажучы, не было продыху ад працы. А яшчэ ж па покліку душы хацелася і пісаць сваё, на што вельмі і вельмі не ставала часу.

Сёння ў Доме літаратара (хаця які гэта Дом літаратара, хутчэй я назваў бы нядаўна святы для нас будынак, які ўзводзіўся для пісьменнікаў, домам бессаромных пагулянак усялякай чыноўнай і іншай грашовай публікі), дык вось у гэтым доме зараз рэдка калі ступае нага творцы. Нас выжылі з нашае хаты, не даўшы нічога ўзамен, выжылі нахрапіста і цынічна, нават не дазволілі захаваць мемарыяльны кабінет Максіма Танка.

З гэтага кабінета партрэты Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, іншых класікаў беларускай літаратуры выносілі, як на пахаванні, толькі не на цырымонію развітання з нябожчыкам, а ў халодныя і змрочныя сутарэнні падвалаў (з якіх у хуткім часе іх таксама выгналі).

А бібліятэка, з сотнямі аўтографаў самых славутых пісьменнікаў не толькі Беларусі, але і ўсяго былога Савецкага Саюза, іншых краінаў свету... Такой бібліятэкай магла б ганарыцца любая цывілізаваная нацыя. Улады змусілі яе раскурочыць, каб вызваліць плошчу ўсё для тых жа пагулянак, на якіх можна зарабляць немалыя грошы. Не вызвалілі б, дык тысячы каштоўных тамоў трапілі б на сметнік.

Вы, члены іншай «клонавай» суполкі, прыйшлі ў тыя маркотныя хвіліны ў Дом літаратара, запылалі праведным гневам супраць такога кашчунства? Не, ніводзін з вас не паказаў носа, нібы ўсё гэта вас не тычылася. Божа праведны, няўжо так астылі вашыя сэрцы, а на вочы апусцілася імгла? А многія з вас быццам і неблагія людзі, і прыстойныя пісьменнікі. Але я, ведаючы ўсё гэта, зараз не паверу ніводнаму вашаму радку, дзе гаворыцца пра справядлівасць, чуласць, любоў да чалавека. Думаю, калі-небудзь адвернуцца ад вашых няшчырых твораў і чытачы, якія любяць беларушчыну і дзеля яе гатовыя нават ісці за краты. Ці знойдзецца сярод вас хто такі смелы і справядлівы і сказаў вашаму куміру, уладальніку «залатога пяра», які і гаварыць саромеецца, а мо і не ўмее, па-беларуску: «Што ж вы, шаноўны і ўладалюбівы, робіце з нашымі калегамі па пяры? Апомніцеся, пакуль не позна! А не, дык мы пакідаем вас». Упэўнены, наўрад ці хто сказаў такое свайму шэфу. Многія найперш думалі, як бы лаўчэй уладкаваць свой быт, прасунуцца ў кар'еры, таксама стаць уладальнікам «залатога пяра». (На здароўе, як кажуць, калі яно сапраўды залатое, а не з іржавай жалязякі.) Тады, маўляў, маё карытца будзе з бяражкамі.

Я зусім не супраць іншага саюза, іншага стылю працы, іншых ідэалагічных догмаў. Кожнаму, як кажуць, сваё. Але быць чалавекам чулым і справядлівым, спачуваць чужой бядзе, — ці не ў гэтым прызванне пісьменніка, калі ён лічыць сябе сапраўдным.

Аднак пра якія спачуванне і чуласць можна казаць?

Мяне да глыбіні душы ўразіла і здзівіла, што нават на пахаванне народнага пісьменніка Беларусі, усімі бясконца любімага намі Янкі Брыля прыйшлі лічаныя члены новастворанага саюза. Ды і тыя, што трапілі на жалобу, неяк туліліся па завуголлі, некага ці то баючыся (бронь бог калі ўбачаць і данясуць каму трэба, што ты быў на пахаванні «няправільнага» пісьменніка, «уладара чалавечых дум», — развітацца з класікам не прыйшоў аніводзін дзяржаўны чыноўнік!), ці то саромеліся апошні раз глянуць яму ў твар, сустрэцца позіркам з многімі сваімі былымі паплечнікамі-саратнікамі па літаратурнай справе. А яны ж, «клонаўцы», многія з іх, вучыліся ў Янкі Брыля майстэрству (ці навучыліся, не бяруся меркаваць, а вось брылёўскай чуласці, сардэчнасці, урэшце, грамадзянскасці не пераняў ад яго ні на макавае зернетка), пісалі па ягонай творчасці навуковыя працы, зараблялі званні і грошы.

Забыліся гэтыя людзі Бога. Але хай ён ім даруе. Толькі ці даруе ім гісторыя, урокаў якой яны не спасціглі і, аслепленыя часовым сваім «трыумфам», не хочуць вучыцца? Сёння многія з тых, хто пайшоў ці збіраецца ісці ў новы саюз, слёзна апраўдваюцца, што, маўляў, ім на шыі ледзьве не пяльку зацягвалі, пагражалі выкінуць з выдавецкага плана, выкрэсліць з тэатральных афішаў такое дарагое іх веку і слыху іхняе прозвішча, не працягнуць кантракту на працу, хоць чалавек той даўно пенсійнага ўзросту...

Яно і праўда, ізуверскіх метадаў уздзеяння на хісткія душы ва ўладаў больш чым дастаткова. Але ж бальшыню, самую свядомую і таленавітую бальшыню, на сённяшні дзень 550 членаў «старога» Саюза беларускіх пісьменнікаў, не зламалі, не запалохалі ніякія рэпрэсіўныя меры. Вядома ж, гэтым «няправільным» пісьменнікам таксама хочацца і працаваць дзе-небудзь, карміць сябе і сям'ю, і выдавацца, і рухацца ўверх па службовай лесвіцы. Невыносна цяжка ім, абкладзеным чырвонымі сцяжкамі. Але яны трываюць і будуць трываць, чаго б гэта ім ні каштавала. На здзелку са сваім сумленнем яны не пойдуць.

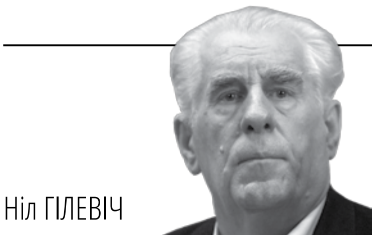
У нечалавечых умовах, без аніякага памяшкання, без капейкі грошай, на адным толькі энтузіязме і веры ў праўду працуе сёння Саюз беларускіх пісьменнікаў. Яго душаць штрафамі, судамі, закідваюць паперамі з новымі і новымі пагрозамі, ён адбіваецца ад шматлікіх санкцый з боку суровых уладаў. Але і ў такіх дзікіх варунках ён не падае духам, трымаецца і дзейнічае, плануе сваю працу на сённяшні дзень і на бліжэйшую перспектыву, праводзіць вечарыны і сустрэчы, займаецца кнігавыданнем, арганізоўвае працу секцый, ладзіць сустрэчы ў розных калектывах рэспублікі, прымае ў свае шэрагі новых і новых сяброў. А тых, хто жадае стаць членам нашай творчай арганізацыі, больш чым дастаткова.

Вось толькі нядаўна Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў ухваліла, пасля папярэдняга разгляду на секцыях і ў прыёмнай камісіі, чатырнаццаць членаў нашай пісьменніцкай суполкі, у кожнага з якіх за плячыма цікавы і творчы, і жыццёвы багаж. А на чарзе — новыя і новыя кандыдатуры творцаў, якія жадаюць уступіць у Саюз пісьменнікаў не дзеля ўласнай выгады, а каб служыць літаратуры і свайму люду.

Чэрвень 2007 г.
«Літаратурная Беларусь», № 3, 2007

Запісы розных гадоў

Ніл ГІЛЕВІЧ

Самая дэмакратычная ў свеце

Даўно зразумеў, што для нас, беларускіх пісьменнікаў, дэмакратычнае і ёсць нацыянальнае, і наадварот. Беларускі паэт не мог напісаць як І. Севяранін:

Бесшумно шло моторное ландо
По «островам» к зеленому
«пуанту».
И взор Зизи, певучее рондо,
Скользя в лорнет, томил
колени франту.

Такой мовай беларускі паэт напісаць не мог. Не было ў нас такіх паэтаў — сытых, беспклапотных, эстэтствуючых... Не тое было жыццё ў беларускага народа і яго песняроў. Зусім не тое!

Наша нацыянальная паэзія — самая дэмакратычная ў свеце. Прынамсі, так было да апошняга часу.

1960

«Набытая не вучэннем, а...»

Вядомы рускі літаратуразнаўца Д. Тукаў выказаў вельмі слушнае меркаванне наконт Казьмы Пруткова, а іменна: «Час сцёр у многім яго надзённасць, але засталіся тонкасці мовы, вышэйшая культура яе, набытая не вучэннем, а нараджэннем у рускім асяроддзі і хрышчэннем у купелі рускай моўнай стыхіі».

Лічу гэта надзвычай важным — «хрышчэнне ў купелі» нацыянальнай стыхіі. У нас нямала паэтаў і пісьменнікаў, якіх абмінула гэтае вялікае шчасце. Мова іх твораў не мае лексічных, фразеалагічных і сінтаксічных фарбаў жывой народнай мовы. Іх мова літаратурна дыстыляваная.

1974

Бо калі магілы...

З цікавасцю прачытаў кнігу Варгеса Петрасяна «Армянские эскизы» (1978 г.). Кніга заслугоўвае высокай пахвалы — гэта натхнёная патрыятычная паэма аб Арменіі. Паэма ў прозе, зразумела: Варгес –празаік. Да душы прыйшліся мне многія афарызмы пісьменніка. Напрыклад: «Радзіма — гэта тое, што нельга расказаць другому». Здорава! Ну сапраўды: як расказаць некаму, што такое Радзіма, Бацькаўшчына? Або: «Ужо лепш хай мне не даруюць людзі, чым магілы». А каб ты быў здаровенькі, дарагі Варгес! Канечне ж , хай лепш жывыя людзі. Бо калі магілы — гэта страшна. Вельмі страшна.

1979

З кнігі пра Берггольц

У Ленінградзе выйшла кніга «Воспоминания Ольги Берггольц» (1974). Кніга вельмі цікавая — пра такога чалавека іншай, нецікавай яна не магла і быць. Выпішу некалькі вартых увагі думак паэткі. «Правила для езды в незнаемое — это правила совести, отваги и правды». Далей. «Любоў да Радзімы — гэта культура, якая не толькі даецца, але і выхоўваецца...» Думаю: перш за ўсё выхоўваецца. І яшчэ: «Нам пашчасціла — мы вельмі мала былі з начальствам і вельмі многа з народам.» Так, сапраўды пашчасціла, бо добра, праўдзіва пісаць памагала жыццё ў народзе і з народам, а не сярод начальства.

А як хораша сказана пра Аляксандра Твардоўскага: «Праўда і прастата — вось тыя прамыя, самыя кароткія і самыя смелыя шляхі, якімі Аляксандр Твардоўскі ідзе да сваіх чытачоў, да народа». Ну так: пісаць праўду і пісаць проста. Канечне ж, гэта галоўнае.

Напаткаў у кнізе і адно мудрае выказванне А. П. Чэхава: «Пісьменнік расце да той пары, пакуль у яго душа расце».

1979

Гэта іхняя сіла

Пабываўшы ў Арменіі, паўглядаўшыся ў твары людзей, у іх поўныя суму вочы, сказаў (сам сабе): «Сум — іхняя сіла. Ды якая сіла! Якая стваральная, жыццёдайная!..» Усе армяне — склалася ў мяне ўражанне — толькі сумныя. Нясумных няма. Няўжо гэта адбітак нацыянальнай трагедыі 1915-га года? Ці гэта яшчэ з сівой даўніны?

А з якім сумам яны глядзяць на Арарат, што так блізка — рукой падаць, і так далёка — за дзяржаўнай мяжой?

1982

Каб і следу не засталося

Гэта ж трэба! Ну ніяк не паварочваецца ў жамойцкіх (летувіскіх) навукоўцаў язык — назваць дзяржаўную мову Вялікага Княства Літоўскага старабеларускай. Называюць «афіцыйнай», «славянскай», яшчэ якой, але — не старабеларускай.

Увогуле, сёння нашы паўночныя суседзі жамойты (летувісы) робяць усё, каб і следу беларускага не засталося ні ў Вільні, ні на адвеку беларускай Віленшчыне.

1987–1990

Толькі гаспадар

Культурным свой дом можа зрабіць толькі гаспадар (культурны гаспадар). Калі краінай кіруюць дачаснікі («временщики») — якой ад іх чакаць культуры? (Калі «сёння тут, а заўтра там», як было ў СССР).

1991

Краснае пісьменства

У Расіі побач са звыклым «художественная литература» было яшчэ і такое азначэнне: «изящная литература», ці «изящная словесность» — у тым самым сэнсе, але з падкрэсленнем яе менавіта мастацкасці, дасканаласці пісьма, стылю. Наша «краснае пісьменства» гучыць не горш.

1992

У рэчышчы дыскусіі аб правапісе

На старонках «Настаўніцкай газеты» працягваецца дыскусія аб правапісе беларускай мовы, аб запланаваных у ім змяненнях. У апошнім нумары газеты (30.9.1992) з артыкулам «А мо вернемся да Скарыны?» выступіў настаўнік Леанід Раманенка. Ён слушна перасцерагае ад празмернага захаплення некаторых навукоўцаў прапанавай вярнуць у правапіс калісьці справядліва адкінутыя нормы. Успамінае, як рэзала яму слых выступленне на з'ездзе ТБМ аднаго дэлегата — «з яго глёбусам, клясамі, плянам, лёгікай». Вельмі разумею і падзяляю пратэст настаўніка супраць калечання нашай прыгожай літаратурнай мовы. Гэтым мы наш правапіс не аздобім і больш прывабным яго не зробім, бо гэтага няма ў жывой народнай мове — нідзе ў Беларусі.

Але хачу звярнуць увагу на іншы акцэнт, які робіць у сваім артыкуле Л. Раманенка, а менавіта: клопат аб правапісе можа мець сэнс толькі тады, калі мова ўсенародна жывая, яе прыродны арганізм здаровы, развіваецца нармальна і яго здароўю спрыяе разумная дзяржава, бо ў гэтым зацікаўлены і гэтага патрабуе патрыятычна настроенае грамадства. Калі ж сама дзяржава мову душыць, заганяе ў магілу, а грамадства глядзіць на гэта раўнадушна, — то клопат аб правапісе — справа трагічна марная. Удасканаленне правапісу патрэбна толькі мове жывой, толькі жывой, дарагія мае! Жывой і здаровай! Радуюся, што настаўнік Л. Раманенка — мой адзінаверца і паплечнік, што ён глыбока разумее мой боль, маю гаркоту, маё абурэнне. Гэта і засведчыў у артыкуле. Цытую: «А Ніл Гілевіч гаварыў перад дэлегатамі з'езда: «...што ж гэта за такая праклятая доля, калі цягам цэлых стагоддзяў мы вымушаны адваёўваць для роднае мовы права на жыццё? Ці не задоўга гэта змаганне цягнецца? Ці не пара рашуча пакончыць з гэтым бясправным становішчам народа і яго культуры?..» Ужо больш года, як гэты крык душы народнага паэта павіснуў у паветры».

На вялікі жаль, так: павіснуў. І прадчуванне, што ў бліжэйшы час нешта зрушыцца, — няма.

1992

Яшчэ і таму...

Доўгі час я верыў, што ў нас, у СССР, можа быць больш гуманны, больш чалавечны сацыялізм, больш дэмакратычны, і будзе іншае становішча нашай беларускай мовы. Пасля задушэння «пражскай вясны» (1968) зразумеў, што гэтая мая вера — наіўнасць, што пры бальшавіках гэта немагчыма: іх канцэпцыя — імперыялізм, цяпер ужо савецкі, і нацыянальным рэспублікам нічога не свеціць, як не свяціла царскім калоніям. Верыў, бо надта не хацелася прыняць за ісціну, што камуністычны сацыяльна-эканамічны лад — гэта ўтопія, што «дзяржава-камуна» — гэта міраж. Чаму так доўга верыў? Яшчэ і таму, што гэтай верай жылі найвялікшыя літаратурныя аўтарытэты: Максім Горкі, Уладзімір Маякоўскі, Міхаіл Шолахаў, Аляксандр Твардоўскі, Аркадзь Куляшоў, Назым Хікмет, Ніколас Гільен і многія іншыя — і ў нас, і ў цэлым свеце. Прыклад вялікіх быў для мяне справай святою.

1996

Дзве красамоўныя ацэнкі

У расійскай «Литературной газете» (2013, №44) наткнуўся на дзве цікавыя характарыстыкі. Першая належыць Льву Пірагову: пра «свободомыслящую (т.е. мыслящую о свободе)», ліберальную інтэлігенцыю ён гаворыць: «Есть для них одно старомодное, но исчерпывающе точное название — «семя антихристово». Тобок, дзеці антыхрыста. Коратка і ясна. Каментар не патрэбен. Другая належыць Марыне Струкавай: з'езд расійскіх пісьменнікаў у Калузе яна назвала з'ездам «праваслаўнутых п'яніц». Брава, пані Струкава! Якое трапнае слоўца знайшла для характарыстыкі: праваслаўнутых! (а не праваслаўных). Значыць, з таго ж самага «семя»? Хоць і зацятыя антылібералы?..

2013

Аж страшна чытаць!..

Як толькі ні бэсцілі ў апошні час нядаўняга лідэра Сербіі Слабадана Мілошавіча! І дыктатар, і тыран, і дэспат, і г.д. і г.д. Да міжнароднага суда давялі справу. А між тым... А між тым — вось што напісана ў дакуменце, які называецца «Завяшчанне Мілошавіча». «Адна з галоўных задач марыянетачнага ўрада, калі такі прыйдзе да ўлады, заключаецца ў разбурэнні нацыянальнай самасвядомасці» (Вось як? Дык гэта ж тысячу разоў праўда!). Чытаю далей: «Дзяржавы, якія кіруюць звонку, адносна хутка расстаюцца са сваёй гісторыяй, са сваім мінулым, са сваімі традыцыямі, са сваімі нацыянальнымі сімваламі, са сваімі звычаямі, часта і з уласнай літаратурнай мовай». (Божа! Ды гэта ж геніяльна сфармулявана! Іменна: нават і са сваёй літаратурнай мовай!) Чытаю далей: «Адным з несумненных наступстваў захопу тэрыторыі якой-небудзь дзяржавы з боку звышдзяржаў у XX стагоддзі з'яўляецца разбурэнне нацыянальнай самасвядомасці народа, які жыве ў гэтай дзяржаве. З досведу такіх дзяржаў бачна, што народ амаль не ў стане ўсачыць за хуткасцю, з якой ён пачынае ўжываць чужую мову як сваю, (...), лепш разбірацца ў літаратуры акупантаў, чым у роднай літаратуры, захапляцца чужой гісторыяй, аплёўваючы пры гэтым сваю, быць падобным на чужынцаў, але не на самога сябе...» (аж страшна чытаць! Вось які — гэты «вораг дэмакратыі» Мілошавіч! Вось як ён б'е не ў брыво, а ў вока — усім гэтым! Дык нічога дзіўнага, нічога дзіўнага, што гэныя з'елі яго. З дапамогай запраданцаў...) І вывод: «Страта нацыянальнай ісnасці — самая вялікая пагроза любога народа». Ну так. Гэта пагроза. Пасля якой немінуема наступае нацыянальная смерць.

Яшчэ і яшчэ раз думаю: як жа сталася, што кіраўніка краіны з такім цвярозым дзяржаўным мысленнем аддалі ворагам на расправу? Што творыцца ў гэтым свеце?

2013

«Лічбы гора людскога»

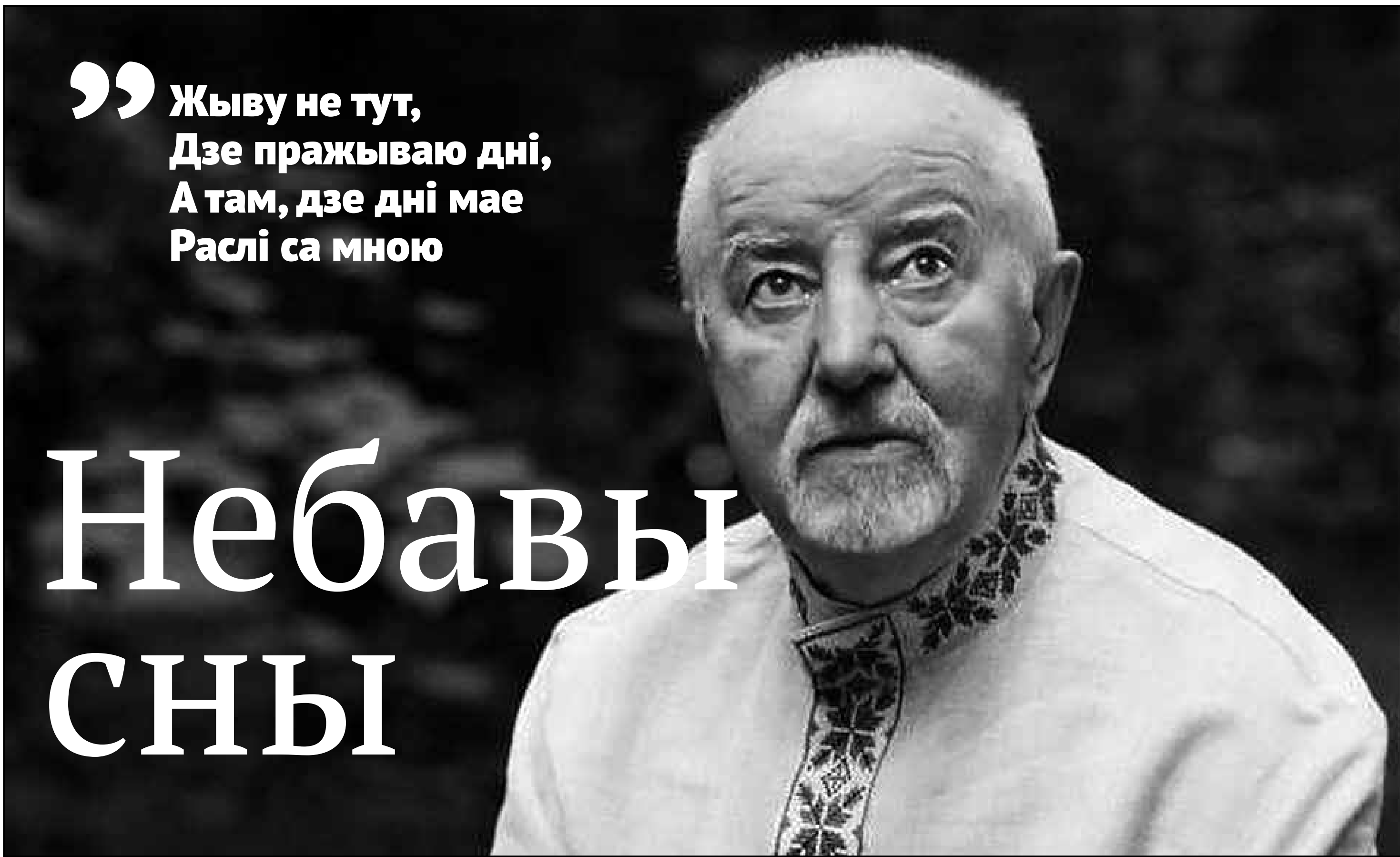
(Каб помнілі пра свой лёс)

Сярод выцягнутых на свет божы старых папер знайшоў выразку з газеты «Звязда» за 20 кастрычніка 1993 года, а ў ёй — артыкул Уладзіміра Адамушкі «Лічбы гора людскога». Але ж і малайчына Адамушка: незвычайнай гістарычнай каштоўнасці архіўныя матэрыялы абнародаваў! Спакойна чытаць немагчыма. Валасы ўстаюць дыбам і камянее сэрца ад болю. Якія расправы чынілі ў нас, з нашым народам, людажэрцы-бальшавікі! З нашым добрым, ціхамірным, у вышэйшай меры талентным народам! Вось толькі некаторыя жахлівыя лічбы. «Матэрыял, які прапануецца чытачам, зроблены на аснове аналізу 7000 картак персанальнага ўліку на жыхароў Мінска і Мінскай вобласці, якія былі рэабілітаваны ў 1955–1993 гг.». Значыць, размова пойдзе толькі пра частачку жыхароў толькі Мінска і Мінскай вобласці, і гэта частачка — 7000 чалавек. 7000 палітычна рэпрэсаваных! З іх — 3097 чалавек (44,24%) былі прыгавораны да вышэйшай меры пакарання і былі расстраляны. Падкрэсліваю: усе былі невінаватыя, бо ўсе на працягу 1955–1993 гг. рэабілітаваны. Прыгавораны да смерці былі не судом, а гэтак званымі «двойкамі», «тройкамі», калегіямі АДПУ, асобымі нарадамі, камісіямі НКУС СССР, — інакш кажучы, знішчалі невінаватых людзей без суда і следства.

Цікава прасачыць нават на прыкладзе толькі гэтых 7000 чалавек, як ішоў «хапун» па гадах: 1922 год — 3 чалавекі, 1923 — 0 (Ніводнага! Ішла беларусізацыя), 1925 — 39 чалавек, 1927 — 47 чалавек, 1928 — 63 чалавекі, 1929 — 408 чалавек (Адкуль такі скачок? Пачалася барацьба з «нацдэмамі».), 1930 — 233 чалавекі, 1933 — 673 чалавекі, 1936 — 181 чалавек, 1937 — 2436 чалавек (Скачок у 13 з гакам разоў! У гонар прынятай самай дэмакратычнай у свеце Сталінскай Канстытуцыі? Хіба што так!), 1938 — 1598 чалавек. І раптам: 1942 — 8 чалавек, 1943 — 6 чалавек (Ну зразумела: Беларусь была пад фашысцкай акупацыяй!), 1945 — 182 чалавекі (А як жа: прыйшло вызваленне ад акупантаў!), 1946 — 99 чалавек, 1949 — 46 чалавек, 1950 — 41 чалавек... І нарэшце: 1953 — 1 чалавек.

Цікавыя лічбы і наконт рэабілітацыі. Яна працягвалася з 1955 года па 1971. «З 1972 па 1988 год, — піша Адамушка, — працэс рэабілітацыі практычна быў спынены».Чаму — адказу няма, прычына невядома. У 1989-м было рэабілітавана 63 чалавекі, у 1991 — 32 чалавекі, у 1992-м — 834 чалавекі, у 1993 — 216 чалавек. Падумалася: калі арыштавалі (ні за што, без віны!) у 1937-м, а рэабілітавалі ў 1993-м — дык колькі гадоў чалавек — жывы ці ў памяці людзей — заставаўся быць «ворагам народа»? 56? Запішу прапісью: пяцьдзясят шэсць гадоў.

2014

Небавы сны

Фота Глеба Лабадзенкі

Рыгор БАРАДУЛІН

Радовішчы радасці

*Радовішчы радасці знайсці
Нялёгка,
Бо іх ахоўвае гора.
Жарынкі жарсці
Зграцаць на лісці —
На лістах, што ў заўтра
Напіша учора.*

*Радовішчы радасці, яны
Невычэрпныя,
Таму анікому
Не ўцячы ад сваёй маны,
Што разгубленасць
Верне дадому.*

*Жаху ані ў галаве,
Дзе ходзіць нявестка —
Вестка благая.
Гора ў харомах жыве.
Радасць пад зямлёй
Залягае...*

Аж пакуль...

*Мінулае
Шматгулае,
А цішыня скупая.
Наступнае
Наступае —
На ўзгадкі наступае.*

*Сум радуецца рэшце
У радасці ў кішэні.
І цішынёю ўрэшце
Разменіцца цярпенне.*

*...Аж покуль не значэе
слоў ранішніх значэнне.*

Але...

*Непрыручаных пнуцца карміць
З рукі
Усе вякі
Дарагімі прысмакамі.
Бываюць з ашыйнікамі ваўкі.
Але
Яны завуцца сабакамі...*

А там...

*Жыву не тут,
Дзе пражываю дні,
А там, дзе дні мае
Раслі са мною,
Атуленыя шчырай гаманою
Расчуленай зялёнай цішыні.*

*Імкнецца ўсё маё
Штодня туды,
Дзе зябне ў ноч завейную
Падпечнік.
Дзе Хатнік
Свой бярозавы падсвечнік
Нясе на кут,
Каб бачылі Дзяды,*

*Што ў хаце ён —
Руплівы гаспадар.
Чакае. Не спяшаецца.
Трывае.
Тут халадаецца душа жывая,
Забыць баіцца
Нетутэйшы сквар.*

*Тут мамін сум
Глядзіць яе вачыма.
Тут дні ў нябыт ідуць,
Каб па вясне
Нанова зарунець,
Але не мне,
А на мяне падобнаму,
Магчыма...*

Падзеліцца...

*Штоначы засынаем
У беспрабудным наіве,
Што неба падзеліцца з намі
Снамі сваімі.
А небавы сны —
Зніклыя аблачыны
Плывуць
Да ветрам акрэсленай старыны,
Да сваёй незямной айчыны...*

Маладыя дровы

*Світанне і змяркане
Хмураць бровы.
Аб лоб нябёс
Пытанне хмарай трэцца:
А можа людзі —
Маладыя дровы,
Якія вечнасць паліць,
Каб сагрэцца?..*

Родная Каменская вуліца

*Па яшчэ ацалелым бруку са мною
Ступаюць маладыя правіны.
Маркоце хапае спакою,
Пустазеллю — зямлі.
Да нябыту паварочваюцца спіною
Хаты —
Звечарэлыя дамавіны
Душаў,
Якія тут аднойчы жылі...*

Традыцыйнае

*Плыт прыстаў у прымакі да мяжы,
І цяпер ён — плот.
Студня ў дрымотнай імжы
Пазяхае на повен рот.*

*Яна не паспела забыцца,
Што сястрою крыніца была калісьці.
Вечарэе лагода.
Да мяцеліцы чорныя шчокі гарод
Грэе азяблымі вяснушкамі жаўталісця...*

Смелая пяшчота

*Вянкі цыбулі, як вянкі санетаў,
Сплятала мама ў чэсць крутой зімы.
Не рассакрэчвалі сваіх сакрэтаў
Апошнія ахрыплыя грамы.
Як слёзы выкрасаць з вачэй
планетаў,
Як з мройных хмар узводзіць церамы.
І смутны ветах ведаў сцежкі летаў,
Якімі йшлі начлежныя дымы.
Хоць пад страхой хапала ўсім
гаркоты,
Дык каб не зглоцілі наш нож сухоты,
Яго кармілі вострым, як ён сам.
Цыбулі спелай залатыя соты
Не шкадавалі смелае пяшчоты
Ні стомленым, ні маладым слязам.*

Чорны дзяцел

*Чорны дзяцел
У заснежаным бары
Ціха лекуе сасонку маладую.
Маладая завіруха калядуе.
У застуджаных вятроў настрой сыры.*

*Чорны дзяцел
У заснежаным бары
Да таемнасці жывіцы дападае.
Хоць гадоў не лічыць
Скруха маладая, —
Дачакалася зіма сваёй пары.*

Пра чарэнь

*І пра ката на каптуры
Снам на вуха
Шэпча згадка маладая.
Беспрытульнаму маўчанню
Спагадае
Чорны дзяцел
У заснежаным бары...*

*Кусман сну
Вягарыць на вятры
Пыхаю парусіна.
Ціхая ласка сына —
Газаю ў ліхтары.*

*Будзеш прасіць: паўтары
Цень ад крыла жураўліны,
Дотык халоднай гліны.*

*Выраю вострыя локаць
З тога зялёны,
Калі
Ён упіраўся ў лотаць
На веснавое зямлі.*

*Вецер як гаспадар...
Дол падмяце слата.
Праглыне ліхтар
Язык дагарэлы кната.*

*Сцюжаю нагадаецца сквар.
Занядужае вечар-ліхвяр...*

*Імжа-хуткацечніца
Вечніца...*

Не дарадца

*І маламу сучку
На крамяным ствале
Ліставейнай хапае працы.
Я хачу цябе з сэрца прагнаць,
Але
Сэрца — розуму не дарадца.
Парасчуліцца хочацца
Часам скале,
Вогнішчу з туманом пабрацца.*

*Думкі хочуць забыцца цябе,
Але
Напамін — забыццю не дарадца.*

*Не панура
Віну й на жалобным стале,
Не самотна віне дакарацца.*

*Я хачу цвярозым пабыць,
Але
Я шаленству свайму не дарадца...*

Палон

*Усе мы ў мілосці ў палоне.
І ў нашых адзіных для нас
Аблокамі пахнуць далоні,
На міг запыняецца час.*

*Да радасці ломімся ў госці,
Сячэм пад сабою сукі.
Мы ўсе ў ягамосці мілосці
Напрошаныя жабракі.*

*Пярун у раскацістым тосце,
Да зор свой паслаўшы дазор,
У гонар крыўдлівай мілосці
Падыме прадонне азёр.*

*І космас брыво небакраю
Нахмурыць, як горды сусед.
Каб выдыхнуць слова к а х а ю,
Аднойчы прыходзім на свет.*

*І слухае рэўнасць глухая,
Як блытае вернасць сляды.
Былосць звечарэла ўздыхае.
У згоды настрой малады.*

*Прачнуўшыся з зоркаю ранняй,
І цень свой не ўбачыць спакой.
Паненка знайменіцца паняй.
Мілосць не бывае ўдавой.*

*Ні кпінаў, ні позіркаў косых
Мілосць не баіцца нідзе.
Каб толькі не гнуўся той посах,
Што юнага ў сталасць вядзе.*

*Мілосць — і лагода й карыда,
Рака, дзе не спяць берагі.
І самая лютая крыўда
Ад тых, хто табе дарагі.*

*Такое надумае штосьці
Настрой, што самога сябе
Пачне раўнаваць да мілосці
Абдзелены ў шчодрай дзяльбе.*

*І моцы не хопіць зайздросці
Халоднай пабыць хоць у снах.
І вочы ў галоднай мілосці
Пазычыць баіцца манах.*

*Шануе мілосць аблачынку,
Што жарсці аценіць чало,
Каб неба здалося ў аўчынку,
З якой жыць усё пачало.*

*Мілосць — гэта шчырасць і праца,
Акічоны нябёсамі рух.
І мусяць жывыя старацца,
Каб вечны агонь не патух!*

«Літаратурная Беларусь», № 2–3, 2007

«Пошукі ісціны»

Лідзія АРАБЕЙ

Радкі ўспамінаў

Пташнікаў і Чыгрынаў, працуючы ў «Полымі», канкурыравалі між сабой, высвятлялі, хто з іх лепшы пісьменнік. Спачатку напярэдадні быў нібыта Пташнікаў, потым Чыгрынаў пачаў яго нібыта пераганяць. Ды тут з'явіўся Васіль Быкаў, які даў фору ім абодвум.

Пташнікаў камандаваў аддзелам прозы ў «Полымі». Загадаў абмеркаваць на рэдкалегіі аповесць Быкава «Сотнікаў», якую той прынёс у «Полымя».

Перад гэтым аповесць Быкава была надрукавана ў «Новом мире», але рэдактар часопіса Павел Кавалёў заявіў, што Масква яму не ўказ.

Пятрусь Броўка, Максім Танк і Янка Брыль прыслалі свае пісьмовыя заключэнні, бо па нейкіх прычынах прысутнічаць на пасяджэнні не маглі. Усе яны былі за тое, каб аповесць друкаваць, але рабілі свае заўвагі. Іхнія заўвагі, ды і тых, хто выступаў на рэдкалегіі, схілялі Быкава да схемы, да штампаў, якія тады панавалі ў творах пра вайну.

Асабліва стараўся Іван Шамякін: патрабаваў шырокага паказу партызанскага руху (паказаць разгром нямецкага гарнізона), а Рыбака зрабіць сынам кулака.

Мяне заўсёды захапляла рэакцыя Васіля Быкава на крытыку, ён спакойна выслухоўваў, што казалі выступоўцы, не спрачаўся, а потым усё рабіў па-свойму.

Цікавае жыццё

Бабка расказвала ўнучцы пра вайну, як яна, бабка, была ў падпольнай арганізацыі, як немцы іх раскрылі і яе, бабку, пасадзілі ў турму, а потым вывезлі ў канцэнтрацыйны лагер, як яна аднойчы пабілася з немцамі...

Унучка слухала, слухала, а потым сказала:

— Якое цікавае жыццё!

Нацыянальная меншасць

Беларусы ў Беларусі — нацыянальная меншасць, а адносіны да яе — адпаведныя.

Дыета

Сорак шосты год мінулага стагоддзя. Нядаўна скончылася вайна, а мы — студэнты першага курса філфака БДУ ўсе худыя: сярод нас ніводнай тоўстай, мы не ведаем слова «дыета», мы не ведаем, колькі кожная з нас важыць, нам гэта не цікава, у нас няма клопату — гэта можна есці, а гэта няможна, было б толькі што есці. Мы вельмі адрозніваемся ад сучасных дзяўчат, у якіх адна праблема — як пахудзець.

Ху ёсць ху...

Вялікую шкоду прынёс Лукашэнка беларускай літаратуры, разламаўшы Саюз беларускіх пісьменнікаў, адабраўшы ў старэйшых літаратараў друкаваныя органы — «Полымя», «Маладосць», «Нёман», газету «ЛіМ», нацкаваўшы пісьменнікаў адных на другіх.

Але, па крайняй меры, мы даведаліся, «ху ёсць ху», як казаў некалі Гарбачоў, — хто ёсць хто.

Зло

Калі яна ўспамінае зло, якое ёй учынілі гадоў сорак таму, ёй робіцца кепска і пачынае балець сэрца.

— Кінь, дурная, супакойся, гэта было даўно, ды і людзі, якія табе зрабілі зло, даўно памерлі.

Так, людзі, якія зрабілі зло, памерлі, а яно само дасюль жыве. Зло дужэйшае за смерць.

***

Ад некага разумнага чалавека я пачула:

— Абразу лепш праглынуць, чым яе разжоўваць.

Пакаранне

Успамінаючы і першую сусветную, і другую сусветную, і іншыя войны, не трэба ўзвышаць, гераізаваць воінаў, што аддалі свае жыцці невядома за што, альбо страцілі рукі, ногі, а трэба выкрываць злачынцаў, па чыёй віне пачаліся войны, і ставіць іх да ганебнага слупа.

Лекі

Жанчыне зрабілася кепска, самлела. Суседка выклікала «хуткую». Прыехалі дактары, пакруціліся каля хворай, нешта ёй зрабілі, і кабета расплюшчыла вочы.

Першае, чаго яна папрасіла:

— Гарэлкі...

Яна ад усяго лячылася гарэлкай.

Набудавалі

Мы семдзесят гадоў будавалі камунізм, а пабудавалі капіталізм, ды ў самай дзікай яго форме. Перавагаю над усімі каштоўнасцямі зрабіліся грошы, за іх можна купіць дыплом аб сканчэнні медыцынскага інстытута, пасаду міністра, адкупіцца ад усіх грахоў. Упала ў цане такая катэгорыя, як сумленне, а потым зусім страціла цану. Сёння мы жывём у грамадстве, дзе вольна сябе пачуваюць жулікі, паклёпнікі і іншая нечысць.

Супярэчнасці

Мая знаёмая ўвесь час гаворыць, што хоча памерці, што просіць Бога аб смерці, бо ўсе дарагія ёй людзі даўно ўжо там, і яна хоча да іх. Але як толькі ў яе паднімаецца ціск альбо пачынае балець сэрца, яна хапаецца за лекі — ратуе жыццё.

Блізняты

Ёсць у мяне сяброўкі — дзве сястры, блізняты. Дык адна піша сябе рускаю, а другая — беларускай. Але ці могуць быць блізняты рознымі па нацыянальнасці?

Статак

Чалавецтва — гэта статак жывёл, прытым жывёл небяспечных, яны грызуцца паміж сабою і часам з задавальненнем з'ядаюць адзін аднаго.

Прапаганда

Едучы ў аўтобусе ці тралейбусе і слухаючы размовы пасажыраў — дзіву даешся.

— На Украіне вайна, яе пачалі ўкраінцы...

— Ну так. Ну так, там жа адны бандэраўцы.

І ўспамінаеш, як прапаганда замарочыла галовы нямецкаму народу, і як ён пакланяўся Гітлеру.

І як прапаганда замарочыла галовы савецкаму народу, і як ён лічыў Сталіна бацькам усіх народаў, і як плакаў на яго пахаванні.

І цяпер тое самае, гісторыя нічому не навучыла.

Крыўда

Кабета жалілася сяброўцы:

— Ніначка, я ж такая хворая, у мяне і ногі баляць, і сэрца, а мой Павел (муж) такі здаровы, у яго ніколі нічога не балела, ён ніколі не хадзіў да дактароў, і мне так крыўдна...

Плата

Жыццё — гэта радасці і свята, за якія трэба расплачвацца старасцю, хваробамі і смерцю.

Дарогі

Лёс вывеў цябе на нейкую сцежку, і ты ідзеш па ёй, але варта табе зрабіць крок улева альбо ўправа — і пойдзеш ты па іншай каляіне, якая кардынальна зменіць тваё жыццё. Можа, да лепшага, а можа, да горшага.

Няма ратунку

Чалавецтва, якое прыдумала цудоўныя машыны, апараты, навучылася лётаць у космас, уратавала людзей ад страшэнных эпідэмій (чумы, халеры, воспы), ніяк не можа знайсці сродкаў, каб спыніць войны.

Колькі існуе, столькі і ваюе.

Кіёчак

Прыйшла бабка да доктара. Пачала жаліцца, што нага баліць. Доктар агледзеў тую нагу і кажа:

— Лякарства вам, бабка, магу параіць адно — кіёчак!

— Як гэта? — не зразумела бабка.

— Купіце кіёчак і пры хадзе абапірайцеся. Назе будзе лягчэй.

І пайшла бабка купляць кіёчак.

Ген

У мужчын вельмі глыбока сядзіць ген агрэсіі, можа, гэта спадчына яшчэ дагістарычных часоў, калі мужчына мусіў забіваць звяроў, каб карміць сваё племя ды яшчэ бараніць сваю здабычу ад людзей другога племені. Можа, таму і войны спыніць немагчыма, ваююць жа адны мужчыны...

Заслужыць

Хварэю, цяжка мне, але разумею, што яшчэ не памру. Трэба доўга памучыцца, каб заслужыць смерць.

Незвычайная гісторыя

Ён вучыўся ў аспірантуры. Жыў у інтэрнаце — пяць чалавек у пакоі. Арганізм свой падтрымліваў за грошы невялікай аспіранцкай стыпендыі. Сябраваў з дзяўчынаю, такою ж галадранкаю, як і сам. Ці кахаў ён яе — сам не ведаў.

На сваім вопытным участку пасадзіў новы гатунак бульбы. Бульба вырасла добрая, і ён вырашыў яе прадаць. Падказалі — каму. І ён пайшоў. Там жылі матка з дачкою. Бульбу ў яго купілі, за стол пасадзілі, частавалі блінцамі, катлеткамі. Запрасілі заходзіць. Вельмі падабалася іхняя кватэра — светлая, трохпакаёвая. Дачка не вельмі падабалася, але бачыў, як яна хацела замуж. І ён падумаў: «А чаму і не?..»

І ажаніўся.

Жыў, як пан, на ўсім гатовым, еў тыя блінцы і катлеты. Заўважыў, што пачаў таўсцець. Вельмі гаспадарлівая была цешча. У горадзе трымала парсюка, вечна прападала на базары, нешта там купляла, прадавала. І дачка ў матку пайшла — што б ні рабіла, каб з добраю выгадай.

І раптам у гэтай шыкоўнай кватэры яму зрабілася душна. І блінцы з катлетамі ў горла не лезлі, і аказалася, што тую дзяўчыну, з якою сябраваў, ён кахаў.

Трываў месяц. Трываў два. Трываў тры. Не вытрываў і ўцёк.

Дзяўчыну, з якою гуляў да гэтай жаніцьбы, узяў за руку і пераехаў з ёю ў другі горад.

Звычайная гісторыя

Ён вярнуўся з арміі пасля вайны — ні кала, ні двара. Здымаў ложак у пажылой удавы. Уладкаваўся на працу, дзе плацілі капейкі. А побач жыла багатая сям'я, і ў ёй была дзяўчына гадоў пад трыццаць. Людзі казалі, што яе матка ў час вайны за кавалак хлеба выменьвала ў яўрэяў каштоўныя рэчы. Магчыма, бо пасля вайны, калі ўсе хадзілі абтрапаныя, яна насіла паліто з чарнабуркаю. І яшчэ — у яе была машына. Гойсала па горадзе на «Волзе».

У дзяўчыны быў доўгі чырвоны нос і тоўстыя, як калоды, ногі.

Дзяўчына яму не падабалася, падабалася машына. І ён, можна сказаць, ажаніўся на машыне.

Жыццё ішло. Нарадзілі двух сыноў. Але адзін, недзе гадоў пад сорак, — памёр. Другі спіўся.

Жыццё ўжо не ішло, а бегла. Людзі казалі, што ён яе біў, што хадзіў па бабах, але яна трывала, бо баялася, што як пачне скандаліць, то ён зусім сыйдзе.

І так яны дажылі да старасці. Без радасці, без кахання.

А машына згніла.

З хворай галавы

Расейцы, зрабіўшы нейкае глупства ў сваёй палітыцы, каб адвесці ад сябе сорам, усю віну ўзвальваюць на Амерыку. Амерыка, маўляў, ва ўсім вінаватая, гэта яна напусціла на Расею чорныя сілы.

Разбурылі Савецкі Саюз, зрабілі гэта самі, без нічыёй дапамогі. І тут віну ўсклалі на Амерыку.

А калі Амерыка — і праўда — у нечым вінаватая, то чаму вы, расейскія палітыкі, дазваляеце ёй гаспадарыць у вашым доме?

Адкуль

Як толькі людзі адчулі сябе людзьмі, пачалі задаваць сабе пытанне: «Адкуль яны ўзяліся і хто стварыў гэты свет, такі разумны і такі жорсткі?» І прыйшлі да думкі: Бог. Нейкі час гэта ідэя задавальняла чалавецтва, але час ішоў, ідэя Бога ўсё больш траціла сваю верагоднасць і нарэшце зусім адпала. І цяпер людзі зноў не ведаюць — што і адкуль узялося, і нават вялікія вучоныя не маюць на гэта адказу.

Першыя крокі

Калі пачынала працаваць над вывучэннем жыцця і творчасці Цёткі, то ў першую чаргу мне захацелася пабываць на яе магіле. І ў сувязі з гэтым мне ўспомніўся расповед паэта Пятра Глебкі — як ён шукаў магілу нашай паэтэсы. Ён ведаў, што Цётка пахавана на Лідчыне, але дзе?

Будучы ў тых мясцінах, ён зайшоў у райкам партыі, прадставіўся і спытаў:

— Ці ведаеце вы, дзе тут пахавана Цётка?

Сакратар націснуў на кнопку, выклікаў свайго падначальнага і загадаў:

— Дапамажыце паэту Пятру Глебку знайсці магілу яго цёткі...

Як далей шукаў Глебка магілу Цёткі, мне было невядома, і я мусіла пачынаць усё спачатку.

У падручніках таго часу было напісана, што Цётка пахавана ў вёсцы Высокі Двор. І я пачала пытаць у людзей, дзе гэта вёска. Але мне сказалі, што такой вёскі ў гэтых ваколіцах няма. Тады я паставіла пытанне іначай.

— Ці ведаеце вы, дзе пахавана беларуская паэтка Цётка?

— А-а, дык гэта ж у Старым Двары, ідзіце па гэтай шашы і знойдзеце, кіламетраў за дзесяць.

І я пайшла. Маладыя на той час ногі служылі спраўна.

Здалёк убачыла купку дрэў і пахавальны гранітны крыж. Падышла бліжэй. Зняла з пляча фотаапарат. На крыжы было напісана:

На магіле ўзыйду дубам,
Пачну шаптаць братнім губам
Аб іх долі, аб свабодзе,
Стану песняй у народзе.

Так пачалася тая дарога, па якой я ішла, можна сказаць, усё жыццё. Потым былі бібліятэкі, архівы, сустрэчы з людзьмі, якія тады яшчэ жылі і памяталі Цётку. Я збірала ўсё новыя матэрыялы, дапаўняла імі старонкі кніг.

Выйшлі чатыры мае кнігі пра Цётку. Першая ў 1956 годзе, апошняя — у 2006-м.

Вузялкі дзеля памяці

Васіль ЗУЁНАК

* * *

Начное неба: стынь і прыгажосць, —
Няўжо ўсё гэта створана бязмэтна?
Ці толькі для таго, каб сцвердзіць: ёсць —
Ёсць Бог, — адзіны, неспазнаны,
усясветны?..

Ён, толькі Ён, — як вечнасць у труне:
Сам для сябе, і вечна непаўторны...
А хто ж тут я? Што застаецца мне?
Што будзе там, за тым парогам зорным?

У Ім усё: і ява й небыццё,
Ён і тварэц, Ён і само знікненне.
А я? А я ў Ягонае жыццё
Зямное — і наіўнае — памкненне.

* * *

Камп'ютара мёртвыя формы,
Хароны жывога агню...
Знікаю — жывы, непаўторны, —
А што ў небыцці дагоню?..

Якія там знойдуцца словы?
А пэўна ж, гаворыць яно
Сваёю нязбытнаю мовай,
Што з намі яно заадно.

Камп'ютарнай вечнасці тайна
Ў сусвеце на саменькім дне,
І гэта яшчэ пытанне:
Я сёння — жыву ці не?..

Характар

Угодлівыя ці талерантныя?—
Тасуе гісторыя рысы:
Ці выжывання гарантыя,
Ці пасіянарнасці прысак?

Абачлівасць ці непарушнасць,
Улежнасць ці абяржнасць?
Ці час: «на вярбе ігрушы» —
Салодка надзею кунежыць?..

Ці сэнс: «Ат, было б што ў місе»,
Ці ўсё ў душы адгарэла?
Змарыўся народ? Ці змірыўся
З дзяцінствам сваім састарэлым?..

* * *

Як развітанне з небасхілам
Маіх, адлётных, жураўоў, —
Адкуль ты, незямная сіла,
Мяне трывожыш зноў і зноў?..

Я ўсё спазнаў: і зло, і ласку, —
Я на жыццё не кіну цень,
Але якой аздобіць казкай
Свой вольны грэх — твой кожны дзень?..
З табой, мая бяда і доля,
У небыццё — не ў забыццё
Ляціць абманлівая воля,
Як стылай восені лісцё...

Халодным позіркам планета
З-пад жураўлінага крыла
Вясну крыжуе над сусветам,
Што ў судны дзень мяне знайшла,
Навек зняволіўшы сакрэтам:
«За што, за што мне радасць гэта
Ўсявышнім дадзена была?..»

* * *

Самазванцы дваццаць першага
стагоддзя, —
Вы адкуль і вы чые сыны?
Прарастаюць з семені бязроддзя
На здзічэлым полі палыны.

Самародцы дваццаць першага стагоддзя,
Прыкарытнай велічы чыны, —
Ля карыта свой свайго і плодзіць:
Лыч у лыч — з калыскі да труны.

Самахвальцы дваццаць першага стагоддзя,
Казак дзіўных тэлебаюны, —
Ды чамусьці моўчкі абыходзіць
Будучыня вашыя званы...

Самаўладцы дваццаць першага стагоддзя,
Шулы вертыкальнае сцяны, —
Хто душу народа адгародзіць
Ад уладнай шулерскай маны?..

* * *

Здаецца ж, усё было, як было,
І засталося ў той меры.
Адкуль падступіла, адкуль наплыло, —
І сам сабе ўжо не верыш.

Травой-муравой зашаптаў тратуар,
Вясною дыхнула ўвосень,
І вечнасць назад павярнуў каляндар, —
Як быццам раней не жы-
лося.

І ногі га-
то -
выя да
«казач-
ка»,
І просіцца песня
на вусны,
І ўспомніла стан трапяткі
рука,
І ў зрэнках праменьчык хруснуў.

І на мяне паглядзеўшы: —Ага!.. —
Грак вынес прысуд грачыны.
А што тут «агакаць»? — Бог памагаў:
Насустрач прайшла жанчына!..

Дарога

Дарог на свеце многа,
А дорага адна:
Да роднага парога
Вядзе заўжды яна.

Калі б дарогу тую
Ды ў нітку распрастаць,
Напэўна б, і святую
Зямлю ты мог дастаць.

Якія далягляды,
Высокасны прастор!—
Ідзі, ідзі — не падай:
Дарога аж да зор!

Але ж яна — зямная
І ў рай прамых шляхоў
Не мела і не мае, —
Не абмінеш грахоў...

Дарога не пытае,
Куды і хто ідзе,
Дарога — не вяртае,
Яна адно — вядзе.

Дарога — не сяброўка:
Не скажаш: «Адпусці...», —
Няма такой, каб зноўку
Сваё жыццё прайсці...

І я такой не маю...
Жарсцвяніць каляя,
Крутая, не прамая,
Але яна — мая...

Я ў свет выходзіў з Богам
З-пад роднае страхі, —
Прабач, прабач, дарога,
За ўсе мае грахі...

З барышом

Я добры тым, што добры не зусім,
І сам сябе падхвальваю, што ў
модлах
Ніколі ў д'ябла грыму не
прасіў,
Каб выгляд мець
напышлівы і
модны.

Узор-
ны зорны
— гэта не
пра нас.
Грахі прасей-
ваць не прыдбаў я сіта,
Не ныў, адпрасаваны напаказ,
На свяце задаволеных і сытых.

Душой, як загудронены шашой,
Пад колы ўлады слугаваць не клаўся,
Кахання, як манах, не абышоў,
І чарку прыгарнуць — амаль што класік...

Як хораша, што я жывы жыву,
Што я жыўцом у бронзе не адліты,
Даўжнік жыцця, — вось гэтым і слыву,
І гэтым, сціпла скажам, знакаміты.

Даўжнік!.. — Таму й спяшаю абвясціць,
Бо час ляціць, і пяць не маю жыццяў:
Каму за гэту радасць заплаціць? —
Ды з барышом наверх! — Хутчэй скажыце!..

Дзень забітых дзвярэй

Дзверы ў свет, дзе да клямкі ледзь-ледзь
даставаў —
Той, якую ў мароз траскучы
Па «навуцы» старэйшых лізнуць
спрабаваў
І язык прымарожваў балюча...

Дзверы ў госці, дзе й ноччу
на клямку рука
Патрапляла па-гаспадарску,
Дзверы, дзе з вандраваннаў парог чакаў
Маіх крокаў, далёка не царскіх...

Гэта свята было — дзень жаданых
сустрэч:
Хата дзверы трымала насцеж,
Смажыць, скварыць, варыць
не стамлялася печ,
Стол гайдаў у кілішках прычасце...

Апусцела гняздо, разляцеліся ўсе:
Хто — у горад, а хто — на пагосце...
Нелюдзеюць дзвярэй вушакі пакрысе,
А ўжо я тут — не знаюся й госцем...

Сёння іншае свята — старэй-не-старэй,
А дарога мая прычакала:
Дзень забітых дзвярэй,
дзень забытых дзвярэй, —
На цвіках, на замках, на завалах...

Спытайце цагліну...

Якая ўважная ў нас міліцыя,
А самы ўважны, бадай, АМАП:
Уважаць усіх — і тых, хто на мыліцах,
І юных, — адно пад дубінку патрап...

А майце за ўдачу, калі вы патрапілі
Пад апеку тых, хто за гонар свой
Уважаюць берэт нахлабучыць крапавы
І цагліны з размаху б'юць галавой.

Гэтыя й вам адшукаюць прычыну
Пасмакаваць, чым служба жыве,
Бо якая розніца: галавой аб цагліну
Ці цаглінаю па галаве?..

Вузялкі дзеля памяці

Каса, як вуда,
Ды рэжа худа:
Каса без клёпу —
Язык без клёку.

Знясуць з узлоб'я
Ў кювет калёсы,
Як пры аглоблях
Няма атосаў.

Няма бяседы
Без лішняй чаркі, —
А з ёю — беды,
Грызня ды сваркі.

Пішчом не годна
На неба лезці,
Усенародна
Спраўляць ушэсце.

Хай канкурэнты
Грабуць дашчэнту:
Стрыгуць працэнты
З апладысментаў.

Бяссмерця тайне,
Як Богу, верце:
Жыцця не стане —
Не будзе й смерці.

* * *

На стрэлках часу толькі «зараз»
Век адзначае малады.
А час ідзе — і ўжо напару
Два словы: «зараз» і «тады»...

Хусцінкай лёгкаю штовечар
Ружовіў захад твар зямлі.
І развітанні — як сустрэчы:
З надзеяй светлаю былі...

Прыйшло — прагнозаў абяцанні
Гнятуць: адны «цяжкія дні»...
Сустрэчы — нібы развітанні
Ў перадсусветнай цішыні...

О стрэлкі часу,
Стрэмкі часу...

Мапа на далоні

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

Каляднае

Вовачка

Ён тэлефануе на мабільны, што вось ідзе з дачкой каля майго дома, што хоча павітацца — мне трэба падысці да вакна.

Восьмы паверх, заўсёды пужаюся, што не адразу разгледжу, дзе яны стаяць, ужо махаю адной рукой, бегучы па пакоях з кухні, у другой жэзва для кавы. А мне было (такі выдаўся нерухомы час) — не адарваць ногі ад зямлі.

Яны стаяць блізка адно да аднаго, як з аднаго кораня, закінуўшы галовы, падняўшы твары, стаяць... у белым, як прывіды, каб не ранак, і ледзь здагадваюся: гэта сёння святочны, веснавы, маёвы дзень. І ў мяне на вачах прарастаюць ваконныя рамы, першая клейкая лістота гаёвая. Керамічная птушка на падваконні дастае з-пад крыла керамічную свістульку. Божа, яшчэ ні людзей, ні руху, а яны ўжо прыбраліся са сваімі бяссоннымі начамі, адчаем і перамогамі бясконцымі, каб не спазніцца, далучыцца да ўсіх.

Мне здаецца: так ходзіць па горадзе Бог, пасадзіўшы пад храмам жабракоў, іх часта бачу ў скверы каля Магдаліны. Яны сядзяць на поручнях лавак, урадок, па-птушынаму, ловячы свежае паветра пасля падвальных сырых начэй, ловячы сонца. Гаворка ціхая, ранішняя, амаль табе катораму малазнаёмая, калі ты маеш свой дом.

Бог выпускае са скляпенняў згубленых, бяздомных істотаў, выводзіць Валодзю з дачкой калекай, дзень у дзень.

Іншы раз я баюся зазірнуць ёй у вочы, убачыць, не разглядзеўшы, вар'яцтва — а ў яе высокая місія.

Вовачка зусім сівы, галава крыху ўскінута, бы ўвесь час углядаецца ўгору, нехта яму падае знакі — ідзе далей. У гаворцы не заўсёды ўдзельнічае, адзываецца аднымі выклічнікамі, — засяроджана нешта мацуецца ўнутры, парушанае людзьмі, і нечакана раптам гаваркі, як ручай, весела пераскокваючы праз паленне, каменне, свае звыклыя перашкоды, смех лёгкі, такуючы, смех вызвалення.

Ім іншы раз бабулі ў пераходах метро дораць рукаўкі, шкарпэткі — за што? За тое, што седзячы з пруткамі дзень-ноч, крыпаючы вочка ўлева, вочка ўправа, ды й з накідам, слепішся, слепнеш, і раптам з'ява: чыста Святы Дух! Дораць за напамінак: вера патрабуе нашага сэрца.

Добрай раніцы, мой маёвы горад. Стаўлю жэзву на пліту, мне едка ў вачах, слёзы градам, бы ад дыму, бы я на гарачым вуголлі гатую сабе каву, раскашую.

Бы ў гасцях...

Андрук

Лязг старога ліфта, лязг жалеззя цяжкога, і ні ў якім разе, што падымаешся ўверх — так спускаюцца ў шахты шрэк. Ужо бачыш скібы, слаі глебы праз шкло: зямля, пясок, гліна.

Гліна мае памяць.

Дзверы расчыняюцца.

Калідор, бы вясковыя сенцы на некалькі катухоў разбіты. Дзверы цвікамі прымацаваныя, і зайсці ў свой катух можна толькі хіба з абцугамі і зноў за сабой забіць, абавязкова. Тут калісьці жыў сабака, кажа Хрысціна, паказваючы ўбок, і я чую яго голас, ён усім надакучаў.

Мне адчыняюць дзверы падвойныя, бы вечка чамадана, куфра, кубла.

Зайшоўшы ў пакой, час можна не заўважыць. Ён стаіць тут з вешаком, каб вас спыніць каля сябе, затрымаць надоўга, можа, назаўсёды, хоча павесіць вашу вопратку, можа ўдасца вам запамятаваць, дзе яна пакінута. Я не распранаюся. Ён так і стаіць.

Шоргат скрылля — прыляцелі галубы (адчынены балкон), можна спадзявацца, што гэты пакой жывы. Шырокі ложак пасярод, птушкі злятаюцца, на жалезных брыжах і начуюць. Такая старая пасцеля, дарала б яе ўбачыць і на сметніку ці ў садзе, што звычайна ў дзявочых снах.

Хрысціна тут не гаспадыня, прыходзіць і адыходзіць, калінікалі. А можа залятае праз балкон разам з галубамі. Ступае босай нагой на ложак — гандолу, разам з гаспадаром вяслуюць да другога берага сваёй маладосці. Ніхто не ведае пра ейныя справы, занятак, на ейным заблытаным птушыным шляху кожны чалавек — паляўнічы.

Тут на вачах стаяць валізка, папяровы карабок, перавязаны матузом, даўно стаяць, рэчы памерлага ў другім горадзе, у другой сям'і бацькі гаспадара. Вось ён, толькі прыехаў сюды, вярнуўся, ён недзе тут, несумненна, вітае ў пакоі пах старэчай адзежы, і ты запавольваеш рухі, крокі, як звычайна каля старых людзей.

Каля вакна на плячо фатэля накінута калісьці матчына футра з краля, фатэль брычкай, утульным вазком, які спыніўся ў часе і нехта во сыйшоў, прыехаўшы, ён у доме, на некаторы час, на спатканне — з кім? — бо конь запрэжаны каля ганка, мне так думаецца.

Калі не стала маці, малады гаспадар нічога не скрануў з мейсца, нічога новага не набываў — ён жыў сярод старых рэчаў, з старымі рэчамі. На сцяне адляцела шпаклёўка, у мяне пад нагамі рабусціць друз, хаця гэта немагчыма — гаспадар кожны дзень здымае пыл, ажыўляе рэчы, успаміны.

Гэты дом можна было б скласці ў кніжку, як рэдкі цвяток, а потым праз гады выпадкова знайсці — ён не згубіць свой дзіўны пах.

Ён мог быць маім, куды зводжу, купляючы на кірмашах камусьці непатрэбнае, але яшчэ жывое. Мне неабходны старыя рэчы, хай сабе і чужыя — каб мой дом меў біяграфію, гісторыю, меў свае ўспаміны. У мяне ад бацькоўскага дома ані трэскі.

Пра што мы гаварылі? А хіба гаварылі?

Тут яшчэ жывуць другія галасы, гукі, іншыя словы, падняўшыся пад столь, нячутна ападуць далоў з папяровым шоргатам ад ветру з балкона.

Як я сюды трапіла? Хіба мяне хто запрашаў, рыхтаваў пачастунак? На стале тое, што засталося ад снядання, а можа ад учарашняга — памінальны стол, які пакідаюць, яго нельга прыбіраць на ноч...

Калі з пагорка ад Магдаліны спусціцца па сходках уніз і праз трамвайныя рэйкі, якраз напроці, праз нізкую брамку — гэты дом. Я вяртаюся сюды і вяртаюся, гаспадары і не здагадваюцца. Саджуся ў фатэль, на плечы ягоныя старыя накінута старое футра, фатэль брычкай, вазком, запрэжаны маім жарабцом Ірысам.

І да касцёла!

Казалі ў Грыдзьках, за польскім часам Ірыс меў на выставах узнагароды. Конь у яблыкі, казалі...

Аліна

«Што гэта табе ёсць? Маша звалілася з лесвіцы, а ты дзе быў, не падтрымаў? — Яна паляцела не ўніз, а ўверх...» — перагаворваліся потым мае мужчыны.

Праўда, уверсе, у небе таксама шмат перашкод: грузалле, гарачая пудраванка вулканаў, як пасля пікнікоў грэчаскіх багоў, сонечныя промні лазерам — не пераждаргаць, і самалёты, расклад іх руха ў не паспела даведацца — можна сутыкнуцца.

Зямля раптам вельмі блізка, як не наскрозь, касцьмі склаўшыся, ляжыш — і першае: вось яна табе, твая бяда. Некалькі сходак, такая малая адлегласць ад ранейшага звыклага стану. Імгненне матэрыялізавалася і шмякнулася побач, аніяк нельга аднавіць у памяці: як гэта адбылося? Трэба ўстаць... анікога... трэба скласці шкілет, завініцць, як было, не пераблытаць левае з правым... анікога... не да смеху... анікога бліжэй начной кашулі і дзень, і два, і болей.

Тэлефон: я еду, збяры адзежу, я памыю, а што з ежы? забяру цябе памыцца... не можаш? я ўсё зраблю...

Крэўны дотык, нечаканы, запамятаваны, як згублены ключ ад роднага дому, ад усяго чалавечага роду.

Знак супакою.

Працягваю руку, адчыняю захраслыя дзверы, каб упусціць анёлаў.

Яны ўсе спарадку падобныя да Аліны: нізенькія, бухматыя, у камізэльках, перабіраюць ножкамі, спяшаюцца.

Яна спяшаецца заўсёды: некага там пабіў муж п'яны, — трэба адвезці ў другі горад да маці, пакуль свара ўсціхне; некаму зёлкі, лекі, абаранкі для ўцехі, некаму ласку боскую. Сядзіць сама за рулём, падымае рукі, раскрывае далоні чашамі, замаўкае, толькі кратае вуснамі, трымае рукі так, пакуль не паціхнюць. Ледзьве-ледзь прыпадымае крылы, заводзіць матор. Сонм анёлаў за ёю, дарожны патруль, пэўна, хрысціцца, калі ўмее: няўжо, маўляў, гэта ад учарашняга не прайшло? чад у галаве?

Я яе зусім мала ведаю, зусім. Дзе яна жыве, таксама. А праўда, дзе жывуць анёлы? Пэўна, на званіцы, каб першымі ведаць, чуць, што дзе адбываецца, каб паспець.

Аліна часцей у дарозе, можа і ноччу, уключыўшы, каб не заснуць, джаз, або «на далёкай Амазонцы не бываю ніколі».

Хаця для анёлаў не праблема, туды дастацца, абы ахвота.

***

Па радзімых плямах, па радзімках апазнаю нанова гэты амаль чужы горад, амаль незнаёмы горад, з якім іншы раз начыста гублялю сувязь, губляюся, не разумеючы, дзе я, з кім.

Тады шукаю знакі на ягонай мапе, як на сваёй далоні: Вовачка — блакітным, Андрук — юлёвым, Аліна... — нябесным. Потым рака, цэрквы, касцёлы, сінагога, менавіта сінагога старая. Зімой з ейнага коміна на марозе ішоў пахнючы дым.

Тады яшчэ Хрыстос цапліў дровамі...

Багавіцы любові

Сонечнае кола

Маўчанне маладой жанчыны, бы спакой пані на партрэце ў дарагой раме насупраць.

Змяняла позу незаўважна, галаў павярнуўшы, з ценю на сонца пераходзячы.

Твар на пямежжы звыклаcці і прыгажосці залежаў ад асвятлення неба, ад ЯГОНАГА позірку, які яшчэ адчувала.

Зняла капялюш, і ён ужо за рамай, чужы, выпадкова некім пакінуты.

Гаварылі пра ЯГО, успаміналі дробязі, пілі каву, лёгка быццам пераходзілі на іншае — гасцявалі, прыехаўшы з горада. Не заўважалі слёз у ейных вачах, стаячыя слёзы — вокны пакінутага дома.

Раку за руку калісьці прывялі мужыкі, пусцілі праз вёску. Рэчка перабівала, уплятаючыся ў галасы. Гаварылі, гаварылі аб усім, раз пораз чуваўся то плёскат, то бульканне ў вузкае горла бутэлькі паляўнічага ці пастуха, сцюдзёная вада з горным норавам, бы скочыўшы сюды са скалы. Праз вёску, блізка, як праз хату, праз сад.

Гаварылі, гаварылі. Палкая размова на другім беразе сухім трэскам, а потым — спеў, падобны на галашэнне: кароткія, аднатонныя паўторы, бы абрываючы сябе за крысо, і без пакуты, як замова на ваду. Каму голас належаў? Са старых жанчын у вёсцы толькі хворая на галаву баба Зося.

Маладая жанчына расплакалася як не ўголас, раптоўна, бы дзіця, якое стрымлівалася доўга... ад крыўды. На ўсё жывое навокал. Здзічэўшы ад гора, высцілала, укладала побач з ІМ коней, зброю, усе фарбы, скарбы мастака, і сама наастатку.

Ужо адышлі ўсе памінкі, дзевяць, сорак дзён, успаміны, спагады, лягчэй не ставала.

Будзь прагавітай на гора як і на шчасце, не спадзявайся на помач, ні з кім не дзялі, яно толькі тваё, скажа самая старэйшая з іх, а можа падумалася кожнай немаладой жанчыне за сталом, што перабіралі свае радасці, беды, гора, як на ружанцы.

«У мяне маё» — падумала адна з іх, першая жонка мастака, яна папраўляла маладошай валасы, здымала і здымала ўсе дні побач чорныя покрывы, усцілаючы імі сад, поле да лесу, смутак чэзнуў, як туман, была вясна, рух, галасы ішлі ад зямлі, увысь, як дзіцячы спеў у час ютрані. Хавала свой жаль у маладшай на плячы па-мацярынску. Адышла ад стала на хвіліну, скочыла ў човен шамана, адплывала, таксама адчуваючы, што ЁН побач. І як ніхто разумеў: можна плысці супраць цячэння, не вяслуючы.

І яшчэ адна жанчына, крыху ўбаку на рагу стала, пачуўшы мужчынскія галасы на вуліцы, прыпадымалася, бы на кані, намацвала нагой стрэмя, лавіла, адзывалася на голас, як на паляўнічы ражок вечных ловаў. Хто ёй? каторы? калі? скажа, акрамя ЯГО, што яна падобна на францужанку, ягоную трэцюю жонку ў Францыі.

Іхны час ляцеў, мінаў. Старэйшая заўсёды меркавалася сесці бліжэй да вакна.

Жанчыны, яны ўсе ішлі па высахлым рэчышчы сваіх жарсцяў. Ён аддаляўся ад іх на сонечным ровары з адным колам (адзін з няздумана дзіўных праектаў перамяшчэння, руху ў небе), губляў залатыя спіцы.

Жанчыны падымалі іх, ушпільваючы сабе ў валасы.

Адна чыркнула бліскучым аўтографам маланкі... Генюсь Хацкевіч.

Прычасце

Ідучы каля Юзэфінай хаты, азірнешся, быццам спатыкнуўшыся — анікога. Хоць ідзі і пакліч, пашукай, дзе яна: можа, на печы, ці на ложку, ці накуця, як абразок — яна недзе тут.Тут, у хаце, цяпер усё па-другому, анічога ейнага, засланяе сабой на момант уваход гараджанка, якая здымае хату на лета.

Але вось яно — вакно, міжволі паварочваешся, глядзіш, пэўна, часцей за ўсё вунь туды, каб пазнаць, хто там ідзе па вуліцы: кот прыходзіць пад раніцу, трэба ўпусціць у хату, і цяпер во пад дзвярыма. А якое надвор'е? А ці высока яшчэ сонца? Тут настоенае, аблюбаванае старой гаспадыняй мейсца, тут яшчэ цёпла найболей.

Тут хочацца даўжэй пастаяць, бы Юзэфа побач.

Вось тая лава, нейк давялося зазірнуць у хату, нешта папытацца. Лезла з печы, кацілася, спяшалася, і не патрывожылі мы яе, не бойцеся — быццам нас чакала. У хаце даўно такі нечапаны парадак. Ужо баба Юзэфа хадзіла, жыла, скарачаючы свае сцежкі ў наваколлі і ў хаце, паступова

пакідаючы тое-сёе на сваім мейсцы, не чапаючы рэчы, хай сабе і патрэбныя наразе, адыходзіла з хаты памаленьку, нічым і моцна пільным не карыстаючыся.

І цяпер ейны цень, каб нікога не патрывожыць, можа слізгануць па сцяне — галінкай яблыні.

І яна во па гэтай лаве рукой раз-пораз, запрашаючы сесьці, дзьмухала на яе, хукала, месцячы мне, сцелючы, як дзікаму кацяняці, паказваючы, дзе ягоны, нарэшце, дом — ён тут.

А то было машына наша захрасла якраз напроці бабы Юзэфы. Яна, нічога ўжо не чуючы, пільнавалася жыцця адным вокам, ішла да нас, несла дошку пад кола, быццам адламаўшы яе ад стала ці ад дзвярэй у хаце. Несла, прыціснуўшы да грудзей, несла, пэўна, моцна беражонае, жывучы без мужыка, каб у плоце загарадзіць дзірку ад курэй ці так што якое.

Мы тады хутка вылезлі на дарогу, яна засталася стаяць і глядзела ўслед. Ту́га павязана хустка на галаве, і ўся яна, як спавітая, ва ўсё, што мела, на холадзе, нерухома стаяла, непарушная ў сваёй шчырасці.

Назаўтра едучы, аніякай выбоіны на гэтым мейсцы і не было, можа, мне атумысла была яна патрэбна, гэтая сустрэча, каб маё сэрца памякчэла?

Даехаўшы да свайго лецішча, спынілася і, адпусціўшыся на ўсё благое паміж намі, набрала твой нумар.

Надзя, пытаюся ў суседкі, а што баба Юзэфа, якая яна? Найлепшая самая, адказвае, найхарошчая.

Яна, каторая можа стаяць ля любой дарогі з ягадамі ці грыбамі, быццам дзеля прыліку гэты продаж. І мне не мусова патрэбна, а я купляю, спыняюся, каб нешта ўзяць з ейных рук, загаварыць — як прычасце, прычасце да лесу, да поля, прычасце любові.

Сама баба Надзя, што мяне дзівіць да пуду, ідзе па грыбы дык па грыбы, няхай немаведама якое надвор'е. Дождж, дрэвы палошчуцца, як на плыні рачной, бы па самым дне, ідзе запаволена, не захінаючыся (які гэта ёй дождж!), вада скочваецца з твару, як з яблыка.

Жыве ў маім канцы. То неяк прыбегла пад ганак наказаць: ласіха з дзіцем за мастом, скарэй! Бегла, была паваліўшыся, уся ў гразі.

Я за ёй не паспяваю, у мяне адна думка, каб хаця тая ласіха не схавалася ў лесе, каб не дарэмна яна бегла па мяне, несучы лепшую палову свайго свету на ўцеху другому чалавеку.

Дзе, каму перайшлі ейныя зрухі, хто пераняў ейнае дыханне?

Скрозь сон іншы раз чую нейкія гукі ў начным небе, бы тачку нехта цягне, такі звыклы рух; гукі, як на зямлі, пэўна, і там каторая з нашых баб, таксама ўпрогшыся ў работу, — усё на сабе.

Цяпер баба Надзя нічога не робіць, ледзьве дасталася ў той канец да Юзэфы, абедзьве ў плач — так даўно бачыліся. Сядзіць на панадворку, высока сядзіць на вялікім камені, ажаргаўшы яго, як свой помнік, даруй, Божа, на кладах, не даецца смерці, сварыцца з мужыком абы за што якое, спаганяючы маладое каханне — ён таму каханню варты не меў.

Адхінае хустку — валёнку, заводзіць за вуха, каб лепш чувалася: куды ён пайшоў? Ці бачыла ты яго? Дзе гэта ён? Пытаецца без патрэбы, абы той з вачэй. Нашто

ён табе? Злуюся, няхай бы сама ціхенька без нерваў пасядзела, адпачыла. Хачу хоць цяпер памерці разам, кажа, маўляў, гэтых амураў у вёсцы! невыводныя век, асабліва іх поўна ў вішанні, як пчол, поўна. А ёй мужык у хаце цяпер — гэта, як той казаў, унутраны вораг, не паварочвайся да яго спінай.

Каб пагаварыць пра каханне, папытацца каго, ніхто без жартаў не адкажа, як з пазыкай звяртаешся перад вялікім святам. Але ж во і прагаварылася: разам памерці. Букет, бачыш, ён паставіў на верандзе, стары чалавек. Гэта насцярожвае, што праўда, то праўда.

За плотам міргнула яркая хустка суседкі, век у яе грэбень чырвоны, век у ахвоце.

Ідзе баба Надзя дробнымі крокамі, на дарозе, абы каго ўбачыла, ляшчэ пушчэй прыпускае, каб заспець чалавека, пагаварыць. Пра што б сама не распавядала, ніводнага ў ейнай гаворцы слова ўчарашняга ці чужога.

Але яшчэ будзе час, яшчэ мы нагаворымся, яшчэ мы ўсе нікуды не дзенемся і ніколі.

Мы хаваемся, абы ўбачылі яе: няма часу, няма! Разбягаемся, бокам усё, бокам, быццам не бачачы, што яна спяшаецца да нас, бокам, з прыглядкай у ейную старану, дзе жыве.

Яна ловіць нас, бы пулянят, збірае ў прыпол, нясе, высыпае сабе на веранду, зачыняе дзверы, каб не ўцяклі — каб нарэшце-такі нагаварыцца.

Мы не даемся, шчэмімся паміж ейных нягнуткіх ног, растапырыўшы скрылле пісклюкамі, аж пыл ідзе.

Мы не верым у смерць, у старасць. А тут яна, старасць, падышла раптоўна, ходзіць па вуліцы, твар быццам знаёмы. Цурайся не цурайся, а ад яе сыходзіць статычная хваля, як ад гліны, яна супадае з нашым маладым целам.

Іхныя адыходзіны вятрамі выхаладжваюць і маё жытло, быццам доўга-доўга ішла і ісці яшчэ спора, і вось заначавала ў чужым, пакінутым доме.

Адыходзяць без аркестра, без музыкаў, ціха, некалькі, адна-дзве таварышак ззаду. Мужыка ледзь знойдуць жывога, каб каторай ейны цяжкі крыж у рукі даць несці. І без галашэння, быццам ужо і па пары адысці.

І гэта ўсё?!

І раптам голас, вядома, мужчынскі: мужаў? палюбоўніка? Адтуль, дзе можна яшчэ сустрэцца? Хоць ты вазьмі і падымі голаў.

Заспяваў айцец Мікалай з Заслаўя. Спеў нечуваны на зямлі, з паднябесся. Спеў пад купалам неба, як у храме, дзе лес, поле, хаты, сады. Жыццё хай сабе і просценькае, адразу набыло высокі сэнс, веліч.

Жыццё, як дар.

Паступова ў ім пачуеш і спеў старога Венечкі, калі пасвіў кароў, сам сабе спяваў, а голас зычны, чысты, наскрозь поле.

Ці спеў у хаце маёй цёці Марылькі, калі нешта зашывала, латала вялізнай іголкай, шывок за шыўком, шырока, марудна, яны быццам кладліся на музыку, слова за словам, што ўзыдуць на памяць, пакуль не скончыцца нітка.

Пагалоска ад зямлі, з лесу: ідзе хваля грыбная — апёнкі!

Будзённыя галасы, галасы суцяшэння.

І памерці, пачуўшы, ах, Божа мой, гэта як проста шчыльна прыціснуць, зачыніць за сабой дзверы, у сцюжу, вядома.

Ужо і Стасіну хату ейныя дзеці абставілі ад сонечнага боку, якраз як знарочыста, бітым шыферам, усім чым непатрэбным, толькі што дзверы яшчэ не падпёртыя звонку, кажу ёй, жартуючы.

А я не бачу, дзівіцца, нахіляецца, падымае з-пад ног, каб нечым рукі заняць, дубчык лёгенькі, бы веснавая птушка ў дзюбу. Зараз узляціць на дрэва будаваць сабе гняздо, сонечнае з усіх бакоў, сухое, без платоў і загародак. Да Паўліка, мужа, нядаўна ездзіла на клады, наведалася, кажа. Гаварыла пра яго, гаварыла, шчэпала на грудзях, перабірала пальцамі, нешта папраўляючы, бы толькі што во пераапранулася нават дзеля гаворкі нашай пра яго, не тое што.

І я бачу адразу — неяк была ўзышоўшы нечакана: яны сядзяць насупраць адно аднаго, на чыстым стале яблык. Во, кажа Стася, першы яблык ад маладзенькай яблыні, дачакаліся, будзем каштаваць. Сядзяць амаль урачыста. І мяне пасадзілі побач і рэжуць яблык ужо на тры долечкі.

Я заўсёды мела сабе ад іх добрую долю радасці, долю любові.

Зверху аднекуль голас сініцы. Птушка ледзьве дакраналася смычком, спрабуючы, ці настроена тут, як было пры старым гаспадары, на вясковы лад.

Стася ў маладосці вучылася іграць на скрыпцы.

Ці яны, дзеці, пра яе гэтага не ведалі, ці ім не на памяці, што маюць побач пеўчую душу...

Адна за адной, як на кані ў тарантасе, едучы разам на буракі ці бульбу, знікаюць мае багавіцы любові з вачэй вунь там, дзе вуліца, хістаючыся, паварочвае ўбок.

І, здаецца, вечарам вернуцца, як было дагэтуль.

Галасы далей і далей. Толькі крылатыя белыя хусткі яшчэ відаюцца. Ужо не разгледзець, хто там лейцамі кіруе, пэўна ж Бог.

Дарога выбеленая, шырокая; пакаціўся за імі па ёй маё сонца.

Дождж ноччу праз адчыненае вакно зусім блізка, ляжыш у ложку, як пад дрэвам, дождж ціхі, роўны, бы плач палёгкі. Толькі невядома, на якім ты свеце, адно больш пэўна, што ў раі.

Ці плачаце вы ў сне, не памятаючы ранiцай, што вам бачылася?..

Рымскі сняданак

Сяброўкі, вярнуўшыся з Рыма, наперабой распавядаюць пра атэль прыватны, Калізей, форум Аўгуста, шопінг, аксесуары са скуры пад пітона, выставу Вяцолі, любімца моды і арта, пра праект Джоні, які ўключае ў экспазіцыю працы самавучак, нікому не вядомых аўтараў — ён называе мастацтвам усё, што заўгодна. Вядома, ягоную «світу» мадэлек, як калісьці знакамітых рымлянак, іх не сupраваджае цэлы статак асліц, каб было абмаладзіцца ў свежых малочных ваннах, але...

Але што падаюць у Рыме на сняданак?

Мне хочацца зайсці ў Рым чалядніцай, палюбоўніцай на досвітку з кубкам эспрэса. Жабрачкай з сабакамі, як тая, што падмывала ім хвасты каля калонкі на вуліцы, не звяртаючы ўвагі на здзіўленых, зніякавелых на момант японак і нас, былі праездам. Толькі на момант, сумеўшыся, мы ўсе разам зразумелі, што Рым для яе не прытулак, не скляпенне, дзе яна з сабакамі, можа, начавала.

Рым — гэта ейны ДОМ.

Хачу, спяшаючыся, як калісьці, за свежымі кручонікамі, бегчы па вузкім тратуары і яшчэ, і яшчэ раз азірнуцца на маладога мужчыну, з якім разміналася блізка, цесна, быццам ледзьве здолела выпырхнуць з ягоных ранішніх абдымкаў...

Мне пільна трэба на гэтым сёняшнім часе, як на змроку, дастацца да Маці Божай з дзіцем у базіліцы Санта Марыя Маджорэ, такая яна вясковая на здымку, блізкая, быццам калісьці ўжо бачыліся.

Дык што цяпер падаюць у Рыме на сняданак?

Рым, я прыняла тваю любоўную атруту, трымаючы кубак абедзвюма рукамі, бы на ранку сваёй маладосці...

На Каляды

Таццяна БАРЫСІК

Чорнаю хусткай апусцілася на зямлю калядная ноч.

Дзікія слівы цягнулі ўвышкі свае каравыя лапы. На неба ўзышлі зоры-зарніцы, божыя памочніцы. Пад адзіным на дзве вёскі ліхтаром ззяла мільёнамі бітых шкельцаў снежная неруш. Белы дол стаіўся ў чаканні цуду. Паўсюднае бязлюддзе і цішыня аж да звону ў вушах зрабіліся звыклымі і даўно нікога не насцярожвалі.

Напачатку дваццаць першага стагоддзя, ідучы след у след, таптала каляіну на бальшаку, што яднаў Лужок і Засценак, калядная чарада. У Лужку засталося пяць жылых хат, у Засценку вокны свяціліся ў чатырох.

Першым, упэўнена раскідаючы снег валёнкамі, рушыў жвава дробненькі Андрэй Казачок. У параўнанні з астатнімі, асабліва здаля, ён глядзеўся падлеткам. За ім у шырачэзных спарціўках з лампасамі, плюшаўцы, большай на тры памеры, чым трэба, што матляецца на ёй як на плоце, з вусамі, падмаляванымі вугельчыкам, зыркае вачыма на белы свет з-пад шапкі-кубанкі «бывай 90-я» ссохлая ў трэску кабета гадоў пяцідзесяці, жыхарка Лужкоў Валя Чацвяртушка. Такую ўжо долю пакінула ў спадчыну маці разам з мянушкаю. Як есці і піць — дык усе, а як рабіць, дык толькі Валя. Яна і ў гародзе, яна і на ферме, яна і з кароваю, яна і ў ягады, яна прыбярэ, наварыць і памыць. Але ж колькі ні высільвайся — тваражок, смятанка і мяса ўмомант разыходзяцца, на стале застаецца пярлоўка, смажаная на крамным тлушчы бульба ды таннае віно. Зачынілі ферму — грошай не стала зусім, магчымасці выручыць паўлітру якога пойла за дарэмны камбікорм ці зерне таксама. Пакрысе звялася яе сямеечка: памерла ад інсульту маці, атруціўся палёным спіртам бацька, п'яны брат засіліўся ў хляве на бэльцы, за ўгон мапеда патрапіў на хімію сын, дадому так і не вярнуўся, пайшоў недзе ў прымы. З усёй іхняе вялікае кодлы застаўся толькі мужык. Па маладосці такі ўжо ваяўнічы быў, такі заядлы, як вып'е, адразу біцца кідаецца, а пасля па яго міліцыя едзе. Цяперака ўжо нікуды не лезе, толькі ляжыць на ложку і стогне з тае пары, як з апошняй адсідкі вярнуўся. Спярша сухоты ў яго прызнавалі, пасля і ногі адняло. І зноўку ўсё на адны Валіны рукі. Мала, што ягады ўлетку, гарод і «хадзяйства», дык яшчэ з-пад яго мый ды вынось!

Добра, Андрэйка, нябожчыка Лёнькі Лупатага пасынак, калі-нікалі памагае. Сірата пры жывой матцы, каб яе зямля не насіла, прайдзісветку прыблудную! Вось і сёння зайшоў у госці ды яшчэ са сваімі ста грамамі, ля печы пагрэўся, пад'еў трохі. Валя яму і кажа: «Сёння ж Багатая каляда, то хадзем у Засценак калядаваць. Яны тамака багатыя — усе пенсію палучаюць! Ды і карову ў Бога перакупіць трэба, каб не хварэла і ацялілася ўдала. Адзявай кажух на той бок — казлом будзеш». Ну, казлом дык казлом. Андрэйка і не думаў Валі пярэчыць, хаця ні пра якое калядаванне ніколі не чуў. Сцяміў толькі адно: яго клічуць на пагулянку, дзе кладуць каўбасу ў торбу, даюць выпіць. А мо і маладзіца якая да каго гасцяваць прыедзе, тады ён у шапку спаць не будзе, а адразу пойдзе ў прымы, бо ў горадзе ўсе багатыя, на машынах ездзяць, і печ паліць не трэба.

Надта ж бедным на радасці і забавы выдалася ягонае дзяцінства і маладосць. Гадоў з васьмі гадаваўся ў інтэрнаце. Там краў з тумбачак круглыя пячэнікі, большыя хлопцы білі за тое, а бараніць не было каму. Маці падзелася некуды, як яшчэ малы быў, а знайшлася, калі ў восьмым класе вучыўся, забрала і павезла ў Расію да цыгана. У цыгана ён даглядаў быдла, а матка — цыганятаў. Аднаго разу яна пайшла ў горад на кірмаш і зноўку знікла. А праз год напісала ліст, маўляў, прыязджай, сынку, да мяне, я выйшла замуж у вёску за добрага чалавека. Андрэйка назбіраў грошай на дарогу і дызелямі з перасадкамі, баючыся, каб міліцыя не забрала, бо ў свае дзевятнаццаць так і не прыдбаў пашпарта, дабраўся да Лужка. Новы айчым меў хату і каня, хаця й любіў выпіць, але гультаём не быў: улетку пасвіў калгасных цялятаў, разам з Андрэйкам пераворваў соткі тутэйшым дачнікам, збіраўся вясною купіць парася. Толькі не пашчасціла. Пайшоў летась Андрэйка ў мястэчка ў заработкі — калоць дровы адной бабцы. Атрымаў грошы, загуляў з Насцяю, другая хата злева, як на пошту ісці. Вярнуўся дадому дзён праз пяць — ні айчыма, ні маці, ні грошай на парася! Лёнька Лупаты ўгарэў, бо спаў выпіўшы, а юшка была зачыненай, грошы скралі невядома калі, маці кудысь падзелася, хавалі айчыма ўжо без яе. Людзі здагадваліся — усё гэта невыпадкова... Лёнькава сястра забрала каня, а хату прадала на лазню. То ж і яе бацькаўшчына! Андрэйку без дакументаў і сталай працы нічога не засталося, як перабрацца ў кінутую халупу і жыць там, перабіваючыся выпадковымі заробкамі. Хацеў у прымы прыстаць, але ў Лужку маладзіц не было.

Зараз у прадчуванні дарэмнай ежы і асабістага шчасця ды шчэ ў цёплым кажуху ён выбег на вуліцу і адразу сустрэўся са Сцёпішыным сынам, які ўчора быў п'яны, добры ды вясёлы і нават падарыў ваенныя штаны, а сёння, сумны і цвярозы, увесь калаціўся. Усё, што старая маці прыхавала на свята, ён выразаў яшчэ зранку і сноўдаўся па вуліцы з адзінай марай — пахмяліцца. У маладосці ён служыў у войску на звыштэрміновай, загадваў складам, потым ездзіў па шабашках, апошні год вартаваў дзіцячы садок. Калі выгналі і адтуль, жонка страціла цярпенне. Сцёпішын сын мусіў вярнуцца ў Лужок і вось ужо месяц сядзеў на матчыным карку. Прапанову пакалядаваць ён прыняў ахвотна, бо дзе ж ты знойдзеш паўлітру на цёмнай зімовай вуліцы?

Люба прыехала адведаць цётку акурат на каляды. Вядома, парадчыць у хаце і мыць бялізну ў святыя вечары нельга, але ісці па ваду ёй усё ж давялося, ад такога даручэння цёткі ніяк не адмажашся. Калядную чараду яна заўважыла ўжо ля калодзежа. Набрала вады ў вядро і ўглядалася ў цені, што нетаропка паўзлі па пустой цёмнай вуліцы. Валю Чацвяртушку і прыблуднага Андрэя пазнала адразу, а вось высокага мужчыну ў скуранцы і андатравай шапцы — не. Калі ў жніўні яна апошні раз прыязджала ў Лужок, тут такіх не было. Параўняліся, павіталіся.

— А, гэта ж во Сцёпішын сын Коля! — радасна прамовіла Чацвяртушка, апярэдзіўшы традыцыйнае «нешта я вас не знаю».

— Харошы дзядзька, мне ваенныя штаны падарыў! — пахваліўся Андрэйка, — мы ў Засценак калядаваць ідзём.

— Дык вы, можа, і сам з ваенных? — пацікавілася Любка.

— Было дзела... — з гонарам адказаў чалавек у скуранцы.

— Можа, і мне з вамі прайсціся? — у Любкі аж вочы загарэліся. Шчасце, здавалася, само йшло ў рукі. Праз якія пяць хвілінаў яна пераапранулася і выскачыла з хаты. Калядны строй Любкі ўяўляў сабою нешта сярэдняе паміж цыганкай і маці Божай: хустка з махрамі, доўгая спадніца, паўкажушок і скрутак з анучаў у руках — дзіця, значыць. Гэткая калядоўшчыца спрадвеку была тут у кожнай калядной чарадзе. Вобраз дзіўным чынам пасаваў Любе, пры жаданні яна магла выдаць сябе за каго заўгодна. Бо была настолькі хітрай кабетай, што, здаецца, перахітрыла ўсіх, апроч сябе. Двухпакаёўку пасля мужавай смерці ў свякрухі адваявала? Адваявала! Увесь свой век рабіць рабіла, але на пуп асабліва не брала. Хіба дурніца якая на будоўлі ўкалваць ці за станкам стаяць? Не. То буфетчыцай у санаторыі прыладзіцца, то камендантам у інтэрнаце. Хай сабе заробак і не вялікі, затое ў чыстым, у цёплым, маеш прыбытак і блат. Ад войска сына адмазала? Адмазала. А якую нявесту яму сасватала! Бацька яе над усім энерганаглядам начальнік, ды і сама маладзіца не бяды — золатам абвешаная. Час і пра сябе, урэшце, падумаць. Вось каб знайсці сабе мужа, лепш адстаўнога ваеннага з харошай пенсіяй! Тады можна было б і зусім у вус не дзьмуць. Кінуць працу, палежваць сабе, серыялы глядзець, а там і ўнукі пойдуць, сыну дапамога спатрэбіцца...

Грошы з мізэрных адпускных разышліся, палкоўнік так і не з'явіўся побач, а дзень народзінаў сваці набліжаўся з кожным днём. Сваты людзі забяспечаныя — тут настойкай «Журавіны на каньяку» і скрадзеным бальнічным ручніком не абыдзешся. Давялося ехаць да цёткі ў Лужок, каб разжыцца грашыма хаця б на падарунак, тым больш — Каляды, цётка не прымусіць рабіць, можна проста пагасцяваць і адпачыць на свежым паветры. А раптам хоць цяпер пашанцуе?

Любка не адыходзілася ад Сцёпішынага сына ні на крок. «Ага, апрануты не абы-як, значыць, ёсць грошы. Высокі, здаровы, па ўсім відаць ваенная выпраўка». Жанчына імкнулася спадабацца яму, нахвальвала сябе як магла:

— Ды я сабе цану ведаю, раблю дзіцячым доктарам, у мяне знаёмствы ўсюды, сват у горадзе чалавек не апошні...

Мужчына слухаў моўчкі. «Не гаваркі, мусіць, сур'ёзны, не хамло якое», — узрадавалася Любка і працягвала сакатаць без упынку.

Чэзлы Казак, бязрогі Казёл, Цыганская Мадонна і Чалавек у скуранцы падыходзілі да самай вялікай засцянкоўскай хаты. Калядная ноч нібы замёрла, толькі рыпеў снег пад нагамі, і фанабэрыстае: «Ды я ж у белым халаціку пахаджваю, ды ў мяне ж наварана...» раз-пораз абуджала зімовую цішу.

У двух вокнах хаты гарэла святло. Колішняя гаспадыня — настаўніца Гуляевічыха, ужо гады два як памерла. Сёлета засталіся на зіму пільнаваць нажытае і гадаваць курэй яе дачка Марыя з мужам Сяргеем. Марыя распальвала грубку, Сяргей тупаў з кута ў кут і бурчэў:

— Хопіць там кешкацца. Давай правіць багатую каляду!

— Паспееш, бачыш, занятая. Спраўны надта языком балбатаць...

— Маці мая хоць бедная была, а хавала мне ў сена каляду — чацвяртушку самагонкі і каўбасу, калі малы быў, — не здаваўся Сяргей. — Ідзі збірай на стол. Нясі халадзец з кладоўкі...

— Сам нясі! — не сцярпела жонка.

Сямейную гутарку перапыніў нечаканы стук у шыбу.

— Жонка, паглядзі, каго там чорт нясе, а я ў кладоўку па халадзец.

— Во дзіва, чуеш, лужкоўскія калядаваць прыйшлі! Чацвяртушка ў казака ўбралася, Андрэй дурнаваты, а з імі — нейкі здаровы незнаёмы мужык, увесь у чорным!

— Адчыні.

— Хочаш, каб я ім тваю паўлітру аддала — адчыню... Тушы святло, скажу, спаць паўлягаліся, як папытаюць. Вось так маці мая ў канцы пяцідзясятых калядоўшчыкаў у хату пусціла. А пасля ў райкам ананімка на яе прыйшла, маўляў, партыйная грамадзянка спраўляе рэлігійныя культы...

На ганку тупала калядная чарада. Цыганка шчыльней укручвалася ў хустку, чалавек у скуранцы злаваўся: «Не хрэн было сюды перціся».

— А давайце шыбы паб'ем! Гы-гы-гы! — прапанаваў Казёл.

— Хаця ж не надумайся, у міліцыю заявяць. Няма чаго тутака стаяць, яшчэ тры хаты е. Пайшлі да Зайца. Харошы дзед. Аўталаўка сёння была, не можа быць, каб не ўзяў чаго ў запас.

Дзед па мянушцы Заяц калісьці рабіў заатэхнікам, і хоць жыў не бядней за Гуляевічаў, хатку меў невялічкую, затое за свой век купіў цэлых два матацыклы і адзін «Запарожац», што цяпер стаялі радком у вялізным, бы калгаснае гумно, гаражы. Багатую Каляду стары сустракаў адзін: святла не паліў, у вакенцы бліскаў агеньчык тэлевізара. Патузалі за клямку, гаспадар пачуў, пашкрэбаў у сенцы і, не спытаўшы, адразу адчыніў дзверы.

— Святы вечар, багаты вечар! Дай здаровейка таму, хто ў етым даму! — праспявала напаўзабытаю каляду Чацвяртушка. — А ў нас і каза е, скакаць умее, і цыганка е, паваражыць можа. А гэта во Сцёпішын сын!

— А мае ж вы, дзеткі, малайцы якія! Калядуеце. Раней Тамковічы хадзілі, але ж во з'ехалі, дык у нас няма каму. Праходзьце.

— Дайце казе сала, каб каза ўстала! — не здавалася Чацвяртушка. Але ў кухні, застаўленай розным старым ламаччам, падаць не было дзе. Шафа ля дзвярэй, нейкае рыззё, раскладзенае на зламаных зэдліках, уздоўж сцяны пыльнымі экранамі глядзяць на божы свет тры няспраўныя тэлевізары. Сцёпішын сын пасунуўся да стала — ледзьве не ўваліўся ў памыйнае вядро. На стале — парэзанае сала, дзве бляшанкі кількі ў тамаце, жменька цукерак, адкаркаваная бутэлька віна «Сасновы водар».

— Выпіце во за свята, закусіце, кансерва харошая, для зубоў мяккая, — гасцінна запрашаў гаспадар.

Казлу і чалавеку ў скуранцы запрашэнне было не надта патрэбнае. Адзін пахмяліўся адразу цэлай шклянкай, другі ўмомант злупіў ладны шматок сала, Валя таксама не адставала:

— Во, вы, дзядзька, нас частуеце, а Гуляшыны нават і на парог не пусцілі!

— То вялікі грэх, калядоўшчыкаў прымаць трэба.

Любка прыгубіла віно, каб не пакрыўдзіць старога. Паветра Зайцавай хаты — чад, змешаны з водарам кількі і нямытай бялізны, — літаральна душыў яе.

— Закусіце во, маладзічка, цукеркай доўгаіграюшчай. Глядзіш тэлевізар, укінеш у рот — хараша! Мне ж сын тэлевізар новы прывёз... — гаманіў дзед, займеўшы побач чуйныя вушы.

Цыганская Мадона маўчала, часам дзеля прыліку ўсміхалася. Астатнія пачувалі сябе, бы рыба ў вадзе. Сцёпішын сын кульнуў яшчэ — твар адразу пачырванеў, шапка з'ехала на бок, з-пад скуранкі з падзёртымі локцямі тырчэла крысо зашмальцаванага кабата, мусіць, матчынага. «Дык алкаш жа! А я перад ім лістом сцялося, што тая сямнаццатка», — чарговы раз расчаравалася Любка ў сваіх надзеях. Калядаванне адразу страціла сэнс, хоць Заяц адорваў шчодра: паклаў у торбу пляшку гарэлкі, бляшанку кансерваў, на хвілінку задумаўся і, нібы вяртаючы пазычанае, даў Валі слоік грыбоў.

Калядоўшчыкі выкаціліся з хаты, а дзед, параіўшы яшчэ зайсці да Савы і яе дачкі Галі, зашчапіў дзверы ды патэпаў да тэлевізара. І быў бы, мусіць, шчаслівейшы, чым у маладосці, каб не кляты ўспамін-назола. Ён –пятнаццацігадовы падлетак, навучэнец першага курса сельгастэхнікума, сядзіць за сталом і пад матчыну дыктоўку піша на чыстым аркушы паперы: «Заяўляю вам, што партыйная грамадзянка Патупчык В. спраўляе рэлігійныя культы і запрашае калядоўшчыкаў у хату...» І не ў галаве яму, што даносіць на сваю першую настаўніцу Веру Гаўрылаўну. «Ат, скуль жа я ведаў, што яна дзявочым прозвішчам пісалася, яе ж усе па мужу Гуляевічыхай звалі...

«Не пашчасціла, як заўжды. Пэўна, доля такая — адной век дажываць, — разважала Любка. — А раз так — трэба вяртаць дахаты ды пашукаць грошы, што цётка на смерць прыхавала. Вазьму няшмат, хаця соцэнкі

тры — усё адно інфляцыя з'есць». Сумная і паспакайнелая, яна не хацела разам з усімі ісці да Савы. І прычынаю такога рашэння быў не толькі Сцёпішын сын-алкаш, але і кошык памідораў гатунку «Чорны прынц», скрадзены ёю ўлетку з гэтага падворка.

— Нешта ўчадзела я, галава баліць, пайду дадому, можа, таблетку якую вазьму, — пажалілася Любка.

Стрымліваць яе ніхто не збіраўся:

— Ідзі, цётка, нам больш будзе! — рагатнуў Казёл.

— Не хрэн піць, раз табе віно не йдзе, — вякнуў наўздагон чалавек у скуранцы.

...Галя не чакала ад жыцця ніякіх цудаў ужо вельмі даўно. Пагадавала і папарадчыла дзяцей, два гады таму пахавала мужа. Адпрацаваўшы чвэрць стагоддзя на хімкамбінаце, сышла на ільготную пенсію, каб даглядаць матулю. Старая апошнім часам аслабла, рэдка падымалася з ложка. Галя ўлетку корпалася ў гародзе, хадзіла па лесе, зімою — чысціла снег. Жанчына цешылася спакоем, часам ёй здавалася, што нікуды яна і не з'язджала, не было ніякага горада, яна дасюль маленькая, проста маці прыхварэла, а сястра некуды пайшла з дому. Сёння яна ўтушыла чыгунок бульбы, наварыла кісяльку, пакарміла маці іціхенька сядзела ля вакна, глядзела, як скача па гародзе беленькі зайка. І раптам расчыняюцца дзверы і на парозе з'яўляецца, нібы Пілiп з канапель, цуд прыроды — Коля, Сцёпішын сын. Яе першае каханне, самы прыгожы хлопец у Лужках. А калісьці даўно, здавалася, ужо не ў гэтым жыцці, гадоў трыццаць таму, яна і марыць не магла пра такое шчасце. У тым далёкім жыцці Коля быў вайскоўцам — прыгажуном, сынам загадчыка пошты, а Галя сціплай школьніцай у сястрыных абносках, дачкой удавы, простай калгасніцы. Яна была закаханая ў яго, а ён не заўважаў яе існавання: хапала смялейшых і прыгажэйшых.

У цяперашнім жыцці з'яўленне Колі з ўсёй лужкоўскай грамадой Галю не ўзрадавала. Пачуўшы пра вяртанне Сцёпішынага сына і ягоныя выбрыкі, яна ў думках дзякавала лёсу, што ў маладосці ён не ўпадабаў яе: «Во, зараз жыву сабе спакойна і мамачку гляджу, а так бы хавала грошы і бутэлькі па ўсёй хаце і нервы свае трапала».

— У кладоўку заглядай і каўбаску даставай! — загалёкала Чацвяртушка.

«Ну нікуды ад іх не падзенешся, ні ў будні ні ў святы. Аднаго агарод пераворваць паклічаш — цэлая капэла збяжыцца, і ўсім налівай! Але ж і без іх нiяк. Плот абяцалі падладзіць, ды й калі з маці, крый Божа, што, хто дапаможа?»

І тут здарыўся яшчэ адзін цуд. З ложка ўстала, выпаўзла на сярэдзіну хаты старая. Чаму яе звалі Савою, ніхто з прысутных не ведаў. Сава дашкрэбала да Андрэйкі і пачала жаліцца:

— Ой, мая дзетка, ці не ведаеш ты, хто ж у нас у Засценку ў Святыя вечары малоціць. Так цапамі ляскаюць, так ляскаюць... няможна, аж галава шуміць!

Андрэйка разявіў рот ад здзіўлення:

— Што такое баба кажа? Гэта ж летам камбайн малоціць!

— Бачыце, зусім дрэнна ёй, бярыце во бутэлечку віна і ідзіце далей гуляйце, — прапанавала Галя.

— Мы да такіх гадоў не дажывем, — зазначыў на развітанне Коля.

Бабка яшчэ раз пажалілася на малацьбітоў, пасля патэпала назад да ложка. Зірнула на покуць — а там яе маці-нябожчыца сядзіць.

— То здані ўжо, — прашамкала Сава сама сабе, перахрысцілася, супакоілася і нечакана хутка заснула.

Накалядаваную бутэльку Казак, Казёл і Сцёпішын сын выпілі лёгка і нязмушана, бы ліманад «Бураціна», па дарозе да апошняй жылой хаты — сядзібы Іванавіча.У вочы — Іванавіч, за вочы — Свіны татка. Для мясцовых ён быў чалавекам-таямніцай. З'явіўся ў Засценку нечакана, ніхто не ведаў адкуль, за якую цану і пры якіх абставінах купіў хату колішняга паштара. Спярша, як толькі прыехаў, кажуць, нават на вуліцу не выходзіў, усё болей у хаце ці пуні адседжваўся, нібы хаваўся ад каго. Пасля асвойтаўся, завёў гаспадарку, гандляваў разведзеным спіртам. Але жыў адасоблена, асабліва нікому нічога пра сябе і сваё мінулае не расказваў, гасцяваннаў не любіў. Кожны выхадны да яго прыязджала жанчына, казаў — жонка. Здаралася, наведваліся нейкія людзі на машынах.

Гэты падворак Андрэйку з Валяй быў добра знаёмы. Неаднойчы яны куплялі ў Іванавіча спірт, мянялі зерне і камбікорм, выграбалі за паўлітру гной з хлява. За спірт усё рабілася, касілася і кармілася. Спірт і ферма побач сталіся асноўным сакрэтам поспеху яго прыватнай гаспадаркі. «Я пакажу вам, як трэба жыць!» — часам хваліўся ўвішны гаспадар перад засцянкоўцамі. А тыя адно пасміхаліся ў адказ, маўляў, тут жылі людзі не роўня табе — ніводзін не разбагацеў. «Ад зямлі не будзеш багатым — будзеш толькі гарбатым». Раней Іванавіч гадаваў в'етнамскіх свіней, у хляве заўжды рохкала чацвёра, а то і шасцёра. А як зачынілі ферму, дык халяўнае зерне за паўлітру больш ніхто не прыносіў. Пацюкі ў хляве... крысе свінні звяліся, а мянушка Свіны татка засталася. Цяпер ён трымаў толькі авечак і цялушку. Увесь учарнеў ад работы, а багацця так і не нажыў. Хаця на падворку шашлыкі калі-нікалі яшчэ здараліся.

Захмялелая калядная чарада ўвалілася да Свінога таткі без грукату ў дзверы, адразу з песняю. Дакладней, спявала адна Валя, Андрэйка бязладна гоцаў побач, Сцёпішын сын цягнуўся следам. На здзіўленне, хата аказалася адзінаю, дзе гула не надта шматлюдная бяседа. Гаспадар прымаў рэдкіх гасцей. За сталом сядзелі чацвёра: сам Іванавіч, чэзлы маладзён з мутнымі вачыма, дзве дзеўкі — адна бялявая, маладзейшая і худзейшая, другая чарнявая — старэйшая і паўнейшая. Пазногці ў абедзвюх доўгія, пад хахламу распісаныя. Маладзён ужо ладна набраўся, цяпер матляўся на лаўцы, бы першамайскі сцяг, і бубнеў сам сабе пад нос нешта няўцямнае. Бландынка пілавала свае дзівосныя кіпці, часам віслa на шыі ў п'янага маладзёна і скуголіла: «Валера, мне ску-у-ушна». Але той не звяртаў увагі. Чарнявая, наадварот, адрывалася па поўнай і ўпарта даказвала сваім субутэльнікам:

Дробны Казачок і шалёны Казёл ішлі па двары да веснічак. — Бач ты, багата накалядавалі! Добра, што той смоўж адваліўся. А то ўсё б выжлукцыў

— Ды я ў рэстаране бываю чашчэ, чым на свежым воздухе. Ды Ахмет міня ў Турцыю зваў! Кіёсак закроем і паедзем.

Казак, Казёл і Чалавек у скуранцы спярша крыху зніякавелі.

— Гэта мая гомельская радня, — нібы апраўдваючыся, паведаміў Свіны татка.

— А гэта во Сцёпішын сын! Святы вечар, багаты вечар! Іванавіч, пасып медзь, і авечкі не будуць хварэць, — не здавалася Чацвяртушка.

— Ражаным сто грам! — завішчэў маладзён.

Коля асвойтаўся і хціва пацягнуўся па чарку. Андрэй без запрашэння прысеў за стол бліжэй да гарадскіх дзевак, яны абедзве яму спадабаліся.

— Э, не, так справа не пойдзе! — падаў голас Свіны татка. — Як я малы хадзіў са сваім бацькам калядаваць, дык такі артыст быў, што нават на пузе танчыў! А вы два разы тупнулі — і налівай?

Валя ўтаропілася на яго і зразумела, што тут нічога, апроч піцідзесяці грамаў, не выцыганіш. Ведаючы Свінога татку не першы дзень, гэта сцяміў і Андрэй. У дурнаватым інтэрнаце яго ніхто не вучыў на пузе танчыць, таму ён піхнуў у бок Сцёпішынага сына:

— Дзядзька, а дзядзька, хоць ты патанцуй. А то цётка Валя пяе, я скачу, як казёл, а ты толькі валочышся следам ды гарэлку п'еш!

Чалавеку ў скуранцы дзявацца не было куды. Выпіць яшчэ хацелася. А з гэтых недаробкаў што ты возьмеш? Нідзе не былі, нічога не бачылі! І ён рашыўся.

— Што ты лыбішся, лахудра маляваная? — крыкнуў ён чарнявай, што сядзела і пагардліва ўсміхалася. Тая спрабавала агрызнуцца, прыстрашыла нейкім Ахметам, але хутка змоўкла, бо Ахмет быў далёка, а прысутныя бараніць яе не дужа кідаліся.

Сцёпішын сын выйшаў на сярэдзіну хаты, хмельная кроў вiравала ў галаве горнаю ручаінай. І на якое імгненне падалося, нібыта ён зноў малады, у бялюткіх фірмовых красоўках, першы хлопец на ўвесь Лужок, на сustаточнай дыскатэцы ў Бабруйскім Доме культуры танчыць ніжні брэйк, вабныя дзеўкі стаяць кружком і захапляюцца яго ўмельствам! Але няма таго, што раньш было...

Спіна ўпарта не хацела варушыцца. Танцор у адстаўцы падрыгаў трохі нагамі, ледзьве перавярнуўся на пуза. Паўбутэлькі спірту зарабіў, але самастойна ўзняцца з падлогі ўжо не здолеў. На шчасце, падбегла Чацвяртушка, дапамагла ўстаць:

— Во, набраўся як бэля, цяперака дадому не зацягнем! Іванавіч, мы табе памаглі, і ты нам памажы, няхай у цябе праспіцца.

— Ладна, валачыце яго да кладоўкі ў катух, туды, дзе ягнятка, яно шчэ слабенькае, дык я ў хату забраў, пакуль маразы. Тамака і салома, і палавік стары, цяплей будзе...

Бразнула клямка, абабітыя дзермацінам дзверы выплюнулі ў начную цемру самых цігавітых калядоўшчыкаў. Свіны татка азірнуўся навокал: недапечаны Валера хроп, уклаўшыся галавою на стол, сяброўка шкамутала яго і працягвала канючыць. Чарнявая гаманіла невядома з кім. Рэстаран, Ахмет і Турцыя не сыходзілі з языка.

— Ды сціхні ты ўжо са сваім Ахметам! — гыркнуў гаспадар, страціўшы цярпенне, і пайшоў да прыпечка. «Яшчэ гадок адсяджуся, і ліняць адсюль трэба. Гэтак можна спіцца ці з глуздоў з'ехаць у адзіноце, а з такой кампаніяй дык яшчэ хутчэй. Мясцовыя п'яніцы хоць гной з хлява выкінуць ці вады нацягаюць. А гэтыя... Ні рабіць, ні піць не ўмеюць. Паі, кармі і іх, і дзяцей іхніх, і блядзей іхніх. Спірту яны мне перадалі на продаж... А каму яго тут прадаваць? Вымерлі людзі, як маманты, і п'яныя, і цвярозыя...»

Дробны Казачок і шалёны Казёл ішлі па двары да веснічак.

— Бач ты, багата накалядавалі! Добра, што той смоўж адваліўся. А то ўсё б выжлукцыў, нам бы мала што перапала. А так і спірт застаўся, і віна трохі, і закуска. Прыйдзем у Лужок — пабалюем!

— Ага, пад'еў я ўволю, толькі дзеўкі надта нос дзяруць, не падступіся.

— Ведама, гарадскія шкуркі, фанабэрыстыя. Але віду не маюць. Ну іх, Андрэйка, к чортавай мацеры, маладзіц гэтых! Яны ўсе цяперака прайдзісветкі ды гультайкі! Лепш пераходзь да мяне, калі мой мужык перакуліцца, не доўга ўжо засталося. А не, дык цяпер перабірайся! А то ён ляжыць сабе, як калода, лапы склаў, а мне і хадзяйства адной глядзі, і агароды.

Цішыня аж да звону ў вушах. Крычы, хоць парвіся, не пачуе ніхто, а звалішся на бальшаку — не ўгледзяць, праляжыш да раньня, а то й да паўдня, скалееш...

— А й праўда, Валька, дзе я тут каго шукаць буду! У цябе печ цёплая і ў чыгунку наварана. Ды і сама ты нічога шчэ, гы-гы-гы! — адгукаецца Андрэйка, і бачыць на яве: знаёмая постаць адхіснулася ад лаўжоў на тым баку вуліцы.

— Мамка! — немы енк хлапчыны працяў наваколле. Вялізны чорны цень страсянуўся і з гучным трэскам ляснуўся на дарогу, перагарадзіўшы вуліцу.

— То ж ігруша старая. Камель раскалоўся, вось і звалілася. Не крычы... — супакойвала Чацвяртушка. — А мо здалося што, дык перахрысціся.

— Здалося. А чаго яна, бляха, звалілася, ветру няма ж?

— Аджыла сваё. Снегу на галлі нападала. Добра, нас не зачапіла. А то ж магла забіць ці пакалечыць.

Слівы цягнулі ўвышкі свае каравыя лапы. Спалоханы зайчык прыціснуў вушы і паляцеў праз поле прэч ад чалавечага жытла. Мароз аздабляў стылыя шыбы хвойкамі ды мальвамі.

Калядоўшчыкі пералезлі праз ламачча і рушылі напрасткі. Ішлі з Засценка назад у Лужок па той самай пратаптанай колькі гадзін таму каляіне. Белы дол стаіўся ў чаканні цуду. На здзічэлым бальшаку ў Святы вечар зоры-зарніцы, Божыя памочніцы, спаткаліся з людзьмі.

У Гуляішчыных запалілі святло і ўзяліся святкаваць. Сяргей уліў у чарку прыхаваны да Багатай каляды самагон. І хаця напой не быў чыста хлебным, але падаўся яму гэткім жа мяккім і смачным, як тады, у трэцім класе напярэдадні школьнай Ёлкі. А вось закуска была куды лепшая, чым у маленстве. Асабліва ўдаўся халадзец. А інакшай і быць не магло! Цэлая кура ў печы паўдня прэла, ды й капыт добра ўварыўся. Нахвальваючы страву, Сяргей узяўся ўжо за другую талерку, нібы імкнучыся вярнуць назад дзяцінства і ад'есціся ўволю за ўсе галодныя гады адразу.

А вось Любка святла не паліла, каб не пабудзіць цётку. Пакуль старая спала, яе клапатлівая пляменніца паролася ў шафе. Там паміж пажоўклых прасцін і цвілых сукенак былі схаваныя грошы на смерць. Вось яны! Чатыры мільёны ўкручаныя ў баваўняную панчоху. Любка адлічыла сабе трыста пяцьдзясят. Астатнія паклала на месца. «Не бяру, пазычаю, як пампрэ, усё адно мне хаваць», — апраўдвала сябе Цыганская Мадонна, упершыню пашкадаваўшы, што парадніліся не з роўняю.

Сцёпішын сын хроп у катуху на саломе. Палавічок скулёмчыўся, скуранка спаўзла з пляча, а ён прытуліўся да цёплага бока ягняці — адразу ўлежна і ўтульна зрабілася.

Пад святлом адзінага на дзве вёскі ліхтара мільёнамі бітых шкельцаў ззяла снежная неруш. Вяртацца дадому і не ўбачыць на сваім шляху ніводнага следу, апроч уласнага, што гэта: праклён ці дабраславенне? Невядома. Толькі перажыць такое наканавана не кожнаму.

2014 г.

Забойства напярэдадні Новага года

Роберт ВАН ГУЛІК

Дзеянне гэтай гісторыі адбываецца ў Ланьфане. Звычайна тэрмін працы кітайскага суддзі ў акрузе доўжыцца тры гады. Але ў канцы 674 года н.э. суддзя служыў у Ланьфане ўжо чатыры гады, а вестак са сталіцы ўсё не прыходзіла... Гэта гісторыя пра тое, што здарылася ў апошні вечар таго змрочнага года. У мінулых справах, расследаваных суддзём Дзі, усе яго здагадкі заўсёды аказваліся ў канцы правільнымі. Аднак чытач убачыць, што ў дадзеным выпадку суддзя Дзі зрабіў дзве вялікія памылкі. І ўсё ж, насуперак усяму, памылкі гэтыя прывялі да шчаслівага фіналу!

Калі суддзя Дзі адклаў апошнюю справу і зачыніў шуфляду, яго раптам прабралі дрыжыкі. Ён падняўся і, шчыльней захутаўшыся ва ўцепленую хатнюю кашулю, падышоў да акна свайго халоднага пустога кабінета. Потым адчыніў акно, але, зірнуўшы на цёмны двор суда, хуценька зноў яго прычыніў. Снег падаць перастаў, але парыў ледзянога ветру ледзь не задзьмуў свечку на стале.

Суддзя падышоў да ляжанкі ля задняй сцяны і з уздыхам пачаў рассцілаць пасцель. Гэтую ноч, апошнюю ў годзе, які восьвось міне, гэтым маркотным чацвертым годзе яго працы ў Ланьфане, ён будзе спаць тут. Яго ўласны дом на задах суда стаяў цяпер пусты, калі не лічыць некалькіх слуг. Два месяцы таму яго Першая пані вырашыла наведаць у родным горадзе сваю старую маці, а дзве іншыя жонкі з дзецьмі адправіліся разам з ёй у суправаджэнні вернага радцы Хуна. Яны вернуцца толькі ранняй вясной — а вясна ў гэты халодны і змрочны вечар здавалася такой далёкай!

Суддзя Дзі ўзяў гарбатнік, каб наліць сабе апошні кубак, з трывогай адзначыўшы, што робіцца ўсё халадней. Ён ужо сабраўся пляснуць у далоні, каб паклікаць пісара, але ўспомніў, што адпусціў усіх судовых служак улучна з трыма сваімі памочнікамі. У судзе засталіся толькі вартаўнікі, што стаялі ля галоўнай брамы.

Нацягнуўшы на вушы хатнюю шапачку, ён узяў свечку і пайшоў скрозь цёмную пустынную канцылярыю ў вартоўню.

Убачыўшы суддзю, чацвёра вартаўнікоў, што сядзелі на кукішках вакол каміна, які гарэў у цэнтры каменнай падлогі, падскочылі і паспешліва прывялі ў парадак шлемы. Толькі начальнік варты стаяў да суддзі спінай: ён акурат высунуўся з акна і люта лаяўся на кагосьці звонку.

— Гэй, ты! — раўнуў на яго суддзя Дзі, і калі начальнік павярнуўся і глыбока пакланіўся, рэзка сказаў: — Сачы лепш за языком у апошні дзень года!

Начальнік прамармытаў нешта пра нахабнага абадранца, які асмельваецца турбаваць суд у такі позні час.

— Маленькае малпяня хоча, каб я знайшоў яго маці! — пагардліва дадаў ён. — Яны што, лічаць мяне нянькай?

— Наўрад ці! — суха сказаў суддзя Дзі. — Што ўсё гэта значыць?

Ён падышоў да акна і вызірнуў вонкі.

Унізе ля сцяны скурчыўся маленечкі хлопчык, шукаючы абароны ад пранізлівага ветру. Месяц асвятляў яго заплаканы твар. Дзіця румзала:

— Гэта ўсё... усё на падлозе! Я паслізнуўся і зваліўся туды... А мама знікла!

Ён паглядзеў на свае маленькія ручкі і паспрабаваў выцерці іх аб тонкую латаную куртачку. Суддзя Дзі ўбачыў чырвоныя плямы. Хутка павярнуўшыся да вартаўнікоў, ён загадаў іх начальніку:

— Падай майго каня і ідзі за мной з двума людзьмі!

Як толькі яны выйшлі на вуліцу, суддзя падняў хлопчыка і пасадзіў яго ў сядло. Потым уклаў нагу ў стрэмя і марудна забраўся на каня за дзіцем. Паморшчыўшыся, суддзя ўспомніў, што яшчэ зусім нядаўна ён мог лёгка ўскочыць у сядло, але апошнім часам яго турбуюць прыступы рэўматызму. Раптам ён пачуў сябе стомленым і вельмі старым. Чатыры гады ў Ланьфане... Ён зрабіў намаганне, узяў сябе ў рукі і вясёлым голасам звярнуўся да заплаканага хлопчыка:

— Зараз мы разам паедзем і знойдзем тваю маму. Хто твой тата і дзе ты жывеш?

— Мой тата — разносчык Вэн, — адказала дзіця, глытаючы слёзы. — Мы жывем у другім завулку на захад ад храма Канфуцыя, непадалёк ад Рачной брамы.

— Ясна! — адказаў суддзя Дзі.

Ён асцярожна скіраваў каня заснежанай вуліцай. Начальнік варты і двое яго людзей моўчкі ехалі за імі. Моцны парыў ветру здзьмуў з даха снег, крупінкі якога пакалолі іх твары сотнямі іголак. Праціраючы вочы, суддзя зноў спытаў:

— Як цябе завуць, малы?

— Мяне завуць Сяо-пао, пане, — адказаў той дрыготкім голасам.

— Сяо-пао значыць «маленькі скарб», — сказаў суддзя Дзі. — Якое цудоўнае імя! А дзе твой тата?

— Я не ведаю, пане! — з роспачу ўсклікнуў хлопчык. — Калі тата прыйшоў дадому, ён моцна пасварыўся з мамай. Мама не прыгатавала ніякай ежы, яна сказала, што дома няма нават локшыны. Тады... тады тата пачаў яе лаяць, крычаць, што ўдзень яна была з панам Шэнам, старым ліхвяром. Мама заплакала, і я збег. Я хацеў пазычыць трошкі локшыны ў бакалейшчыка, каб тата зноў быў вясёлы. Але там было шмат людзей, і я не змог прабіцца і пайшоў дамоў. Але таты і мамы дома не было, а была толькі кроў, на ўсёй падлозе. Я паслізнуўся і...

Ён зноў заплакаў — так, што яго маленькая спіна затрэслася. Суддзя мацней прыціснуў хлопчыка да сябе, захінуўшы яго футрам. Далей яны скакалі моўчкі.

Калі суддзя Дзі ўбачыў наперадзе на фоне неба абрысы вялікай брамы храма Канфуцыя, ён спешыўся. Апусціўшы хлопчыка на зямлю, ён сказаў начальніку варты:

— Мы амаль прыехалі. Коней лепш пакінуць ля брамы. Не будзем нікога папярэджваць пра свой прыход.

Яны зайшлі ў вузкі завулак, па абодва бакі якога стаялі шэрагі трухлявых дамкоў. Хлопчык паказаў на дзверы аднаго з іх, якія былі прачыненыя. Праз папяровае акно прабівалася цьмянае святло, аднак другі паверх быў ярка асветлены і адтуль даносіліся невыразныя крыкі і спевы.

— Хто жыве над вамі? — спытаў суддзя Дзі, спыніўшыся ля дзвярэй.

— Кравец Лю, — адказаў хлопчык. — Да іх на свята прыйшлі сябры.

— Сяо-пао, пакажы начальніку варты дарогу наверх, — сказаў суддзя хлопчыку, а потым шэптам звярнуўся да начальніка: — Пакінь дзіця з тымі людзьмі, а сам прывядзі сюды на допыт гэтага Лю.

Затым ён разам з двума вартаўнікамі зайшоў у дом.

Халодны бедны пакой быў асветлены толькі чаднай масленай лямпай на хісткай падстаўцы ў куце. У сярэдзіне пакоя на вялікім груба збітым стале стаялі тры патрэсканыя гліняныя місы, а скраю ляжаў вялікі кухонны разак, запырсканы крывёй. На выкладзенай каменнымі плітамі падлозе крыві было шмат — цэлае возера.

Паказаўшы на разак, старэйшы вартаўнік зазначыў:

— Хтосьці, пане, тут акуратна перарэзаў камусьці горла!

Суддзя Дзі кіўнуў. Ён дакрануўся ўказальным пальцам да плямкі крыві на разаку і пераканаўся, што кроў яшчэ свежая. Суддзя хутка агледзеў паўзмрочны пакой. Ля задняй сцяны стаяла вялікая ляжанка з бляклымі сінімі занавескамі, а ля сцяны злева — маленькі незавешаны ложак, відавочна, для хлопчыка. Голыя патынкаваныя сцены былі дзе-нідзе неахайна замазаныя. Суддзя Дзі падышоў да зачыненых дзвярэй збоку ад ляжанкі. Яны вялі ў маленькую кухню. Прысак у ачагу ўжо астыў.

Калі суддзя вярнуўся ў пакой, маладзейшы вартаўнік з ухмылкай сказаў:

— Рабаўнікі сюды наўрад ці зазірнуць, пане! Я пра гэтага разносчыка Вэна чуў, ён бедны, як пацук!

— Матывам можа быць успышка гневу, — рэзка прамовіў суддзя і паказаў на ядвабную насоўку, якая ляжала на падлозе ля ложка. Мігатлівая масленая лямпа высвечвала на ёй вышыты залатой ніткай вялікі іерогліф «шэн».

— Калі хлопчык сышоў пазычаць локшыны, разносчык заўважыў насоўку, забытую каханкам жонкі. Спрэчка яго і так распаліла, а гэтая знаходка ўвогуле давяла да шалу. Ён схапіў разак і забіў яе. Гэтая гісторыя старая, як свет, — суддзя паціснуў плячыма. — Мабыць, цяпер ён хавае цела. Гэты разносчык, ён моцны?

— Здаровы, як бык, пане! — адказаў старэйшы вартаўнік. — Я нярэдка з ім сутыкаўся: ён з ранку да вечара хадзіў па вуліцах, цягаючы на спіне тую цяжкую скрыню.

Суддзя Дзі зірнуў на вялікую квадратную скрыню, прыкрытую прамасленай анучай, і марудна кіўнуў.

Увайшоў начальнік варты, падштурхоўваючы высокага худога мужчыну. Той выглядаў зусім п'яным. Ледзь трымаючыся на нагах, мужчына агледзеў суддзю мутным поглядам маленькіх хітрых вачэй. Начальнік варты схапіў яго за каўнер

і прымусіў укленчыць. Суддзя склаў рукі ў сваіх шырокіх рукавах і рэзка прамовіў:

— Тут адбылося забойства. Дакладна раскажы ўсё тое, што ты чуў і бачыў!

— Гэта, мабыць, усё тая жанчына вінаватая! — прамармытаў кравец, з цяжкасцю варочаючы языком. — Увесь час тут туляецца, а ні разу не зірнула на такога цудоўнага і моцнага хлопца, як я! — тут ён ікнуў. — Занадта я для яе, бачыце, бедны, ну проста як яе муж! Гэтай шлюсе, бачыце, грошыкаў ліхвяра захацелася!

— Паводзь сябе прыстойна! — гнеўна загадаў суддзя. — І адказвай на маё пытанне! Столь тут з тонкіх дошак, ты мусіў чуць, як яны сварыліся!

Начальнік варты штурхануў краўца пад рэбры і раўнуў:

— Гавары!

— Я нічога не чуў, пане! — застагнаў перапужаны кравец. — Тыя выродкі зверху зусім напіліся, яны ўвесь час крычаць і спяваюць! А гэтая мая дурніца перакуліла місу, а сама надта п'яная, каб за сабой прыбраць. Давялося добра яе патрэсці, перш чым яна змагла ўзяцца за працу.

— З пакоя ніхто не выходзіў? — спытаў суддзя Дзі.

— Гэтыя дакладна не, — прамармытаў кравец. — Яны ўсе занадта занятыя тым парасём, якое зарэзаў для нас мяснік Лі! А хто парася засмажыць? Канечне ж, я! Гэтыя ёлупы толькі хлебчуць маё віно, яны лянуюцца нават прасачыць, каб вугаль нармальна гарэў. Увесь пакой задымлены, давялося адчыніць акно. Тады я і ўбачыў, як гэтая шлюха збягае!

Суддзя Дзі прыўзняў бровы і, трошкі падумаўшы, спытаў:

— Муж быў з ёй?

— А ён ёй трэба? — ухмыльнуўся кравец. — Ёй лепей адной.

Суддзя тут жа павярнуўся, нахіліўся і ўважліва агледзеў падлогу. Сярод хаатычных крывавых адбіткаў ён заўважыў сляды маленькіх вастраносых туфлікаў, што вялі да дзвярэй. Суддзя ўсхвалявана спытаў у краўца:

— У які бок яна пайшла?

— Да Рачной брамы, — змрочна адказаў кравец.

Суддзя Дзі захінуўся ў футра.

— Адвядзіце гэтага нягодніка наверх! — загадаў ён вартаўнікам і, падыходзячы да дзвярэй, паспешліва шапнуў іх начальніку: — Чакай мяне тут. Калі Вэн прыйдзе, арыштуй яго! Мабыць, ліхвяр вярнуўся сюды забраць насоўку акурат у той момант, калі Вэн сварыўся з жонкай і знайшоў прапажу. Вэн забіў ліхвяра, а жонка збегла.

Суддзя выйшаў з дома і праз сумёты цяжка пакрочыў на суседнюю вуліцу. Там ён падняўся на каня і на ўсю моц паскакаў да Рачной брамы. Адной смерці дастаткова, думаў ён.

Даехаўшы да пачатку каменнай лесвіцы, што вяла да брамнай вежы, ён саскочыў на зямлю і паспяшаўся па стромкіх прыступках, слізкіх ад мёрзлага снегу. Уверсе ён убачыў жанчыну, што стаяла на самым далёкім парапеце. Падабраўшы кашулю, яна нахілілася і глядзела ўніз — у ваду гарадскога рова.

Суддзя Дзі падбег да яе і паклаў руку ёй на плячо:

— Не варта гэтага рабіць, пані Вэн! — сур'ёзна сказаў ён. — Ваша смерць забітага не верне!

Жанчына адхінулася ад зубчастай сцяны і спалохана зірнула на суддзю, разявіўшы ад страху рот. Чыноўнік заўважыў, што хаця твар яе асунуўся і змізарнеў, яна ўсё яшчэ вылучалася своеасаблівай грубаватай красой.

— Пан, відаць, з суда! — прамармытала яна. — А значыць, ужо вядома, што мой бедны муж яго забіў! Гэта ўсё мая віна!

І тут яна разрыдалася.

— Ён забіў ліхвяра Шэна? — спытаў суддзя Дзі.

Яна горка кіўнула, а потым закрычала:

— Я такая дурніца! Клянуся, што паміж мной і Шэнам нічога не было, я проста хацела трошкі падражніць мужа… — Яна адкінула з ілба мокрую пасму. — Шэн замовіў мне некалькі вышываных насовак, каб падарыць на Новы год сваёй каханцы. Я мужу пра гэта не казала, бо хацела, каб грошы сталіся для яго сюрпрызам. Сёння вечарам Вэн знайшоў маю апошнюю насоўку, схапіў кухонны нож і закрычаў, што заб'е і Шэна, і мяне. Я выбегла з дома, спадзеючыся схавацца ў сястры на суседняй вуліцы, але ў яе было зачынена. А калі я вярнулася да нас, мужа ўжо не было і… паўсюль гэтая кроў. — Яна закрыла рукамі твар і скрозь усхліпы дадала: — Шэн… ён мусіў зайсці па насоўку і… Вэн забіў яго. Гэта мая віна, як я магу жыць, калі мой муж…

— Не забывайце, што ў вас ёсць сын, пра якога трэба клапаціцца, — перапыніў яе суддзя. Ён крэпка сціснуў яе рукі і павёў да прыступак.

Вярнуўшыся ў дом, суддзя загадаў начальніку варты адвесці жанчыну наверх. Калі той выканаў загад, чыноўнік сказаў:

— Трэба стаць ля самых дзвярэй і прыціснуцца да сцяны. Мы можам толькі чакаць, калі забойца прыйдзе дадому. Вэн забіў Шэна тут, а потым адправіўся хаваць цела ахвяры. Ён збіраўся вярнуцца і прыбраць кроў, але яго сын прывёў нас сюды, і план забойцы праваліўся. — Трошкі памарудзіўшы, ён з уздыхам дадаў: — Шкада хлопчыка — такое цудоўнае дзіця!

Чацвёра мужчынаў сталі ля сцяны, па двое з кожнага боку ад дзвярэй, суддзя Дзі — ля скрыні разносчыка. Зверху чуліся грубыя галасы: там, відаць, ішла спрэчка.

Раптам дзверы адчыніліся і ўвайшоў моцны, шыракаплечы мужчына. На яго тут жа кінуліся вартаўнікі. Заспеты знянацку, гаспадар жытла не паспеў і зразумець, што адбываецца, як яго рукі скруцілі за спінай і закавалі ў кайданы, а самога Вэна прымусілі ўкленчыць. З яго рукава вываліўся скрутак, завернуты ў прамасленую паперу, і па падлозе рассыпалася локшына. Адзін з вартаўнікоў пхнуў скрутак у кут.

Наверсе хтосьці пачаў танчыць. Тонкія дошкі столі гнуліся і рыпелі.

— Не раскідвайся добрай ежай! — рыкнуў суддзя, раззлаваны на вартаўніка. — Зараз жа падымі!

Прысаромлены вартаўнік паспяшаўся сабраць локшыну. Паклаўшы скрутак на стол, ён прамармытаў:

— Не такая ўжо яна цяпер і добрая, вунь як на яе сыплецца бруд са столі.

— У нягодніка кроў на рукаве, пане суддзя! — узрушана ўсклікнуў вартаўнік, які правяраў кайданы на руках Вэна.

Вэн вялікімі вачыма ўтаропіўся ў лужыну крыві, якая была проста пад нагамі. Яго вусны заварушыліся, але з іх не вырывалася ні гуку. Урэшце ён узняў погляд на суддзю і прамовіў:

— Дзе мая жонка? Што з ёй здарылася?

Суддзя Дзі сеў на скрыню, склаў рукі ў шырокіх рукавах на грудзях і холадна сказаў:

— Тут пытанні задаю я, суддзя акругі. Скажы мне…

— Дзе мая жонка? — шалёна пракрычаў Вэн.

Ён паспрабаваў ускочыць, але начальнік варты ўдарыў яго па галаве пугаўём. Вэн агаломшана затрос галавой і, запінаючыся, паўтараў:

— Мая жонка… і мой сын…

— Адказвай! Што здарылася тут сёння вечарам? — дапытваўся суддзя.

— Вечарам… — абыякавым голасам паўтарыў за ім Вэн і запнуўся.

Начальнік варты пхнуў яго:

— Адказвай і гавары толькі праўду!

Вэн нахмурыўся. Ён зноў зірнуў на лужыну крыві на падлозе. Урэшце сказаў:

— Вечарам, калі я ішоў дадому, бакалейшчык сказаў мне, што сюды зазіраў ліхвяр Шэн. А калі я зайшоў дадому, не было ні ежы, ні нават нашай навагодняй локшыны. Я сказаў жонцы, што не хачу яе больш бачыць і што яна можа ісці да гэтага Шэна і заставацца ў яго. Я сказаў, што ўсе суседзі бачаць, як ён яе наведвае, калі мяне няма дома. Яна нічога не казала, ні так, ні не. Потым я знайшоў ля ложка насоўку і пайшоў па разак. Я збіраўся спачатку забіць яе, а пасля пайсці і разабрацца з тым Шэнам. Але калі я вярнуўся з кухні, жонка ўжо збегла. Я схапіў насоўку і хацеў кінуць яе ў твар Шэну перад тым, як перарэзаць яму горла. Але тут я падрапаў руку ўторкнутай у тканіну іголкай.

Вэн замаўчаў. Ён кусаў вусны і шмыгаў носам.

— Я зразумеў, што быў жудасным ёлупам. Шэн не губляў тут насоўку, гэта была проста адна з тых, якія ён замовіў маёй жонцы і над якой яна дагэтуль працавала… Я кінуўся шукаць жонку. Забег да яе сястры, але там нікога не было. Тады я адправіўся ў крамку Шэна, хацеў закласці куртку і купіць жонцы нешта прыемнае. Але Шэн сказаў, што павінен мне звязку медзякоў за набор з дванаццаці насовак. Калі ён зазірнуў да нас удзень, апошняя была яшчэ не гатовая, але яго каханка вельмі ўзрадавалася тым адзінаццаці, якія ён прынёс. А паколькі сёння навагодні вечар, ён усё адно мне заплаціў. Я купіў пакунак локшыны і папяровую кветку для жонкі і вярнуўся сюды. — Гледзячы на суддзю, ён не вытрымаў і закрычаў: — Што з ёй здарылася?! Дзе яна?

Начальнік варты разрагатаўся і выгукнуў:

— Якія казкі расказвае нам гэты сабака! Мярзотнік спадзяецца пацягнуць час! — Падняўшы пугаўё, ён спытаў суддзю: — Можа, пералічыць яму зубы, пане, каб праўдзе было прасцей выходзіць вонкі?

Суддзя Дзі адмоўна пахітаў галавой. Марудна пагладжваючы бакенбарды, ён пранізліва глядзеў на скажоны твар укленчанага разносчыка. Потым суддзя загадаў начальніку варты:

— Паглядзі, ці праўда ён прынёс папяровую кветку!

Начальнік варты сунуў руку разносчыку за пазуху і выцягнуў чырвоную папяровую кветку, паказаў яе суддзю, а потым пагардліва кінуў на падлогу і растаптаў.

Суддзя Дзі падняўся, рушыў да ляжанкі, узяў насоўку і ўважліва яе агледзеў. Потым падышоў да стала і трошкі там пастаяў, разглядваючы брудную локшыну на кавалку прамасленай паперы. У цішы чулася толькі цяжкое дыханне ўкленчанага.

Нечакана на верхнім паверсе зноў выбухнулі крыкамі. Суддзя Дзі зірнуў на столь, потым павярнуўся да начальніка варты і загадаў:

— Прывядзі сюды тых дваіх!

Убачыўшы жонку і сына, разносчык ажно адкрыў рот ад здзіўлення і радасці. Ён закрычаў:

— Слава нябёсам, вы жывыя!

Ён паспрабаваў ускочыць, але вартаўнікі груба яго спынілі. Жанчына кінулася да яго і прастагнала:

— Даруй мне, даруй! Я была такой дурніцай, я проста хацела цябе падражніць! Што я нарабіла, што я нарабіла! Цяпер ты… Яны забяруць цябе і…

— Устаньце, вы абодва! — перарваў яе строгі голас суддзі.

Уладным жэстам ён загадаў вартаўнікам не трымаць больш Вэна за плечы.

— Здымі з яго кайданы! — працягнуў суддзя Дзі.

Калі агаломшаны начальнік варты выканаў загад, чыноўнік звярнуўся да Вэна:

— Сёння вечарам твая дурная рэўнасць ледзь не забіла тваю жонку. Жахлівае няшчасце не здарылася дзякуючы вашаму сыну, які своечасова мяне папярэдзіў. Хай гэты вечар будзе для вас урокам — і табе, і тваёй жонцы. Новы год — гэта час успомніць. Успомніць пра тое, што вам падарылі блаславёныя нябёсы, успомніць пра тыя дары, якія мы лічым чымсьці натуральным і пра якія надта хутка забываем. Вы кахаеце адно аднаго, у вас добрае здароўе і цудоўны сын. Шмат у каго гэтага няма! А таму пастарайцеся надалей быць вартымі гэтых дароў! — павярнуўшыся да хлопчыка, суддзя пагладзіў яго па галаве і дадаў: — А каб вы пра ўсё гэта не забывалі, я наказваю вам змяніць імя хлопчыка на Та-пао — «вялікі скарб».

Суддзя рушыў да дзвярэй, жэстам паказаўшы варце ісці за ім.

— Але, пане… гэтае забойства…

Спыніўшыся ў дзвярах, суддзя слаба ўсміхнуўся і сказаў:

— Ніякага забойства не было. Калі наверсе закалолі кабанчыка, жонка краўца вывернула місу з крывёй, але была занадта п'яная, каб адразу ж усё прыбраць. Скрозь шчыліны ў столі кроў пачала капаць на стол і падлогу… Усяго добрага!

Жанчына закрыла рот далонню, стрымліваючы радасны крык. Яе муж дурнавата ёй усміхнуўся, а потым нахіліўся і падняў папяровую кветку. Няўклюдна паправіўшы пялёсткі, ён падышоў да жонкі і ўплёў кветку ў яе валасы. Хлопчык глядзеў на бацькоў з шырокай усмешкай на маленькім круглым твары.

Начальнік варты падвёў каня суддзі Дзі да самых дзвярэй. Толькі ўскочыўшы ў сядло, чыноўнік зразумеў, што рэўматызм яго больш не мучыць.

Начны гонг абвясціў поўнач. На рынкавай плошчы пачуўся трэск феерверкаў. Зрушыўшы каня, суддзя павярнуўся і крыкнуў:

— З Новым годам!

Ён сумняваўся, што тыя трое ля дзвярэй яго пачулі. Але гэта не мела ніякага значэння.

З ангельскай мовы пераклала Ганна Янкута

Паэт у прозе

Мікола АЎРАМЧЫК

У беларускай літаратуры Янка Брыль займае месца, адпаведнае яго знешняй мажной постаці.

Сярод пакалення пісьменнікаў, якія адразу ж пасля вайны ўваходзілі ў беларускую літаратуру, ён не быў пачаткоўцам. Невыпадкова ўжо да другой кнігі яго апавяданняў «Нёманскія казакі» прадмову напісаў тагачасны патрыярх беларускай літаратуры Кандрат Крапіва.

Што ні возьмеш з твораў Янкі Брыля: ці напісаную для маленькіх дзяцей «Ліпку і клёнік», ці «Лазунка» — для падлеткаў, ці яго раманы і аповесці, — на іх ляжыць адбітак рукі сталага майстра з паэтычнай натураю.

Сам аўтар крытычна ставіўся да сваёй аповесці «У Забалоцці днее», якая ў свой час была адзначана Дзяржаўнай прэміяй Савецкага Саюза. Але для мяне гэты твор застаўся блізкім і дарагім менавіта паводле сваёй паэтычнай узнёсласці. Нават неспрактыкаванае вока наглядна ўбачыць паэзію ў Брылёвых аповесцях, апавяданнях і, асабліва, у «Жмені сонечных промняў».

Як вялізнае трумо нават у пахмурнае надвор'е адлюстроўвае на сцяну або столь святло, што падае з аконнага праёму, гэтак творы Янкі Брыля выпраменьваюць на чытача паэтычныя іскрынкі і сонечныя зайчыкі.

Асабіста я адчуваю паэзію нават у самой стылістыцы яго мовы. Янка Брыль — выдатны стыліст. Многія сказы з яго навелаў і лірычных мініяцюраў я люблю перачытваць і смакаваць, як удалыя паэтычныя радкі з добрых вершаў. Прыгадваю, з якім хваляваннем я калісьці чытаў яго аповесці «Расчараванне», «На Быстранцы», «Золак, убачаны здалёк» і «Ніжнія Байдуны». Апошняя выклікала ў мяне не толькі захапленне і добрую сяброўскую зайздрасць, але і прыемнае здзіўленне. Бо ў аснове яе ляжыць усяго толькі якая-небудзь пятая частка жыццёвых падзеяў, пра якія аўтар расказваў мне на працягу многіх гадоў нашага сяброўства. Дык колькі ж яшчэ цудоўных твораў магло з'явіцца з-пад ягонага пяра...

Алесь Адамовіч, Янка Брыль і Уладзімір Калеснік разам напісалі ўнікальную дакументальную кнігу «Я з вогненнай вёскі», падобнай да якой, напэўна, няма ў сусветнай літаратуры. У ёй адлюстраваны не толькі жахлівыя дакументы фашысцкага вандалізму на беларускай зямлі, але і запісаныя галасы ды сфатаграфаваныя аблічча многіх ацалелых ахвяраў гітлераўскіх карнікаў.

Прыяцелі аўтараў ведалі, у сувязі з якой «мышынай» валтузнёю некаторых усесаюзных чыноўнікаў ад літаратуры гэтая кніга не атрымала ў свой час найвышэйшай літаратурнай узнагароды былога Савецкага Саюза.

...Некаторыя мае калегі прызнаваліся мне, што заўсёды бянтэжацца перад унушальнай постаццю Янкі Брыля не толькі як пісьменніка, але і як чалавека. Прызнацца, і ў мяне таксама было гэткае ж адчуванне ў часе першых сустрэчаў з Янкам. Хутчэй за ўсё гэта ад таго, што пры ўнушальнай мажной постаці твар Янкі таксама выглядаў для незнаёмага занадта строгім, калі не суровым. Але Янка быццам добра ведаў і адчуваў, якое ўражанне на незнаёмага робіць яго постаць: неяк незаўважна ўмеў развеяць разгубленасць новых знаёмых. Мяне дык ён адразу ж літаральна абяззброіў сваёй шчырасцю і ўвагаю. Памятаю, як пасля нашага знаёмства ён прывёз мне з Вільні падарунак: тры шыкоўныя, вытканыя ў народным стылі гальштукі. Адзін з блакітным, як васількі, арнаментам, другі — зялёны з чорным, а трэці — з залацістымі каласамі на ружовым фоне. А потым яшчэ прывёз з Масквы вушанку з трусінага футра.

У далейшым мяне з Янкам болей зблізіла тое, што мы разам пачалі працаваць у створанай тады «Маладосці». Ён — як намеснік галоўнага рэдактара і загадчык аддзела літаратуры, а я — літсупрацоўнік, які вёў паэзію. Напэўна, як у кожнага таленавітага чалавека, у яго я ніколі не адчуваў сябе падначаленым.

Фактычна ў маім жыцці менавіта Янка быў першым празаікам, які не тэарэтычна, а на практыцы прывучаў літсупрацоўніка авалодваць празаічным словам, якое чамусьці заўсёды выклікала ў мяне боязь. Хоць я і пачынаў у раннім юнацтве пісаць апавяданні, але тыя патугі былі яшчэ не зусім усвядомленай працаю...

Янка закасваў рукавы, садзіў мяне побач з сабою, браў у рукі самапіску і паказваў, як трэба працаваць над сказам, адкідваючы лішнюю непатрэбшчыну, выпраўляючы недакладныя словы і няўдалыя выразы. Рабіў папраўкі Янка як майстра, а я толькі нясмела дапамагаў яму, як чаляднік. Але гэта надавала мне большай упэўненасці ў авалоданні мастацкім словам у прозе.

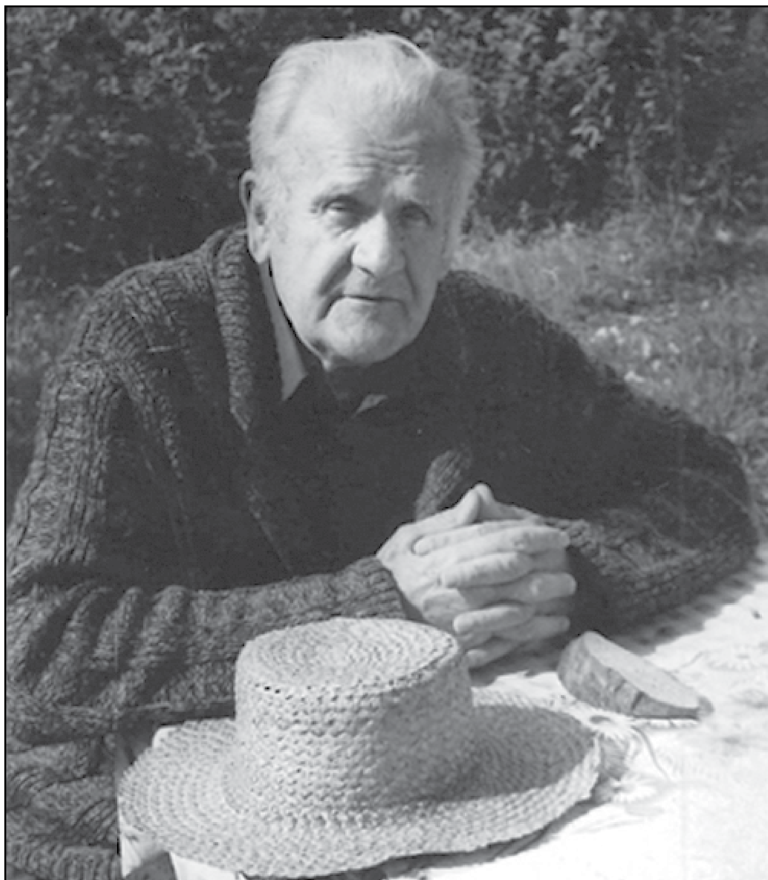
Аднойчы, у першыя пасляваенныя гады, Янка запрасіў А. Бялевіча, У. Карпава і мяне паехаць на сваю «малую» радзіму. Мы тады наведалі яго родную Загару, гасцявалі ў сем'ях яго родных братоў Мікалая і Міхася, выступалі перад вучнямі школы і жыхарамі мястэчка Мір.

Янкавы партызанскія сябры, кіраўнікі мясцовага спіртзавода, запрасілі нас азнаёміцца з працаю іхняга прадпрыемства. Ужо два тыдні як завод стаяў на рамонце. Я здолеў прайсці ўсяго толькі два цэхі, вокны якіх былі насцеж расчынены. Але, надыхаўшыся спецыфічна настоеным паветрам, адчуў сябе вельмі кепска. Вымушаны быў дачасна закончыць экскурсію, выйшаў і сеў на беразе сажалкі. А мае калегі абышлі ўсе астатнія цэхі і, адведаўшы канчатковай прадукцыі прадпрыемства, дапамаглі мне ачомацца, каб пайсці на чарговае выступленне.

Пасля тае паездкі А. Бялевіч не раз расказваў у Мінску калегам пра тое, як я асарамаціўся перад Янкавымі партызанскімі сябрамі...

Разам з Янкам я нямала паездзіў па былым Савецкім Саюзе.

Дзе мы толькі ні бывалі?! Самалётам лёталі на Урал, у Сібір і ва Узбекістан. Праз лесастэп, тайгу, тундру і вечную мерзлату па Енісеі ад Краснаярска да Запаляр'я праплылі на цеплаходзе «Рубінштэйн», капітан якога расказваў, колькі ён перавазіў гэтым водным шляхам зняволеных — і нікога не прывозіў назад.

Янка Брыль

У час нашых супольных паездак я часта быў сведкам таго, як Янка сваімі паводзінамі вельмі хутка выклікаў да сябе сімпатыю мясцовых кіраўнікоў або незнаёмых яму дзеячоў культуры і пісьменнікаў братніх рэспублік.

Прыгадваю, як мы невялікай групай беларускай інтэлігенцыі некалькі дзён ездзілі па Узбекістане і як у выніку гэтай паездкі да яго па-сыноўняму, з замілаваннем пачалі ставіцца народны паэт гэтай рэспублікі Аскад Мухтар, народны артыст Беларусі спявак Леанід Бражнік і народны артыст нашай рэспублікі саліст балету Валеры Міронаў. Або як у час нашага плавання па Енісеі гэтак, як і мы, беларусы, яго пачціва пачалі называць татам расійскія паэты Ірына Валабуева і галоўны рэдактар часопіса «Наш современник» Сяргей Вікулаў.

Нязмушаныя, вельмі натуральныя паводзіны, умельства ненавязліва весці рэй, прадстаўляць аўдыторыі сваіх калегаў, расказваць штосьці вясёлае, небанальнае выклікалі да Янкі сярод іншых і выклікалі да яго асаблівую сімпатыю. У гэтым сэнсе яны з М. Танкам у любой дэлегацыі выглядалі сапраўднымі еўрапейцамі. Прычым, у адрозненне ад Максіма, які быў абаяльным і незаменным расказчыкам, але і па-еўрапейску ўмеў ігнараваць чарку і ўхіляцца ад абвяшчэння тостаў, Янка па-славянску прыгожа рабіў і тое і другое дый у дадатак у застоллі яшчэ ўмеў хораша заспяваць. А спяваў Янка вельмі хораша. У яго быў прыгожы голас. Я не помню ніводнага выпадку, калі б ён адмовіўся заспяваць што-небудзь па маёй просьбе. Асабліва ён любіў на польскай мове «Галубку», польскія салдацкія, расійскія, украінскія і беларускія народныя песні. Дома ў яго быў спецыяльны столік-шафка, у сярэдзіне з прайгравальнікам і каробкамі з кружэлкамі...

Часцей за ўсё мы з Янкам вандравалі па роднай Беларусі. Мяне то аднаго, то з Нілам Гілевічам, то з Сяргеем Грахоўскім Янка пастаянна браў з сабою ў Вілейскі і Лідскі раёны, ад якіх выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларусі некалькіх скліканняў. У тых раёнах мы выступалі перад вучнямі і настаўнікамі. Асабліва хвалюючыя сустрэчы для нас умеў наладжваць першы сакратар Лідскага райкама партыі Міхаіл Мінкевіч, які пазней быў міністрам адукацыі. Ён вазіў нас у самыя глыбінныя школы свайго раёна, знаёміў з цікавымі настаўніцкімі калектывамі. Аднойчы, калі ён сам павінен быў праводзіць у Лідзе нейкую важную нараду і даручыў загадчыку ідэалагічнага аддзела суправаджаць нас у паездцы па раёне, адбыўся смешнаваты выпадак. У той дзень мы прыехалі з Мінску. Для нас былі заказаныя месцы ў гасцініцы, і мы, не заходзячы ў яе, паехалі ў раённую глыбінку. Выступалі ў некалькіх школах. Вярнуліся толькі апоўначы. Дзяжурная ў гасцініцы палічыла, што мы яшчэ не прыехалі з Мінску, і пасяліла ў прызначаныя для нас нумары вясковых жыхароў, якія не ўправіліся са сваімі справамі і вымушаны былі заначаваць у раённым цэнтры. Збянтэжаная, яна хацела разбудзіць іх сярод начы. Але Янка ўпрасіў жанчыну не рабіць гэтага. Маўляў, людзі здарожыліся, спяць моцным сном. Не трэба іх раскатурхваць...

Загадчык ідэалагічнага аддзела ўгаварыў нас пайсці начаваць да яго на кватэру. А раніцою, як прыкладны служака, вядома, далажыў начальству пра прыкрую прамашку гасцінічнай абслугі. Калі мы ўвайшлі ў кабінет да Міхаіла Гаўрылавіча, ён першым чынам пацікавіўся, як мы адпачылі? Янка адказаў, што нармальна ўладкаваліся і як след паспалі. Міхаіл Гаўрылавіч недаверліва паглядзеў на яго, незадаволена ўхмыльнуўся, але нічога не сказаў. А я, глянуўшы на крыху сканфужанага Янку, сам сабе надумаў тады, што іншы слуга народу зрабіў бы строгую вымову дзяжурнай гасцініцы за яе недагляд.

Сярод маіх сяброў Янка вылучаўся прастатой і даступнасцю. Яму не ўласцівы былі адасобленасць і замкнёнасць, якія характэрныя для большасці талентаў. Ён разумеў гумар і ўмеў дасціпна жартаваць.

...Аднойчы Янка напісаў мне: давай хоць калі-небудзь пасварымся з табою. Мне зрабілася няёмка. Я прыгадаў, як Янка некалі аднаму з першых даваў мне прачытаць рукапіс рамана «Птушкі і гнёзды». Напэўна, хацеў, каб не толькі як сябра, але і як чалавек, які ведае Нямеччыну знутры, выказаў яму сваё ўражанне аб гэтым творы. Прызнацца, тады ягоны раман выклікаў у мяне нямала заўвагаў і прэтэнзіяў, якія я і выказаў аўтару. Памятаю, што яны вельмі збянтэжылі Янку.

Значна пазней я двойчы перачытваў «Птушкі і гнёзды», і яны выклікалі ў мяне захапленне. Не ведаю, ці таму, што Янка кампазіцыйна крыху перапрацаваў раман, ці таму, што прайшло шмат часу і густ мой болей абвастрыўся, дый сам я многае зразумеў па-іншаму. Як бы там ні было, але Янка ніколі не прыгадваў мне пра тую нашую даўнюю размову...

Апошнія дзесяцігоддзі амаль кожны тыдзень мы тэлефанавалі адзін аднаму, абменьваліся думкамі пра жыццё-быццё і пра літаратурныя навіны, бо значна радзей наведвалі літаратурныя вечары і рэдакцыі газет ды часопісаў. Жартаўліваму напрамку нашых працяглых размоў заўсёды задаваў тон Янка. Часцей за ўсё ён з гумарам называў мяне на нямецкі лад: калі звяртаўся пяшчотна «Ніко», я лагодна зваў яго «Ёган», а калі называў мяне «Нікалаусам», я таксама сур'ёзна зваў яго «Іяганам».

Праўда, калі Янка нярэдка заканчваў нашую тэлефонную размову жартаўліва-пяшчотным: «Вот так, дарагі мой Колечка», у мяне не павaрочваўся язык, каб назваць гэтага блізкага і дарагога чалавека Ванечкам...

«Літаратурная Беларусь», № 4-5, 2007

14 студзеня Мікола Якаўлевіч Аўрамчык сустракае свой 95-ы дзень нараджэння. Найшчыра жадаем яму сонечнай радасці, каляднага здароўя і аптымістычнага стогадовага ўзросту!

«Куды мы ідзем, невядома...»

Лісты Рыгора Барадуліна да Васіля Быкава ў Хельсінкі

Доўгае сяброўства паміж класікамі нацыянальнага мастацтва Васілём Быкавым і Рыгорам Барадуліным увекавечана ў паэтычных і празаічных прысвячэннях, надпісах, успамінах, згадках, лістах, кнігах...

Родны Васілю!

Сёньня ў Калядны вечар дзякаваў Богу за ўсё. Узгадваў, вядома, цябе. Шкадаваў, што не магу пачуць голас твой, якім душа твая шчырая прамаўляе. За Калядным сталом усёй нашай невялікай сямейкаю жадалі табе здароўя, шчасьлівага вяртаньня.

Хай зорка Віфлііема ня гасьне ў тваёй душы! Хай вясёла калядуе настрой твой! Хай, як продкі казалі, здароўе тваё будзе як калядны лёд!

Дужа прасіў перадаць табе паклон з пажаданьнямі ўсяго лепшага Алесь Жук. Пятро Драчоў, які рупіцца музэем Уладзімера Караткевіча ў Воршы, жадае табе плёну, здароўя, настрою. Мы зь ім доўга гаварылі пра ўсе нашыя тутэйшыя фатыгі, аж я напісаў дурноту.

Каб толькі...

Дзяруцца ўверх па вэртыкалі
Апенькі
І дрыжаць штоміг.
Каб толькі пень не сьпілавалі.
Ня будзе пня — ня будзе іх!

Відаць, ты ведаеш сёлетнія дзяржпрэміі. Усё зьведзена на самоў хвост.

А прэміі дзяржаўныя
Ва ўсе часы забаўныя.
Былі яны ад Сталіна.
Цяпер — ад Зямы Таліна.

Ну, гэта мяне панесла. Пра справы. Цьвірка поўны рашучасьці выдаць твой паважны том у «Беларускім кнігазборы». У «Мастацкай» усё трымае на кантролі Ганад [Чарказян], які заўсёды пытаецца пра цябе й перадае табе самыя высокія ўсходнія словы.

Віншуй з Калядамі Ірыну Міхайлаўну. Паклон табе і ёй ад усіх нас.

Абдымаю! Твой Рыгор.

6 студзеня, 1999

Родны Васілю!

Атрымаў твой ліст, прыехаўшы з Полаччыны, дзе ладзілі вечарыны перад навучэнцамі вучэльняў, школьнікамі, студэнтамі, негустой нацыянальна-сьведамай інтэлігенцыяй. Усё прайшло добра. Але адчуваецца, што ў паветры разьліты страх, страх якраз і робіць людзей і маўклівымі й абыякавымі, халаднаватымі і абачлівымі. Няма тае шчырасьці, што была напачатку дзевяностых. Але амаль ва ўсіх аўдыторыях пыталіся пра цябе. Як пачуваешся, што пішаш? Усе прасілі перадаваць табе самыя лепшыя словы свайго захапленьня, свайго спачуваньня, сваёй падтрымкі, што я і раблю. Цябе любяць, цябе чакаюць. У прэсе нават было, што трэба параіцца з Быкавым, каго абіраць прэзыдэнтам, бо Быкаў — адзіны сумленны чалавек на ўсю Беларусь.

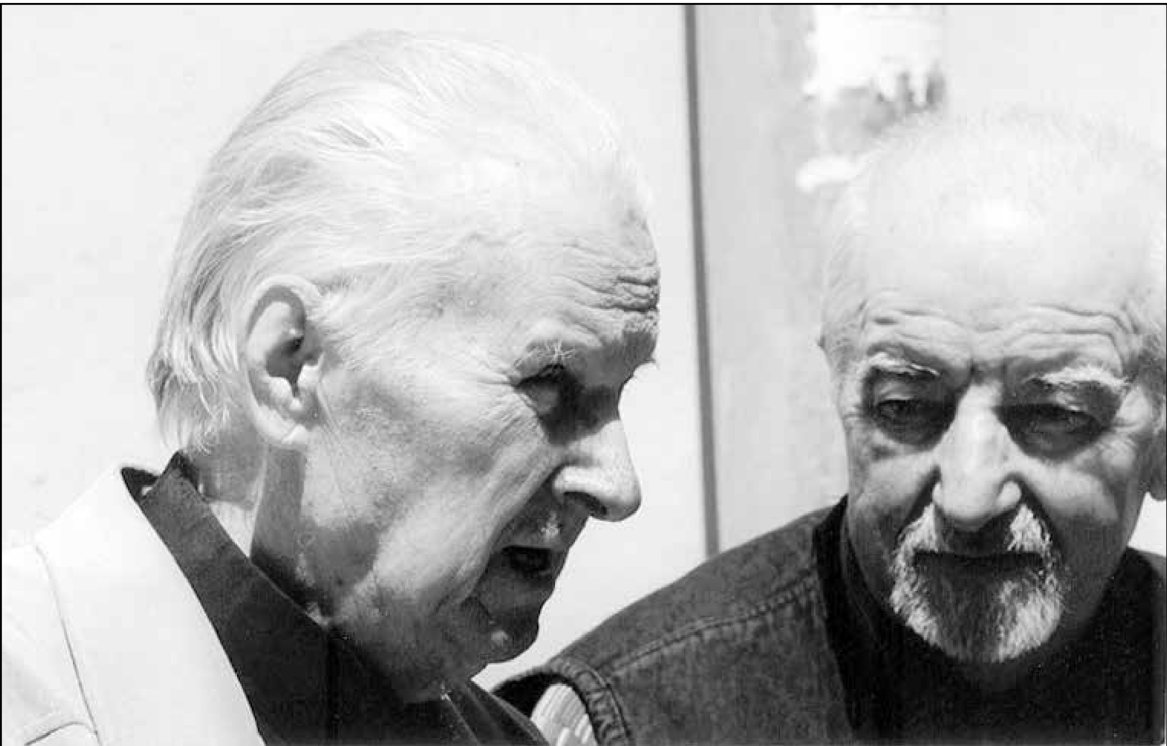
Дужа добра йдзе твой «Крыжовы шлях» [Быкаў В. Крыжовы шлях: Артыкулы, эсэ, інтэрв'ю, выступленні. — Мінск, Рэспубліканскі літаратурны фонд «Гронка», 1998]. Ранейшых тваіх кніг нідзе няма. (...)

Сёньня прыйшоў студзеньскі нумар «Полымя». Адкрываецца «Ваўчынай ямай». Дапішу табе ліст і засяду за сьвята — буду чытаць цябе. Бо заўсягды, калі чытаю цябе, як ваду сьвятую п'ю. У аўтобусе сустракаюся з рэжысёрам, які ўзяўся за «Жоўты пясочак». Тады ж і напішу табе, што, як, дзе.

Паклон ад усёй нашай хаты, сканчаючы Міронам, табе, родны браце, ды тваёй шчырусе Ірыне Міхалішцы. Яна ў цябе класны фотамаг ці фотамагіня.

Абдымаю. Твой Рыгор.

12.III.99. Менск

Васіль Быкаў і Рыгор Барадулін, 2003 г. Фота Сяргея Шапрана

Родны Васілю!

Адразу ж праглынуў «Ваўчыную яму», а сабраўся напісаць во калі.

Ты дасягнуў такой глыбіннае вышыні, якая завецца біблейскай. Дакладнасьць і афарыстычнасьць, стрыманасьць і ўтрапёнасьць, простасьць і недасяжнасьць. Усё на дэталях і пакутлівай думцы.

Гэтыя два недалугі проста бяз груку ўваходзяць у душу. Пачынаеш успрымаць іх як старых знаёмых, ледзь не як родных, спачуваць ім, хварэць за іх. Пра мову я ўжо й не кажу. Як цёплая рэчачка бяжыць па зябкіх каменьчыках. Наша!

Шмат ужо хто прачытаў — і ўсе ў захапленьні.

Сяргей [С. Законьнікаў] пакінуў табе нумары з тваімі рэчамі.

Сустракаўся я з рэжысёрам Вітаўтасам Грыгаліонасам. Ён хоча паставіць «Жоўты пясочак». Усё, як заўсёды, упіраецца ў маленькую драбязінку — у грошы. Але рэжысёр поўны рашучасьці.

Раладн зрабіў прыстойную вэрсію паводле тваёй навэлы. У мяне экз. для цябе маецца.

Адбылося ўручэньне Багушэвіцкіх прэміяў. Усё прайшло добра.

Апошнім часам часта сьню цябе. Учора хапаюся, каб пазваніць табе, не забыцца. І прачынаюся. Не пазвоніш.

Усе пытаюцца пра цябе, пра тваё здароўе. Езьдзіў абсьледаваў галаву на прадмэт дурасьці. Там, у Аксакаўшчыне, галоўны па рэнтгэну сьпэцыяліст Пятухоў памятае цябе па лечкамісіі. Прасіў перадаць табе самыя добрыя зычэньні...

Шызагэбіст Вячаслаў Д. зьбірае подпісы на альтэрнатыўны Саюз пісьменьнікаў. Ужо быццам бы каля 60 членаў маецца. І гэты, цяперашні, ручны да бессаромнасьці, дык трэба яшчэ болей ручнейшы. Некалі хадзіў анекдот пра эстонскага вярхоўнасаветчыка. Звоніць Брэжневу і ўсё паўтарае: так, так, так. І раптам — не. Адзін раз. А потым зноў, як з кулямёта: так, так, так... Калі размова з Крамлём скончылася, усе падначальнікі пытаюць: як гэта Вы асьмялелі сказаць не. А той адказвае: гэта Леанід Ільліч запытаўся, ці не стаміўся я казаць так.

Навошта ўспамінаць даўныя, у нас новых, штодзённых анекдотаў мех з торбачкай. Як некалі вушацкія людзі казалі: жыць будзеш, ды не захочаш.

Раптоўна стала цёпла. Неўзабаве пачнецца бітва за пасяўную. Потым бітва за ўраджай. А пакуль бітва кілёмэтровымі чэргамі па яйкі. Толькі ў песьні: Вялічка прыйшло, яечка зьнясло... Казала, бывала, мама: ёсь што гаварыць, ды няма каму слухаць. А ў нас ёсьць каму й за аклад закласьці.

Абдымаю цябе. Паклон Ірыне Міхайлаўне ад усіх нас.

Твой Рыгор.

31.III.99. Менск

Родны Васілю!

Атрымаў твой ліст зь велікоднымі паштоўкамі. А сёньня раніцай пачуў цябе. Твой канвэрт гэтак клеілі-пераклейвалі, што рог надарвалі. І чырвоны, савецкі штэмпэль паставілі: «Атрымана ў ДП «Мінская пошта» ў пашкоджаным выглядзе. Подпіс» — тут кручок шарыкам. І навошта рабіць добрую міну пры благой гульні? Неакамуністы амаль як ранейшыя пачалі фармальнасьць захоўваць.

Навіны нашыя ты ведаеш. Яны невясёлыя. Некалі Іван Калесьнік пісаў: кожны год у жыцьці паварот. А куды мы ідзем, невядома...

Нашым ч-к адным вядома, куды хацелася б пагнаць рахманы табун. Цэны ўгору, дабрабыт — уніз. Тэлешоў доўжыцца.

Сталы аўтар Славянскага сабору сабраў каля 40 подпісаў супраць заявы Рады Саюзу пісьменьнікаў, за саюз з Белакаменнай. Пачынаюць сьпіс два Іваны, а далей скабялёвы, савіцкія, аўруціны, лукшы — папера можа пачырванець ад прозьвішчаў.

Некалі адзін з Іванаў, які з большым чэравам, пакрыўдзіўся за дурноту:

А літаратурныя Іваны,
Каб ня змыўся зь іх цэкоўскі глей,
Са свайго ж дзярма прымаюць
ванны —
І самаакупней, і цяплей.

Хочуць новы саюз пісьменьнікаў — пракалхозьніцкі. Вольнаму — воля, шалёнаму — поле...

Валянцін Тарас прасіў перадаць табе, што як ня кожны дзень думае пра цябе. Усе чытаюць «Ваўчыную яму» — і захапляюцца.

Маемся з Алесем Камоцкім паівыступаць перад уніятамі са сьпецыяльнай праграмай. Пакуль што будзем у Маладэчне і Лідзе. А там — далей. Бо наша нацыянальная царква памалу адначуляецца.

Карлас [Шэрман] зьбіраецца да цябе. Перадам ліст праз яго.

Паклон ад усёй нашай сям'і табе й Ірыне Міхалішцы! Абдымаю.

Твой Рыгор.

11.IV.99

Родны Васілю!

Вось я і ў Менску. Твой званок быў першы. Твой голас асланіў мяне, блаславіў на жыцьцё й працу. Дзякуй! Дзякуй! Дзякуй!

Далёкіх вандровак не раблю. Толькі зьезьдзіў у «Полымя» да Сяргея [С.Законьнікава], у ПЭН да Карласа [К. Шэрмана].

Сяргей увесь у клопаце пра «Полымя». Пасьля выезду Някляева пачынаюць трэсьці ўсе выданьні Саюза П[ісьменьнікаў]. У Карласа нага зажывае, але ня хутка.

Некалі пры камуністах старых зайшоўся я ў «Зьвязду». Там арганізоўвалі водгукі рабочых і калхозьнікаў на ўдзяку, што павышаліся цэны. Тады я прапанаваў:

Наперад мы крочым нязьменна.
У грошай мы не рабы.
Калі павышаюцца цэны –
Павышаецца дабрабыт!

Цяпер бы можна паўтарыць гэты водгук, які тады, вядома, не надрукавалі. Ці нэо, ці старыя, хай ад іх Бог крые!

Званіў Уладзімер Паўлаў, што ён можа дапамагчы табе падлячыцца ў падзем'і ў Салігорску. Ну я, зразумела, падзякаваў і перадаю табе ад Уладзімера прывітаньне й добрыя зычэньні.

Ні тэле, ні радыё не ўключаю. І так вядома, што Адам і Ева былі праваслаўнымі атэістамі, славянамі. Карл Маркс і Фрыдрых Энгельс, а заадно й зялезны Фэлікс — славяне, пры тым праваслаўныя.

Часьцей і часьцей прыходзіць на памяць прымаўка: абяцаў пан футра — ягонае слова цёплае... А пры такой сьпякоце летам, зімой можа быць сіберна.

Паклон і прывітаньне, браце, табе й дарагой Міхалішцы ад усіх нас.

Абдымаю! Твой Рыгор.

3.IX.99. Менск

Родны Васілю!

Сёньня першы дзень сьнежня. І якраз сёньня прыйшоў твой ліст.

На дварэ сьняжніца, вятруга. А мне на душы сонечна ад слоў тваіх. Дзякуй табе за клопат, за ласку, за шчырасьць. Раднейшых у мяне ў гэтым сьвеце няма. Ты самы родны! (...)

З кнігарняў, з шапікаў як скразьняком вынесла ўсё беларускамоўнае. Дамінічка ходзіць у беларускі клас. Ужо кажуць, што зь пятага класу ліквідуюць гэты адзінюткі ў школе загончык, дзе беларускі дух пасецца на вытаптаным пасьвішчы.

І так наша разьлеглая суседка кусае сабе локці, што дазволіла колькі гадоў беларускасьці перавесьці дых. Цяпер рука ейная шчыльна ляжыць на коўцiку ў нас. Ніякіх рэзкіх рухаў.

Але ўсё ў Божай волі. Толькі на Бога трэба спадзявацца. Нездарма ж кажуць: Бог ня выдасьць, сьвіньні не зьядуць! Бяда, што сьвіней развялося! Куляшоў нават у вершы пра камсамольскі білет агаварыўся: жыць застанесься — жыцьцё даражэй.

Чакаю цябе. Чакае ўся Беларусь!

Абдымаю.

Твой Рыгор.

Менск, 1.XII.99

«Літаратурная Беларусь», № 16–17, 2008

ПРЭМІІ

Прэмія Сервантэса

Лаўрэатам самай прэстыжнай узнагароды ў іспанамоўнай літаратуры — прэміі імя Сервантэса — у 2014 годзе стаў Хуан Гайцісола.

«Усёй сваёй працай ён дапамог узбагаціць літаратурную спадчыну на іспанскай мове», — з такой фармулёўкай з 1975 года прысуджаецца гэтая прэмія. Як правіла, аўтары з Лацінскай Амерыкі і Іспаніі атрымліваюць узнагароду па чарзе. Так, летась уладальніцай прэміі стала мексіканская пісьменніца Алена Панятоўска.

Імя ўладальніка прэміі за 2014 год назваў міністр культуры Іспаніі Хасэ Ігнасіо Верт. Як адзначылі члены журы, прэмія Хуану Гайцісолу прысуджана за «стылістычнае абнаўленне і яго непаўторнае экспрэсіўнае майстэрства». Яны таксама зрабілі акцэнт на ўнёску ў пасрэдніцтва паміж еўрапейскай ды ісламскай культурамі. Члены журы назвалі Гайцісолу «інтэлектуалам, які дапамог фармаваць узаемаразуменне ў рэгіёне Міжземнамор'я, ахопленага шматлікімі канфліктамі, але заснаваным на агульнай спадчыне габрэяў, арабаў і хрысціян».

Хуан Гайцісола піша на кастыльскай і каталонскай мовах і вялікую частку жыцця правёў за межамі Іспаніі. Яго бацька быў арыштаваны франкістамі ў гады Грамадзянскай вайны (1936–1939), маці загінула падчас бамбавання Барселоны ў 1938-м. У 1956 годзе Гайцісола быў у апазіцыі рэжыму Франка і пакінуў Іспанію, эміграваў у Парыж. Напрыканцы 1960 – пачатку 1970-х ён выкладаў у ЗША. У 1996 годзе пасяліўся ў Марока, аднак працягваў друкавацца ў іспанскай прэсе, быў ваенным карэспандэнтам газеты «El Pais» у Чачні і Босніі.

Прэмію ў памеры 125 тысячаў еўра (яна фінансуецца міністэрствам культуры Іспаніі) Хуану Гайцісолу ўручыць асабіста кароль Іспаніі Феліпэ VI 23 красавіка 2015 года — у дзень смерці Мігеля дэ Сервантэса.

Ордэн Ганаровага легіёна

Расійская пісьменніца Людміла Уліцкая стала афіцэрам французскага Ордэна Ганаровага легіёна.

Знак афіцэра Ордэна ёй уручыў пасол Францыі ў Расіі Жан-Морыс Рыпер на ўрачыстай цырымоніі ў сваёй рэзідэнцыі.

Людміла Уліцкая — лаўрэат прэмій «Вялікая кніга», «Рускі Букер», французскай прэміі Медычы, Аўстрыйскай дзяржаўнай прэміі па еўрапейскай літаратуры, італьянскай прэміі імя Джузэпэ Ачэрбі і шэрагу іншых аўтарытэтных літаратурных узнагародаў. Творы пісьменніцы перакладзены больш чым на 30 моў свету.

Ордэн Ганаровага легіёна па прыкладзе рыцарскіх ордэнаў Напалеон Банапарт заснаваў 19 мая 1802 года. Прыналежнасць да Ордэна лічыцца афіцыйным прызнаннем заслугаў перад Францыяй, а сам знак адрознення з'яўляецца сімвалам гонару і павагі ў грамадстве. Ва ўзнагароды ёсць тры ступені (кавалер, афіцэр, камандор) і два рангі: вышэйшы афіцэр і кавалер Вялікага крыжа. У Ордэн Ганаровага легіёна, за некаторымі выключэннямі, не прымаюць пасмяротна.

Jan Michalski Prize

Вядомы ўкраінскі пісьменнік, паэт і грамадскі дзеяч Сергій Жадан быў ўганараваны прэміяй Яна Міхальскага (Jan Michalski Prize).

Адна з самых прэстыжных швейцарскіх літаратурных узнагародаў была ўручана аўтару з Луганска за раман «Варашылаўград» (журы ацаніла кнігу, перакладзеную на французскую мову).

Раман пра родны Луганск, які ў савецкія гады зваўся Варашылаўградам, прынёс Сергію Жадану міжнародную вядомасць. «Фінансавы бок» узнагароды — 5000 швейцарскіх франкаў (1 швейцарскі франк = 11094.59 беларускіх рублёў).

Jan Michalski Prize — літаратурная прэмія, заснаваная аднайменным фондам у 2004 годзе. Асноўная мэта ўзнагароды — садзейнічанне мультыкультуралізму і падтрымка творчасці пісьменнікаў з розных краінаў свету. Апроч прэміі, фонд таксама займаецца падтрымкай рэзідэнцыі для паэтаў, пісьменнікаў і мастакоў, размешчанай у горадзе Монрышэ (Швейцарыя).

Прэмія Андрэя Белага

У Санкт-Пецярбурзе ўручылі прэмію імя Андрэя Белага.

Гэта найстарэйшая недзяржаўная літаратурная прэмія Расіі. Заснавала яе рэдакцыя самвыдатаўскага часопіса «Гадзіннік» у 1978 годзе. Традыцыйная ўзнагарода лаўрэатам — бутэлька гарэлкі, яблык і адзін рубель, — нязменная і дагэтуль. У розныя часы прэмія Андрэя Белага ўручалася Эдуарду Лімонаву, Васілію Аксёнаву, Льву Рубінштэйну, Андрэю Бітаву і інш.

Уладальнікамі ўзнагароды ў намінацыі «Паэзія» ў гэтым годзе сталі адразу два аўтары: Ірына Шастакоўская за рукапіс «2013-2014: the last year book» і Кірыл Мядзведзеў за кнігу «Паход на мэрыю». Узнагарода ў намінацыі «Проза» дасталася Аляксею Цвяткову-малодшаму за кнігу «Кароль тапельцаў», лепшым у намінацыі «Гуманітарныя даследаванні» назвалі Ігара Чубарова з працай «Калектыўная пачуццёвасць: Тэорыі і практыкі левага авангарду», а прэмію ў намінацыі «Крытыка» падзялілі Дзмітрый Бавільскі з кнігай «Да запатрабавання. Гутаркі з сучаснымі кампазітарамі» і журналіст Ігар Гулін з серыяй крытычных артыкулаў 2012–2014 гадоў. У спецыяльнай намінацыі «За заслугі перад расійскай літаратурай» прэміяй Андрэя Белага былі ўганараваны італьянскі славіст Паола Гальваны і перакладчыца Наталля Азарава.

Спадчына Паўстоўскага

Дом плошчай 128 квадратных метраў у Калужскай вобласці, а таксама два зямельныя надзелы ў 2,27 гектара падарыла-перадала ўладам Масквы спадчынніца вядомага рускага пісьменніка Канстанціна Паўстоўскага Галіна Арбузава.

Нерухомасць прызначаецца для музея пісьменніка; ён будзе размешчаны па адрасе: горад Таруса, вул. Пралетарская, 2.

У распараджэнні ўрада Масквы гаворыцца, што горад прымае ў падарунак прапанаваныя дом і зямельныя надзелы. У далейшым нерухомасць перададуць дзяржаўнай установе культуры Масквы «Маскоўскі літаратурны музей-цэнтр К. Г. Паўстоўскага».

Галіна Арбузава — падчарка Канстанціна Паўстоўскага, дачка акцёркі Тацяны Арбузавай (у дзявоцтве Яўцеевай) і драматурга Аляксея Арбузава.

Самаабвешчаны старшыня СП Данеччыны. Фота glavcor.blogspot.com

«Саюз пісьменнікаў ДНР»

Узброеныя баевікі захапілі будынак аддзялення Нацыянальнага саюза пісьменнікаў Украіны ў Данецку.

Як стала вядома, ва ўзброеным нападзе ўдзельнічаў так званы «намеснік міністра абароны» так званай Данецкай народнай рэспублікі пісьменнік-фантаст таварыш Бярэзін. Ён заявіў, што ў памяшканні цяпер будзе размяшчацца «Саюз пісьменнікаў ДНР».

Пазачарговы З'езд НСПУ

Адбыўся VII пазачарговы З'езд Нацыянальнага саюза пісьменнікаў Украіны (НСПУ).

Міхаіл Сідаржэўскі

Ён выбраў Міхаіла Сідаржэўскага старшынёй арганізацыі, былога старшыню Кіеўскага аддзялення НСПУ, грамадскага дзеяча, публіцыста, паэта, галоўнага рэдактара «Української літературної газети».

НСПУ заставаўся без кіраўніка з 30 ліпеня гэтага года, калі былы старшыня Віктар Баранаў памёр пасля працяглай хваробы.

«У сучасным літаратурным працэсе Саюз павінен стаць эфектыўным менеджарам, які ініцыюе кніжныя серыі, займаецца прапагандай украінскай літаратуры ў краіне і за мяжой, пры гэтым выступае ў ролі прафсаюзнай арганізацыі, аказвае матэрыяльную, прававую і сацыяльную падтрымку пісьменнікам, ініцыюе адпаведныя законы, абараняе літаратараў і аўтарскае права», – адзначыў у сваім выступе Міхаіл Сідаржэўскі.

Па запрашэнні НСПУ на З'ездзе прысутнічаў старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Пятровіч (Сачанка), які звярнуўся да калегаў з вітальным словам.

Забіць жонку і напісаць кнігу

Галандскі пісьменнік-дэтэктыўшчык Рычард Клінкхамер выдаў кнігу, у якой апісаў сем спосабаў забіць жонку.

Сродкі і метады ён паведаміў чытачу ў драбнюткіх падрабязнасцях і, як аказалася, невыпадкова, бо падчас напісання кнігі Клінкхамер канчаткова рашыўся на здзяйсненне злачынства. Праз год пасля знікнення сваёй жонкі пісьменнік перадаў рукапіс кнігі выдаўцу. Аднак у першапачатковым варыянце кніга Клінкхамера прынята не была — выдавец палічыў яе занадта жудаснай для шэраговага чытача. Ды аўтар вырашыў выдавацца ў падпольнай друкарні. Пасля гэтага да Клінкхамера прыйшоў поспех — ён стаў знакамітым, яго рэгулярна запрашалі на тэле- і радыёшоў, што і дазволіла аўтару і яго новай сяброўцы пераехаць у Амстэрдам.

У сталіцы Галандыі Клінкхамер пражыў тры гады, пакуль у яго старым доме не ўсяліліся новыя жыхары... і знайшлі там цела памерлай жонкі пісьменніка. Аказваецца, раней паліцыя Галандыі, разглядаючы справу па знікненні спадарыні Клінкхамер, нават рабіла цеплавое сканаванне будынка з верталёта, аднак нічога не знайшла, бо цела ляжала пад бетонным падмуркам.

У забойстве жонкі 62-гадовы Клінкхамер досыць хутка прызнаўся; яму пагражае пажыццёвае турэмнае зняволенне.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў РИА Новости, The Guardian, novostiliterary.ru, Gazeta.ua і Newsru.ua.

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by